

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

САВАРИН ВІРА МИХАЙЛІВНА

УДК 94:323.1-054.72(450):323.113(=161.2):061.1ЄС"1986/2018"(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

ІММІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ІТАЛІЇ (1986–2018 рр.)

032 – історія та археологія

03 – гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Саварин В. М.

Науковий керівник: Павленко Валерій Михайлович, кандидат історичних наук,
професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Саварин В.М. Імміграційна політика Італії (1986–2018 рр.). Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2025.

Інтенсивне зростання міграційних потоків в кінці ХХ ст. на початку ХХІ ст. стало новою реальністю глобалізації. Італія є однією з ключових країн Європи за кількісними показниками міграції, що робить її важливим об'єктом для дослідження. Дана робота присвячена комплексному аналізу еволюції італійської імміграційної політики у період з 1986 по 2018 рр. У центрі уваги дослідження – вплив трансформації законодавчої бази Італії на розвиток імміграційної політики країни, а також, роль міграційного питання в загальноєвропейському контексті, інтеграційна стратегія країни та досвід інтеграції трьох найбільших общин: української, албанської та марокканської.

Мета роботи полягає у комплексному історичному дослідженні трансформації італійської міграційної політики від 1986 до 2018 рр., з урахуванням впливу внутрішніх політичних змін та впливу європейської інтеграції на міграційні регулювання.

Джерельна база дослідження включає нормативно-правові акти Італійської Республіки та Європейського Союзу, міжнародні конвенції, двосторонні угоди, судові рішення, статистичні звіти, публікації у пресі, матеріали засідань Італійського парламенту та документи з історичних архівів Сенату Республіки та Палати депутатів.

Історіографія базується на працях італійських, українських, британських, німецьких та нідерландських дослідників. З огляду на міждисциплінарність теми автор залучає роботи з історії, соціології, демографії та права. Окрему групу

складають праці, де автори зосереджуються виключно на вивченні окремих національних спільнот в Італії.

Наша робота поділена на два тематичні фокуси аналізу. Перший – це імміграційний контроль, а другий аналіз інтеграції іммігрантів. У першій частині автор досліджує умови в'їзду та правила перебування мігрантів на території Італії. У другій частині аналізується соціально-економічна та культурна інтеграція іноземців, які вже знаходяться на території країни. Другий розділ присвячений аналізу італійського законодавства в сфері міграції з 1986 по 2018 рр., а також його імплементації в державну сферу та політичним дебатам навколо питання міграції. Третій розділ зосереджений на розгляді даної проблематики на загальноєвропейському рівні. У четвертому розділі проаналізовано інтеграційні стратегії італійського уряду в окреслений період, а також інтеграційний шлях трьох найбільших груп мігрантів які не є громадянами ЄС, зокрема албанська, українська та марокканська спільнота.

У роботі досліджено еволюцію італійської імміграційної політики. Період 1986–2018 рр. поділено на чотири основні хронологічні етапи, які відображають зміну політичного курсу Італії внаслідок прийняття ключових законодавчих актів. Перший етап з 1986 по 1990 рр. ознаменувався зародженням політики у цій сфері та прийняттям Закону Фоскі – спроби встановити нормативно-правову базу для захисту прав іноземних робітників. Другий етап – це період формування початкової законодавчої системи, зокрема прийняття у 1990 р. Закону Мартеллі та Закону Турко-Наполітано у 1998 р., де вперше поєднали підхід до контролю міграційних потоків із заходами, спрямованими на інтеграцію та захист прав біженців. Під час третього етапу, який охоплює період з 1999 по 2007 рр., спостерігається посилення безпекового дискурсу, зокрема через впровадження Закону Боссі-Фіні, що ускладнив процедури в'їзду та перебування для іммігрантів. Четвертий етап від 2008 р. до 2018 р. засвідчує політизацію теми міграції, активізацію популістських сил і зростання уваги до безпеки кордонів.

Аналізуючи законодавчі акти у сфері міграції автор доходить висновків, що законодавча база є досить широкою, але їй бракує послідовності. 1980-ті –

1990-ті рр. ознаменувалися намаганнями створити міграційне законодавство, ключову роль в запровадженні якого відігравали італійські ліві сили. Ці закони були більш відкритими до мігрантів. Ліві уряди, як правило, лібералізували міграційне законодавство, але їм не вистачало політичного консенсусу. Крім того, це не було їх першочерговим пріоритетом. Станом на 2000-ні рр. ініціатива, щодо регулювання міграції повністю перейшла до правих партій, що спричинило більший тиск на мігрантів. Вони рухалися в напрямку ускладнення процедур перетину кордону, аргументуючи це безпековими заходами та бажали мінімізувати міграцію.

У дослідженні проаналізовано вплив міграції на євроінтеграційні процеси. У зв'язку з бажанням Італії брати активну участь у роботі ЄС та бути частиною Шенгенської зони критично необхідним було узгодити імміграційну політику із загальноєвропейською. Ми встановили, що багато в чому італійський законодавчий процес йшов синхронно з процесами, що відбувалися в ЄС. Особливо помітною така тенденція була в 1990-х рр., на перших етапах вступу до Шенгенської зони. Але, не дивлячись на те що існувала нормативна база, її впровадження було проблематичним. Період міграційної кризи продемонстрував недосконалість принципів закладених в європейському законодавстві.

Автор простежив механізми за допомогою яких Італія намагалася встановити активний контроль за своїми територіальними межами, залучаючи до співпраці треті країни, через двосторонні угоди про екстерналізацію кордонів. Було визначено, що ця стратегія залишалася основним важелем контролю щодо регулювання та попередження кризових ситуацій. В результаті ще з початку 2000-х рр. Італія оточила себе кордоном з країн, які мали вберегти її від неконтрольованих міграційних потоків. Незважаючи на успішність даних механізмів можна зробити висновок, що подібні угоди варто розглядати як оплату третім країнам за стримування мігрантів. Італія була змушена вдаватися до такої стратегії, оскільки принцип солідарності не був ефективним інструментом в межах ЄС.

Також було досліджено політизацію міграційного питання. Необхідно підкреслити, що підвищену увагу до проблеми міграції в Італії традиційно приділяють популістські сили правого спрямування. Питання політизації міграції стає актуальним для італійського політикуму вже у 1990-х рр., але активного поширення отримує у 2000-х рр.. Найбільшої популярності ця риторика набуває в період міграційної кризи. Не дивлячись на широкий законодавчий апарат ЄС, Італія залишилася наодинці з не вирішеними проблемами, які мали б бути загальноєвропейськими. Це призвело до зростання негативного уявлення про міграцію та політизацію даного питання, як на європейському, так і на національному рівнях.

Щодо питання інтеграції мігрантів, які вже знаходились на території країни, нами було визначено, що Італійський уряд мав досить непослідовні підходи до вирішення цієї проблеми. Ключовим елементом була відсутність централізованого державного підходу. Хоча й відбувалися спроби включити інтеграційну проблематику в закони Турко-Наполітано та Боссі-Фіні, але створити спільну національну стратегію не вдалося. Багато в чому це пояснюється частими переходами від правих до лівих урядів, які мали кардинально різні бачення даної проблеми. Крім того, значну роль зіграла присутність широкого тіньового сектору економіки в країні, що дозволяло мігрантам знаходитися в Італії нелегально протягом довгого часу, а це негативно позначалося на їх інтеграції. Як результат, багато мігрантів залишалися ізольованими у своїх національних групах, без доступу до можливостей, які пропонувала держава. Поряд з тим важливо відмітити роль громадянського суспільства та неурядових організацій, які за даних обставин перебрали на себе частину відповідальності за інтеграцію, та активно працювали з мігрантами. Тому можна сказати, що італійська інтеграційна політика протягом 1986–2018 рр. була доволі хаотичною, і спиралася більше на ініціативи громадянського суспільства, ніж централізований державний підхід.

Проаналізувавши становище албанської, української та марокканської діаспор в Італії в окреслений період, ми з'ясували, що у зв'язку з відсутністю

жорстких та структурованих підходів з боку держави у питанні інтеграції, різні групи мігрантів обирали відмінні шляхи взаємодії з італійським суспільством. Албанська діаспора пройшла шлях від несприйняття з боку італійців до майже повної асиміляції. В той же час марокканська та українська спільноти зберігали більший зв'язок з країною походження. Відсутність централізованих, обов'язкових державних програм, щодо вивчення мови та культури, робило мігрантів дещо ізольованими від приймаючого суспільства.

Автор доходить висновку, що з 1986 по 2018 рр. італійська імміграційна політика зазнала значної трансформації. Не дивлячись на те, що була створена достатньо широка нормативно-правова база їй бракувало послідовності та ефективного впровадження. Інтеграційна політика залишалася фрагментованою, що призводило до кардинально різного досвіду адаптації мігрантів. Кризові явища та зростання політизації міграції стали серйозним викликом та перевіркою Італії на стійкість міграційної системи. З огляду на відсутність ефективних рішень з боку ЄС щодо врегулювання міграційної кризи, Італія, в цілому, досить добре впоралася з цим викликом.

Під час написання дисертаційного дослідження автор послуговувалася принципом історизму та системності. Було використано такі історичні методи, як хронологічний, історико-синхронний, історико-системний та порівняльно-історичний. Додатково були використані історико-правовий та порівняльно-правовий методи.

Отримані результати можуть бути використані у розробці досліджень щодо італійської та загальноєвропейської міграційної політики. При підготовці монографій, статей, розвідок, підручників, навчальних та методичних матеріалів, лекцій та семінарських занять, тематичних курсів. Також висновки роботи можуть бути використані при розробці національних стратегій щодо імміграційної політики.

Ключові слова: Італія, імміграційна політика, інтеграція, Шенгенська зона, європейська інтеграція, Європейський Союз, міжнародні відносини, міграційна політика, міграційна криза, міграція (міжнародна міграція), діаспора,

громадянське суспільство, зовнішня політика, українська діаспора, міграційні процеси

SUMMARY

Savaryn Vira. Italian immigration policy (1986-2018).

The thesis for the PhD degree (Historical Sciences), specialty 032 - "History and Archaeology". Taras Shevchenko National University of Kyiv Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2025.

A dramatic increase in migration flows in the late 20th and early 21st centuries became a new reality of globalization. Italy is one of the key European countries in terms of migration quantitative indicators, which makes it an important object for research. This paper is devoted to a comprehensive analysis of the Italian immigration policy evolution during the period from 1986 to 2018. The research focuses on the influence of the Italian legislative base transformation on the development of the immigration policy of the country, on the role of the migration issue in the Europe-wide context, on the integration strategy of the country and the experience of integrating three biggest communities: Ukrainian, Albanian and Moroccan.

The aim of the paper consists in comprehensive historical research of the Italian migration policy transformation from 1986 to 2018 taking into consideration the influence of internal political changes and the influence of the European integration on migration regulation.

The source base of the research includes legislative acts of the Italian Republic and the European Union, international conventions, bilateral treaties, court decrees, statistical reports, publications in the press, materials of the Italian Parliament sessions and archival materials.

The historiography is based on works of Italian, Ukrainian, British, German and Dutch scholars. In view of interdisciplinarity of the subject, the author uses works of history, sociology, demography and law. A separate group is composed of works that focus exclusively on the study of separate national communities in Italy.

This paper is divided into two thematic foci of analysis. The first one is immigration control and the second one is immigrant integration. In the first part, the author researches migrants' entry conditions and rules for staying in the territory of Italy. The second part analyses socioeconomic and cultural integration of the foreigners who are already in the country. The second chapter is devoted to an analysis of Italian legislation in the sphere of migration from 1986 to 2018, as well as its implementation in the public sector, and to political debate over migration. The third chapter examines this issue on the Europe-wide level. The fourth chapter analyses integration strategies of the Italian government within the defined period, as well as the integration path of three biggest groups of migrants who are not EU citizens, in particular Albanian, Ukrainian and Moroccan communities.

The paper researches the Italian immigration policy evolution. The period from 1986 to 2018 is divided into four main chronological stages that reflect how the political course of Italy changed as a result of the adoption of key legislative acts. The first stage from 1986 to 1990 is marked by the emergence of policy in this sphere and the adoption of the Foschi Law, which was an attempt to establish a legislative base for the protection of foreign workers' rights. The second stage is a period of the initial legislative system formation, in particular the adoption of the Martelli Law in 1990 and the Turco-Napolitano Law in 1998, which were the first to combine migration flow control with measures aimed at refugees' integration and protection of their rights. During the third stage, which spanned from 1999 to 2007, the security discourse became more intense, in particular due to the adoption of the Bossi-Fini Law, which made the entry procedure and immigrants' stay more difficult. The fourth stage from 2008 to 2018 shows politicization of the migration issue, the rise of populist forces and increased attention to border security.

Having analyzed the legislative acts regulating migration, the author comes to the conclusion that the legislative base is quite broad but lacks consistency. The 1980s and 1990s are marked by attempts to create migration legislation, the implementation of which was mainly initiated by Italian leftists. These laws were more open to migrants. As a rule, left-wing governments liberalized migration legislation but they lacked

political consensus. Moreover, it was not their first priority. As of the 2000s, the initiative regarding migration regulation passed entirely to right-wing parties, which put migrants under greater pressure. They moved towards complication of border crossing procedures basing this on security measures and wishing to minimize migration.

The research analyses the influence of migration on European integration processes. Due to the fact that Italy wished to participate actively in the work of the EU and be part of the Schengen Area, it was critical to align its immigration policy with the Europe-wide one. It has been established that the Italian legislative process synchronized largely with the processes that were happening in the EU. This tendency was particularly noticeable in the 1990s, in the first stages of the entry into the Schengen Area. However, in spite of the fact that the regulatory framework existed, its implementation was problematic. The migration crisis period demonstrated flaws in the principles laid down in European legislation.

The author has discovered the mechanisms employed by Italy to establish active control over its territorial borders, cooperating with third countries through bilateral treaties on border externalization. It has been established that this strategy remained the main means of control regarding regulation and prevention of crisis situations. As a result, since the early 2000s, Italy had surrounded itself with a border of countries that had to protect it from uncontrolled migration flows. Despite the success of such mechanisms, one can conclude that such treaties ought to be viewed as payment to third countries for migration deterrence. Italy was forced to resort to such a strategy, since the principle of solidarity proved ineffective within the EU.

Politicization of the migration issue has also been studied. It is worth highlighting that it is radical right parties of the country who traditionally pay increased attention to the problem of migration in Italy. The issue of migration politicization becomes topical for Italian political circles as early as the 1990s but begins spreading rapidly in the 2000s. This rhetoric reaches the peak of popularity in the migration crisis period. Despite the broad legislative apparatus of the EU, Italy was left alone with unsolved problems, which were supposed to be Europe-wide. This led to an increased negative

perception of migration and politicization of this issue, both on the European and national levels.

Concerning integration of the migrants who were already in the country, it has been established that the Italian government had quite inconsistent approaches to solving this problem. The key element was the absence of a centralized state approach. Although there were attempts to include the issue of integration in the Turco-Napolitano Law and the Bossi-Fini Law, a unified national strategy failed to be created. It can largely be explained by frequent transitions from right-wing to left-wing governments, which had radically different views on this issue. Furthermore, the existence of an extensive shadow sector of the economy in the country played a significant role, since it allowed migrants to stay illegally in Italy for a long time, which had a negative impact on their integration. As a result, many migrants remained isolated in their national groups without access to opportunities offered by the state. At the same time, it is important to note the role of civil society and non-governmental organizations, which under these circumstances took on part of the responsibility for integration and actively worked with migrants. Therefore, one can say that Italian integration policy during 1986-2018 was rather chaotic, relying more on civil society initiatives than a centralized state approach.

Having analyzed the situation of the Albanian, Ukrainian and Moroccan diasporas in Italy within the defined period, it has been found that due to the absence of tough and structured approaches on the part of the state regarding integration, different groups of migrants chose different ways of interacting with Italian society. The Albanian diaspora has gone from being rejected by Italians to almost total assimilation. At the same time, Moroccan and Ukrainian communities maintained a closer connection with their countries of origin. The absence of centralized mandatory state programs for learning the language and culture made migrants somewhat isolated from the receiving society.

The author comes to the conclusion that Italian immigration policy underwent a considerable transformation during the period from 1986 to 2018. Despite the fact that a quite broad legislative base was created, it lacked consistency and effective

implementation. The integration policy remained fragmentary, which led to radically different migrant adaptation experience. Crisis phenomena and increased migration politicization became a serious challenge for Italy and put the resilience of its migration system to the test. Considering the absence of effective decisions on the part of the EU regarding migration crisis mitigation, Italy, on the whole, coped with this challenge rather well.

When doing the thesis research, the author employed the principle of historicism and systemic approach. Such historical methods as chronological, historical synchronic, historical systemic and comparative historical were used. Additionally, historical legal and comparative legal methods were employed.

The obtained results can be used in the development of research on Italian and Europe-wide migration policies; when preparing monographs, articles, studies, textbooks, educational and methodological materials, lectures and seminars, thematic courses. Moreover, the research findings can be used in the development of national strategies regarding immigration policy.

Keywords: Italy, immigration policy, integration, Schengen area, European integration, European Union, international relations, migration policy, migration crisis, migration (international migration), diaspora, civil society, foreign policy, Ukrainian diaspora, migration processes

Список опублікованих праць за темою дисертації

В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Саварин В. Європейська міграційна криза (2015 – 2016 рр.) та її вплив на процеси співробітництва всередині Європейського Союзу (на прикладі Італії) / Саварин В. // Європейські історичні студії. – 2025. – №31. – С. 18–30. DOI <https://doi.org/10.17721/2524-048X.2025.31.2>
2. Саварин В. Еволюція італійського законодавства щодо інтеграції мігрантів (1998 – 2011 рр.) / Саварин В. // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки. – 2024. – Т. 45 – С. 49–60. DOI <https://doi.org/10.32626/2309-2254.2024-45.49-60>
3. Павленко В., Саварин В. Екстерналізація кордону ЄС: кооперація Італії та Лівії у сфері міграції (2000 – 2010ті) / Павленко В., Саварин В. // Європейські історичні студії. – 2024. – №27. – С. 18–29. DOI <https://doi.org/10.17721/2524-048X.2024.27.2>
4. Саварин В. Албанська імміграція в Італію в 1990-х роках / Саварин В. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка Історія. – 2020. - № 3(146). – С. 67-71. DOI <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2020.146.12>

Які засвідчують апробацію матеріалів та додатково відображають наукові результати дисертації:

5. Саварин В. Італійська військово-гуманітарна операція «Mare Nostrum» (2013-2014 рр.) / Віра Саварин. // Європейські історичні студії. – 2018. – №11. – С. 227–240.
6. Павленко В., Саварин В. Українська еміграція до Італії (1990-2010 рр.) / В. Павленко, В. Саварин. // Наукові записки Інституту політичних і етносоціальних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН., – 2019 – №3-4 (99-100), С. 385-393
7. Саварин В. Імміграційний закон Турко-Наполітано: перепустка Італії до Шенгенської зони / Віра Саварин. // Каразінські читання (історичні науки): Тези

доповідей 75-ї Міжнародної наукової конференції (м. Харків, 2022 р.) – Харків ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2022. – С. 87–89.

8. Саварин В. Імміграційне питання у політичних програмах партій на парламентських виборах 2018 року в Італії / Віра Саварин. // Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 74-ї Міжнародної наукової конференції (м. Харків, 2021 р.) – Харків ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2021. – С. 136–138.

9. Саварин В. Закон Фоскі – перша спроба врегулювання італійського імміграційного законодавства / Віра Саварин // Шевченківська весна – 2021 (секція «історія»): Матеріали ХІХ міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 26 березня 2021 р.) – Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. – С. 419-421

10. Саварин В. Висвітлення італійського колоніалізму в сучасній культурі на прикладі кінематографу / Віра Саварин // Шевченківська весна – 2019 (секція «історія»): Матеріали ХVІІ міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 15 березня 2019 р.) – Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка, 2019. – С. 107-110

11. Саварин В. Італія в контексті міграційної кризи: операція Mare Nostrum / Віра Саварин // Дні науки історичного факультету: матеріали ХІ Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених. – Київ, – 2018. – С. 214 - 216

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ I. Стан наукової розробки та джерельна база дослідження	21
1.1. Стан наукової розробки проблеми	21
1.2. Характеристика джерельної бази дослідження	40
Розділ II. Історичний контекст формування італійської імміграційної політики	48
2.1. Початкові етапи італійської імміграційної політики (1986–1990 рр.)	48
2.2. Становлення італійської імміграційної політики: перша нормативно-правова хвиля (1990–1998 рр.)	59
2.3. Міграційне законодавство в період домінування правих політичних сил в Італії (1999–2007 рр.)	71
2.4. Італійська імміграційна політика в умовах економічної та міграційної кризи (2008–2018 рр.)	82
Розділ III. Еволюція італійської імміграційної політики в рамках євроінтеграційних процесів	94
3.1. Формування спільного європейського підходу до міграції та надання притулку	94
3.2. Стратегії управління спільним кордоном ЄС та співпраця з третіми державами	109
3.3. Політизація міграційного питання в національному та європейському дискурсі	120
Розділ IV. Італійська політика інтеграції мігрантів	129
4.1. Еволюція італійської інтеграційної моделі (1986–2018 рр.)	129
4.2. Особливості інтеграції албанської діаспори в Італії	141
4.3. Особливості інтеграції української діаспори в Італії	151
4.4. Особливості інтеграції марокканської діаспори в Італії	159
ВИСНОВКИ	169
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	177
ДОДАТКИ	211

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена інтенсивністю зростання міграційних потоків в кінці ХХ ст. на початку ХХІ ст., що стало новою реальністю глобалізованого світу. Можемо стверджувати, що міграція є одним із найбільш значимих соціально-політичних явищ сучасності. Справедливо зазначити, що людська мобільність була притаманна всім історичним епохам, але в останні десятиліття, завдяки розвитку комунікацій та у зв'язку з соціо-економічними проблемами і військовими конфліктами що охопили цілі регіони масштаби міграційних хвиль стали безпрецедентними.

Італія була змушена в короткі терміни трансформувати свою імміграційну політику до вимог часу. В порівнянні з іншими країнами Заходу вона стикнулася з феноменом імміграції набагато пізніше. Це спричинило технічну, юридичну а головне культурну неготовність країни до значної кількості іноземців. Італійський уряд розпочав імміграційне регулювання зі спроб налагодити економічний фактор та надати можливості до працевлаштування мігрантів-працівників. Але досить швидко з'явилася інша категорія іноземців, які шукали політичного прихистку. Таким чином, законодавство потребувало, також норм про правила прийому біженців. Як наслідок, Італія стала прикладом держави яка за кілька десятиліть зробила різкий перехід від країни еміграції до однієї з провідних країн ЄС за кількістю іноземців, що робить вивчення даного досвіду важливим.

Оскільки питання міграції перетворилося на одне з найбільш політизованих у сучасному світі, імміграційна політика це не лише інструмент регулювання демографічної мобільності, а й важіль у боротьбі за політичний вплив. У країнах з демократичними системами, де громадська думка має суттєвий вплив на результати виборів, тематика імміграції дедалі частіше використовується, як один з центральних елементів передвиборчих кампаній. В Італії, як і в багатьох інших країнах Європейського Союзу, останні десятиліття відбувається стрімке зростання популістських та антиімміграційних рухів, які активно експлуатують

страхи населення, пов'язані з безпекою, культурною ідентичністю, ринком праці та соціальними гарантіями. У випадку Італії, яка географічно знаходиться на перетині головних міграційних маршрутів і зазнає постійного тиску з боку як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, імміграційна політика є не лише засобом контролю та адміністрування, а й визначальним фактором, що впливає на формування суспільної думки та розстановку політичних сил.

У зв'язку з тим, що Італія є членом ЄС, де вільний рух всередині об'єднаного простору це основоположний принцип, необхідно підкреслити вплив імміграції на євроінтеграцію. Поворотним моментом в цьому питанні стала Європейська міграційна криза 2010-х років, яка виявила проблеми не тільки у спільному контролі кордонів, але і у відсутності належного рівня солідарності та консолідації в межах ЄС. Дослідження даних подій є актуальним не тільки для розуміння міграційної політики Італії, але і для оцінки загальноєвропейських тенденцій. Такий аналіз стає надзвичайно важливим і для України, яка перебуває на шляху до ЄС і у майбутньому, не виключено, може зіткнутися з аналогічними викликами, пов'язаними з охороною зовнішнього кордону Союзу і побудовою власної ефективної міграційної політики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної теми «Актуальні проблеми нової та новітньої історії зарубіжних країн» (державний реєстраційний номер 16 КФ 046-03) на кафедрі нової та новітньої історії зарубіжних країн Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Об'єктом дослідження є імміграційна політика Італії.

Предметом дослідження особливості та характерні риси італійської імміграційної політики в період з 1986 по 2018 рік.

Мета роботи полягає в тому, щоб на основі джерел та літератури комплексно дослідити та розкрити зміни що відбулися в італійській імміграційній політиці в період з 1986 по 2018 рік.

Відповідно до встановленої мети поставлені **завдання**:

1. Проаналізувати стан наукової розробки та джерельну базу проблеми;

2. Дослідити еволюцію італійської імміграційної політики;
3. Проаналізувати вплив ключових законодавчих актів у сфері міграції, на формування імміграційної політики;
4. Розкрити вплив євроінтеграційних процесів на зміни у підходах до регулювання міграції;
5. Охарактеризувати стратегії екстерналізації кордонів;
6. Оцінити вплив міграційної кризи на зміну у підходах до регулювання міграції;
7. Виявити особливості політизації міграційного питання;
8. Дослідити моделі інтеграції мігрантів;
9. Проаналізувати на прикладі албанської, української та марокканської діаспори практичне застосування інтеграційних моделей;
10. Забезпечити наукову основу для подальших досліджень, пов'язаних із міграційною політикою Італії.

Хронологічні межі роботи охоплюють період з 1986 по 2018 рік. Нижня межа – 1986 рік зумовлена ухваленням закону Фоскі, що став першим нормативно-правовим актом, спрямованим на регулювання імміграції, та ознаменував перехід Італії до статусу країни імміграції. Верхня хронологічна межа – 2018 рік пов'язана з початком нового, більш системного етапу управління міграційними процесами в Італії. Саме в цей час стабілізується центральносередземноморський міграційний шлях, і фактично завершується міграційна криза 2010-х років. Крім того, у 2018 році був прийнятий декрет Сальвіні, який декларував зміну курсу італійської політики в бік більш жорсткого контролю над міграційними потоками.

Географічні межі дослідження охоплюють територію Італійської республіки. Окрім того, італійську імміграційну політику було проаналізовано в межах Середземноморського регіону.

Методика та методологія дослідження

Методологія дисертаційного дослідження спирається на принцип історизму та системності. Принцип історизму дозволяє простежити трансформацію

імміграційної політики в Італії у довготривалій перспективі, враховуючи політичні, економічні та соціальні фактори, що впливали на її розвиток. Системний аналіз дозволяє розглядати міграційну політику не як ізольоване явище, а як складову ширших політичних та правових процесів, як на національному, так і на міжнародному рівнях.

З огляду на комплексність теми, нами було залучено ряд теоретичних методів. Автор використовує загальнонаукові методи аналізу та синтезу, а також спеціальні історичні методи такі як, хронологічний, що дозволяє розглянути події у їх часовому розвитку, історико-синхронний, який надає можливість аналізу в межах певного часового відрізка, історико-системний, що слугує для розгляду міграції, як одного цілісного явища, а також порівняльно-історичний метод, що дає змогу зіставити етапи та аспекти імміграційної політики Італії, як на національному рівні, так і у європейському контексті.

Оскільки дослідження спирається на широку нормативно-правову базу автор, також, застосовує історично-правовий метод, який дозволяє простежити розвиток італійських правових норм в історичному контексті та порівняльно-правовий метод, що дає змогу порівняти італійське міграційне законодавство з загальноєвропейськими тенденціями. Завдяки залученню даної методології автор зробив спробу реконструювати італійську імміграційну політику впродовж тривалого історичного періоду.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у вивченні теми, яка залишається малодослідженою в українській історіографії. У межах роботи автор залучив достатньо широкий комплекс наукової літератури та джерел, що дозволило здійснити всебічний аналіз проблематики.

Вперше:

- В українській історіографії здійснено комплексний історичний аналіз італійської імміграційної політики в період 1986–2018 років.
- Введено в науковий обіг нові документи з архівів Палати депутатів та Сенату Італії.

- Представлено нові точки зору на нормативно-правову базу Італії та Європейського Союзу, а також досліджено імплементацію відповідного законодавства та його вплив на імміграційну політику.
- *Уточнено:*
- Періодизацію формування італійської імміграційної політики, на основі ключових законодавчих ініціатив, політичних змін та зовнішньополітичного контексту.
- Роль Італії у розвитку спільної європейської політики з питань міграції та притулку.
- Позиції окремих політичних сил та урядів Італії щодо питань контролю кордонів, інтеграції мігрантів та боротьби з нелегальною міграцією.

Набули подальшого розвитку:

- Аналіз історіографії проблеми.
- Висновки про важливість міграційного питання, як для внутрішньої політики Італії, так і для загальноєвропейської політики.
- Дослідження щодо інтеграційних моделей які застосовувала Італія, а також аналіз їх застосування в межах трьох найбільш чисельних груп іноземців.
- Дослідження політизації міграції на прикладі Італії.
- Аналіз використання двосторонніх угод, як важеля впливу в імміграційній політиці.

Особистий внесок здобувача полягає у постановці проблеми та самостійному її розв'язанні. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою роботою, у якій представлено авторський аналіз еволюції міграційної політики Італії в період 1986–2018 років. Отримані наукові результати є особистим напрацюванням автора та становлять, як теоретичний, так і практичний внесок у розвиток історичних досліджень міграційних процесів.

Практичне значення одержаних результатів. Результати роботи можуть бути використані у розробці досліджень, щодо італійської та загальноєвропейської міграційної політики. Також, при підготовці монографій,

статей, розвідок, підручників, навчальних та методичних матеріалів, лекцій та семінарських занять, тематичних курсів.

Висновки роботи можуть бути використані при розробці національних стратегій щодо імміграційної політики.

Апробація результатів дослідження була здійснена у вигляді доповідей під час наукових конференцій XVII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених Шевченківська весна – 2019 (Київ, 2019), 74-ї Міжнародної наукової конференції Каразінські читання (Харків, 2021); XIX Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених Шевченківська весна 2021 (Київ, 2021).

За матеріалами дисертації було опубліковано 4 статті у фахових вітчизняних виданнях, включених до науково-метричних баз даних.

Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається з вступу, чотирьох розділів (тринадцяти підрозділів). Повний обсяг дисертації складає 214 сторінок.

РОЗДІЛ I. Стан наукової розробки та джерельна база дослідження

1.1. Стан наукової розробки проблеми

Дослідження міграційної політики країн-учасниць Європейського Союзу викликають великий інтерес серед науковців. Даному питанню присвячений значний масив матеріалу. Найбільш вивченим є період 2010-х років, коли ЄС зіткнувся з кризою біженців і імміграційна політика стала важливою темою в національних та загальноєвропейських дискусіях. Поряд з тим, варто підкреслити що регулювання італійської імміграційної політики представляє в першу чергу внутрішньополітичний інтерес Італії. Тому і не дивно, що даній проблематиці присвячено ряд праць саме італійських дослідників. Не можна забувати і про те, що питання міграції є комплексною проблемою, що в свою чергу передбачає залучення різних дисциплін, тому було б доцільним розділити праці авторів які займалися даною проблематикою за напрямками дослідження, такими як історія, соціологія, демографія та право.

Тут треба зазначити, що найбільше досліджень присвячено саме соціологічним та правовим проблемам. Водночас, авторів які пропонують розглядати італійську імміграційну політику в історичному контексті не так багато. Це зумовлено, в першу чергу тим, що Італія була новою країною імміграції, тому історичні дослідження міграційних процесів присвячувалися, в переважній більшості, італійській еміграції.

Показовим є той факт, що Центр дослідження еміграції, який був створений в Римі ще в 1966 році початково фокусувався на більш глибокому вивченні феномену італійської еміграції. Але за останні 20 років змінив напрямок дослідження. Поряд з історичною проблематикою італійської діаспори за кордоном, у періодичному виданні центру *Studi Emigrazione* починають висвітлюватися також імміграційні процеси. Саме на базі Центру дослідження еміграції з'являється група провідних італійських науковців, що починають ґрунтовно досліджувати імміграційні питання.

Одним з найавторитетніших дослідників історії італійської імміграційної політики є член наукової ради Центру дослідження еміграції, професор римського університету Рома Тре Міккеле Колуччі¹. У своїх роботах вчений досліджує історію міграції, починаючи з 40-х років ХХ століття. Основною працею дослідника є «Історія іноземної міграції в Італії. Від 1945 року до наших днів».² Ця робота, на наш погляд, є унікальною. Адже автор намагається об'єднати правові, історичні, економічні та соціологічні аспекти. У підсумку була створена багатогранна картина трансформації, яку пройшла Італія на шляху від країни еміграції до країни імміграції.

Дуже важливим є і доробок професора Кембриджського університету Луки Еінауді. У своєму монографічному дослідженні «Імміграційна політика Італії від об'єднання до сьогодні»,³ автор розглядає імміграційну проблему починаючи з 1861 року і закінчуючи початком 2000-х років. При цьому, він реконструює економічні, демографічні та правові зміни які відбулися у зв'язку з міграцією. Також, в роботі проаналізовані політичні дебати, які впливали на стратегії уряду щодо прийому іммігрантів.

Питання євроінтеграційного шляху Італії та роль міграційного регулювання в ньому, знайшло відображення у працях професора Університету Пізи Сімоне Паолі.⁴ У своїх чисельних роботах дослідник звертається до проблеми інтегрування італійської імміграційної системи в загальноєвропейську. Автор розглядає шлях Італії через призму її бажання мати лідерство в

¹ Colucci, M. (2018). Per una storia del governo dell'immigrazione straniera in Italia: dagli anni sessanta alla crisi delle politiche. on JSTOR. *Meridiana*, 91, 9-36. Disponibile su: <http://www.jstor.org/stable/90022015>. Ultimo accesso: 9 novembre 2024.; Colucci M. (2019). Foreign immigration to Italy: crisis and the transformation of flows, *Journal of Modern Italian Studies*, 24(3), 427-440, <https://doi.org/10.1080/1354571X.2019.1605721>.

² Colucci, M. (2018). *Storia dell'immigrazione straniera in Italia Dal 1945 ai nostri giorni*. Carocci. 243 p.

³ Einaudi, L. (2007). *Le politiche dell'immigrazione in Italia dall'Unità a oggi*. Laterza. 448 p.

⁴ Paoli, S. (2021). Le origini della politica migratoria italiana nel contesto europeo e mediterraneo: il nesso nazionale-internazionale in una prospettiva storica. In *Studi e saggi*(pp. 41–59). <https://doi.org/10.36253/978-88-6453-965-2.04>; Paoli, S. (2018). *Frontiera Sud. L'Italia e la nascita dell'Europa di Schengen*. Le Monnier. 365 p.; Paoli, S. (2020). The challenge of interdependence. *International migration in Euro-Mediterranean relations in Europe between Migrations, Decolonization and Integration (1945-1992)*. Routledge. Pp. 39-52. <https://doi.org/10.4324/9780429269011>.

Середземноморському регіоні. С. Паолі робить висновок, що включення Італії до Шенгенської зони негативно впливало на Італійські амбіції в регіоні, що, зокрема, стосувалося і міграції.

В розрізі історичних підходів до міграційної проблематики варто згадати роботи професора новітньої історії університету Кальярі Еви Гару.⁵ У монографії «Політика національної ідентичності в Італії»⁶ авторка дає всебічний огляд імміграції в Італію, починаючи від 1945 року. Важливість даної роботи на нашу думку, полягає у її всебічному характері. Адже дослідниця висвітлює різні аспекти питання, такі як історичний розвиток міграційного права, а також роль католицької церкви в управлінні міграцією. Найбільший інтерес представляє глибокий аналіз авторки, щодо еволюції партії Ліга Півночі та її впливу на формування суспільної думки щодо міграції.

В контексті політизації питання міграції варто, також, згадати дослідницю Орнеллу Урсо,⁷ яка розглядає історичну еволюцію імміграційного питання в Італії, через призму позицій різних політичних акторів під час дискусій щодо міграції.

Вагомий внесок у комплексне дослідження імміграційної політики Італії зробив багаторічний директор Навчально-дослідницького центру Idos Франко Піттау⁸. Варто згадати його працю «Інша сторона Італії: імміграція в країні що змінюється»,⁹ в якій аналізується як досвід італійської еміграції так і імміграція,

⁵ Garau, E. (2019). Gli studi sull'immigrazione e il caso italiano. *Rivista Dell'Istituto Di Storia Dell'Europa Mediterranea*, 5, 113-138. <https://doi.org/10.7410/1399>.

⁶ Garau, E. (2015). *Politics of National Identity in Italy immigration and 'Italianità'*. Routledge. 256 p.

⁷ Urso, O. (2018). The politicization of immigration in Italy. Who frames the issue, when and how. *Italian Political Science Review/Rivista Italiana Di Scienza Politica*, 48(3), 365–381. <https://doi.org/10.1017/ipo.2018.16>

⁸ Pittau, F., et al. (2013). *La comunità marocchina in Italia: Un ponte sul Mediterraneo*. Centro Studi e Ricerche IDOS. Disponibile su: https://www.comune.arezze.it/sites/default/files/legacy/statistica-censimenti/files/pdf/IDOS._La_comunita_marocchina_in_Italia._Un_ponte_sul_Mediterraneo._2013.p.pdf. Ultimo accesso: 12 ottobre 2024.; Pittau, F., Ricci, A., & Urso, G. (2009). Gli albanesi in Italia: un caso di best practice di integrazione e sviluppo. *Revista Interdisciplinar Da Mobilidade Humana*, 17(33), 153-173. Disponibile su: <https://www.redalyc.org/pdf/4070/407042010008.pdf>. Ultimo accesso: 17 ottobre 2024.

⁹ Pittau, F. (2015). *The other side of Italy: Immigration in a Changing Country*. Nova Science Publishers. 201 p.

імміграційне право, та аналіз іммігрантських общин, зокрема румунської, албанської та марокканської.

Аналізуючи роботи авторів, які займаються соціологічною проблематикою питання хочемо звернути увагу на доробок професора соціології Міланського університету Мауріціо Амбросіні,¹⁰ який вивчає міграційні процеси понад 30 років. Його роботи представляють особливий інтерес, для дослідження трудової міграції, інтеграційних процесів в італійському суспільстві та проблем отримання громадянства. В монографії написаній спільно з професором Сієнського університету Фабіо Берті, дослідники дають ґрунтовну характеристику включенню мігрантів у італійський ринок праці.¹¹ У дослідженні «Соціологія міграції» аналізуються з різних сторін соціальні стосунки мігрантів та приймаючого суспільства, розглядаються різні аспекти, включно з підприємницькою діяльністю мігрантів, гендерними питаннями, і проблемами інклюзії другого покоління мігрантів. У даній роботі зазначається, що італійська система інтеграції є «прихованою» та не систематичною.¹² Висновок з яким ми погоджуємося, та який знаходить підтвердження в нашому дослідженні.

Важливими є і праці професора соціології Туринського університету Джованні Цінконе¹³, яка займається вивченням міграційного питання вже кілька десятиліть. Новаторською, на наш погляд, стала її монографія, що вийшла у 1994 році¹⁴. В цій роботі авторка аналізуючи італійську ситуацію стверджує, що

¹⁰ Ambrosini, M. (2017). *Europe: No Migrant's Land?* (ISPI). 122 p.; Ambrosini, M. (2018). *Irregular Immigration in Southern Europe: Actors, Dynamics and Governance* (Migration, Diasporas and Citizenship). (1st ed.). Palgrave Macmillan. 163 p.; Ambrosini, M. (2012). *Migrants' entrepreneurship in transnational social fields: research in the Italian context*, *International Review of Sociology*, 22(2), 273-292. <https://doi.org/10.1080/03906701.2012.696970>.; Ambrosini, M. (2014). *Migration and Transnational Commitment: Some Evidence from the Italian Case*. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(4), 619-637. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.830883>.; Ambrosini, M. (2019). *Un anno di governo: immigrazione*. Lavoce.info. Disponibile su: www.lavoce.info/articoli/-immigrazione/pagina1001095.html. Ultimo accesso: 2 ottobre 2024.

¹¹ Ambrosini, M. and Berti, F. (2003), *Immigrazione e lavoro* (Immigration and Labour). Milan: FrancoAngeli. 208 p.

¹² Ambrosini, M. (2020). *Sociologia delle Migrazioni*. Il Mulino. 388 p.

¹³ Zincone, G. (2012). *The case of Italy* in G. Zincone, R. Penninx, & M. Borkert (Eds.). *Migration Policymaking in Europe: The Dynamics of Actors and Contexts in Past and Present*. Amsterdam University Press. Pp. 247–290. <https://doi.org/10.1515/9789048515165-008>

¹⁴ Zincone, G. (1994). *Uno schermo contro il razzismo*. Donzelli. 142 p.

чітка розробка прав та обов'язків мігрантів, запобігають майбутнім проблемам щодо інтеграції, та є корисними, як для самих мігрантів, так і для приймаючого суспільства. Крім того, в роботі вивчається проблема впровадження законодавства, а також взаємодія мігрантів з органами влади.¹⁵ В своїх подальших дослідженнях Дж. Цінконе значним чином зосередилася на італійській інтеграційній моделі та дійшла висновків, що така модель є досить хаотичною, та складається з різних підходів.¹⁶

Роботи науковця Падуанського університету Валерії Піро,¹⁷ присвячені аналізу впливу італійського міграційного законодавства на ринок праці та мігрантів. Авторка робить досить критичні висновки щодо італійської економіки яка не була занадто гостинною до мігрантів, а кожне наступне законодавство не вирішувало проблему значної присутності тіньової економіки, що призводило до того що іноземці, були вимушені працювати нелегально.

Варто згадати працю професора Болонського університету Ашера Коломбо та професора університету Тренто Джузеппе Шортіно.¹⁸ Автори заперечують загальноприйнятю ідею про те, що в Італії існує досить високий рівень соціальної маргіналізації мігрантів. Вони аргументують це тим, що не можливо окреслити один тип моделі імміграції в Італію, тому досвід різних груп мігрантів є відмінними. Зазначимо, також, і інші праці Шортіно¹⁹ в яких автор розглядає еволюцію італійського законодавства та висвітлює різні аспекти, так званої,

¹⁵ Zincone, G. (1998). *Illegality, Enlightenment and Ambiguity: A Hot Italian Recipe*. *South European Society and Politics*, 3(3), 45-82. <https://doi.org/10.1080/13608740308539547>.

¹⁶ Zincone, G. (2006). *The Making of Policies: Immigration and Immigrants in Italy*, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(3), 347-375. <https://doi.org/10.1080/13691830600554775>.

¹⁷ Piro, V. (2020). *Politiche migratorie e disfunzioni funzionali. Il caso della legge Martelli on JSTOR*. *Meridiana*, 97, 245-260. Disponibile su: <https://www.jstor.org/stable/26918344>. Ultimo accesso: 7 novembre 2024.

¹⁸ Colombo, A., & Sciortino, G. (2004). *Italian immigration: the origins, nature and evolution of Italy's migratory systems*. *Journal of Modern Italian Studies*, 9(1), 49–70. <https://doi.org/10.1080/1354571042000179182>.

¹⁹ Sciortino, G., & Armando, V. (2023). *L'evoluzione delle politiche immigratorie in Italia*. *La Rivista Delle Politiche Sociali*, 1, 19-21. Disponibile su: <https://www.futura-editrice.it/wp-content/uploads/2023/05/01-Sciortino-Vittoria.pdf>. Ultimo accesso: 29 novembre 2024.; Finotelli, C. & Sciortino, G. (2009). *The importance of being Southern: the making of policies of immigration control in Italy*. *European Journal of Migration and Law*, 11(2), 119-138. <https://doi.org/10.1163/157181609x439998>.

південноєвропейської моделі, до якої традиційно відносять Італію. Дослідник ставить під сумнів класичну категоризацію в якій модель північних країн змальовують, як структуровану та організовану, в той час як південна модель виступає неупорядкованою. При цьому доходить висновків, що італійська міграційна політика це наслідок намагання співставити три фактори: нереалістичні політичні цілі, міжнародний тиск та слабкі партійні коаліції.

Також, до робіт по соціології відносимо праці професора Міланського університету Еміліо Рейнері,²⁰ який досліджує феномен імміграції на прикладі трудових мігрантів. В цих дослідженнях надано аналіз ринку тіньової економіки та залученню до нього мігрантів.

З антропологічної точки зору італійську імміграційну політику вивчає професор Флорентійського університету Джована Кампані²¹ зосереджуючись, в першу чергу, на питанні взаємозв'язків між популізмом та міграцією. Дослідниця аналізує чому праві популістські партії набувають все більше популярності. Крім того, вона звертає свою увагу на лівий блок, що у питанні вивчення міграції відбувається досить рідко, бо для лівих міграція традиційно не була проблемою. Автор наголошує, що ліберальна політика під час кризи мігрантів зазнала невдачі, і лівим прийшлося вдаватися до заходів орієнтованих на безпеку і поновлювати співпрацю з Лівією.

Демографічну характеристику іммігрантів в Італії знаходимо в роботах Коррадо Боніфазі,²² ряд праць якого присвячено розгляду окремих діаспор, зокрема албанської.²³

Щодо юридичного виміру вивчення питання міграції, то тут слід згадати організацію науковців ADiM (Академія права та міграції), яка існує на базі

²⁰ Reyneri, E. (2004). Immigrants in a segmented and often undeclared labour market. *Journal of Modern Italian Studies*, 9(1), 71-93. <https://doi.org/10.1080/1354571042000179191>.

²¹ Campani, G. (2018). The migration crisis between populism and post-democracy in *Populism and the Crisis of Democracy*. Vol. 3. Routledge. Pp. 29-47. <https://doi.org/10.4324/9781315108056>.

²² Bonifazi, C. (2007). *L'immigrazione straniera in Italia: evoluzione e caratteristiche recenti*. Ed. 2. Il Mulino. 268 p.

²³ Bonifazi, C. & Sabatino, D. (2003). Albanian migration to Italy: what official data and survey results can reveal. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29(6), 967-995. <https://doi.org/10.1080/1369183032000171320>.

Університету Тушії. До неї входять провідні науковці Маріо Савіно²⁴ та Даніела Вітіелло,²⁵ які займаються дослідженням італійського міграційного права, і те, як воно співвідноситься з загальноєвропейськими нормами. Дослідники особливу увагу в своїх роботах приділяють періоду міграційної кризи.

В контексті дослідження імміграційного права Європейського Союзу виділимо досить ґрунтовну працю професора Констанського університету Даніела Тима,²⁶ яка на наш погляд дає цілісне уявлення про різні аспекти політичних та юридичних викликів, це дозволяє порівнювати італійське міграційне право з нормами міграційного права в ЄС.

Вивчення італійської імміграційної політики в українській історіографії представлено досить вибірково. Дослідженням історії Італійської республіки через призму європейського інтеграційного процесу займається кандидат історичних наук Вікторія Вдовиченко.²⁷ В своїх роботах авторка розглядає імміграційну політику Італії,²⁸ надаючи аналіз еволюції законодавства, а також ролі Італії, як міжнародного актора у європейських міграційних процесах. Дослідженню ролі Італії в євроінтеграційних процесах присвячені дослідження Михайла Самофатова.²⁹

Інтерес становлять праці доктора історичних наук, керівниця Центру культури та історії Італії імені Дж. Гарібальді, завідувачки кафедри археології,

²⁴ Savino, M. (2017). *La crisi migratoria tra Italia e Unione Europea: Diagnosi e prospettive*. Editoriale Scientifica. 354 p.

²⁵ Vitiello, D. (2018). *Agencification as a Key Component of the EU Externalisation Toolkit. Observations on a Silent Escape from the Rule of Law*. In Brill | Nijhoff eBooks (pp. 125–152). https://doi.org/10.1163/9789004354234_007

²⁶ Thym, D. (2023). *European Migration Law*. Oxford University Press. 720 p. <https://doi.org/10.1093/oso/9780192894274.001.0001>.

²⁷ Vdovychenko, V. (2015). Simple reasons for complex issues of national vs. European identity in the process of European integration: Italian case. *Človek a Spoločnosť*, 4, 89–95.; Vdovychenko, V. (2019). Through the Lenses of Italy's Euroscepticism or a Tale for the Future of the European integration project. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Sectio K – Politologia*, 25(2), 81-97. <https://doi.org/10.17951/k.2018.25.2.81-97>

²⁸ Вдовиченко, В. (2015). Виклики італійської імміграційної політики в контексті підходів Євросоюзу. *Міжнародні Зв'язки України: Наукові Пошуки І Знахідки*, 24, 251–272.

²⁹ Самофатов, М. (2024). Італія після Маастрихту: виклики європейської інтеграції у 1990-ті рр. *European Historical Studies*, 27, 6-17. <https://doi.org/10.17721/2524-048x.2024.27.1>

етнології та всесвітньої історії факультету історії та філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова Олени Сминтини.³⁰ Дослідниця у своїх роботах фокусується на новітній історії Італії, в першу чергу надаючи увагу процесам євроінтеграції у сферах освітньої та екологічної політики. Також в наукових працях розглядається кооперація між Україною та Італією.

Питанню вивчення міграційних процесів та міграційної політики України та ЄС присвячений широкий науковий доробок доктора наук з державного управління, головної наукової співробітниці Національного інституту стратегічних досліджень Олени Малиновської.³¹ Особливий інтерес представляє монографія «Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії»,³² у цьому виданні детально аналізуються сучасні міграційні процеси в світі, Європі та Україні, а також розглядаються чинники та наслідки міжнародної міграції, її значення для розвитку та безпеки. Окрема частина дослідження присвячена становленню та еволюції міграційної політики України, а також перспективам її подальшого вдосконалення в умовах сучасних викликів.

Щодо вивчення міграційних процесів в Україні та їх співвідношення на європейському рівні, також варто згадати наукові розвідки доцента кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби Інституту міжнародних

³⁰ Сминтина, О. (2024). Екологічна політика Італії в рамках європейської інтеграції (1972–2001 рр.) *Європейські історичні студії*, 29, 77–89. <https://doi.org/10.17721/2524-048X.2024.29.6>; Сминтина, О. (2024). Європейська інтеграція вищої освіти на прикладі співпраці між ОНУ імені І. І. Мечникова та Італією. *Консенсус*, 4, 177–190. <https://doi.org/10.31110/consensus/2024-04/177-190>; Сминтина, О. (2024). G7–Італія: 50 років взаємодії в екологічній політиці. *Вісник Черкаського університету. Серія: історичні науки*, 2, 126–133. <https://doi.org/10.31651/2076-5908-2024-2-126-133>

³¹ Малиновська, О. (2021). Сучасний розвиток міграційної політики ЄС та міграційні перспективи України. *Demography and Social Economy*, 2, 92–109. <https://doi.org/10.15407/dse2021.02.092>; Малиновська, О. (2021). Міграція та безпека: до питання взаємозв'язку та взаємовпливу. *Міжнародний науковий вісник: зб. наук. праць. Спецвипуск*, 1-2 (23-24), 42-52.; Малиновська, О. (2023). Етнополітика та міграційна політика: до питання взаємозв'язку і взаємовпливу. *Політичні Дослідження*, 5, 178–198. <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2023-1-10>; Малиновська, О. (2024). Вірогідні наслідки євроінтеграції для розвитку міграційних процесів в Україні. *Демографія та соціальна економіка*, 55(1), 94–113. <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.094>

³² Малиновська, О. (2018). Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 472 с.

відносин КНУ імені Тараса Шевченка, кандидата історичних наук Вячеслава Ціватого та кандидата історичних наук Марини Марценюк.³³ Крім того В. Ціватий³⁴ у своїх працях аналізує державну міграційну політику України в контексті глобальних трансформацій, приділяючи особливу увагу інтелектуальній міграції та стратегіям її регулювання. Також, дослідник окреслює типологію третьої хвилі української еміграції, підкреслюючи її освітній і професійний характер та орієнтацію на інтеграцію в країнах ЄС.

З економічної точки зору міграцію досліджують доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Володимир Панченко, професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин, НН інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка Наталія Резнікова, доцент кафедри міжнародного бізнесу, НН інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка Вікторія Карп, доцент кафедри міжнародної економіки, Київського столичного університету імені Бориса Грінченка Оксана Іващенко.³⁵

³³ Ціватий, В., Марцинюк, М. (2021). Зовнішні справи та історичні виклики мондіалізованого світу Європи в контексті поширення пандемії COVID-19: міграційний і діаспоральний аспекти, *Зовнішні справи*, 31(3-4), 5-8. <https://doi.org/10.46493/2663-2675-2021-3-4-1>; Ціватий, В., Марцинюк, М. (2021). Міграційна політика України та українська трудова міграція у XXI ст.: інституціональний і стратегічний дискурси в контексті поширення пандемії COVID-19. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*, 18, 9-12. <https://doi.org/10.20535/2307-5651.18.2021.231978>; Ціватий, В., Марцинюк, М. (2021). Публічний вимір міграційної політики в умовах мондіалізації: парадигми української та європейської дипломатичних і діаспорних практик XXI ст. *Україна дипломатична*, Випуск XXII, 717-723. <https://doi.org/10.37837/2707-7683-2021-37>.

³⁴ Ціватий, В. (2019). Міграційна політика України та інтелектуальна міграція в поліцентричному світі XXI століття: інституціональний і стратегічний дискурси. *Проблеми реалізації Стратегії державної міграційної політики України: зб. наук. статей*. Київ: НІСД, 26 – 31.; Ціватий, В. (2020). Типологія третьої хвилі української еміграції та історичні паралелі міграційного сьогодення. *Народна творчість та етнологія*, 1, 66–75. <https://doi.org/10.15407/nte2020.01.066>

³⁵ Панченко В., Резнікова Н., & Іващенко О. (2019). Критичний аналіз теоретичних підходів до встановлення макроекономічних ефектів військових витрат. *Ефективна економіка*. 11. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.11.13; Панченко, В., Резнікова, Н., & Іващенко, О. (2024). Форсайт як інструмент відповідального державного управління і стратегування міжнародної економічної політики в умовах загострення глобальних проблем розвитку. *Вісник Хмельницького Національного Університету*. Серія: Економічні Науки, 326(1), 350–358. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-55>; Панченко, В., Резнікова, Н., Карп, В., & Іващенко, О. (2024). В'єтнам в процесах міжнародної міграції робочої сили у Східній Азії: фінансові аспекти. *Інвестиції: Практика та досвід*, 2, 25–32. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.2.25>; Панченко, В., Резнікова, Н., Карп, В., & Іващенко, О. (2024). Вплив міжнародної міграції робочої сили на макроекономічне середовище країн-донорів трудових

У спільних роботах дослідників детально висвітлюється вплив міжнародної трудової міграції на економічне становище країн-донорів. Зокрема, автори аналізують фінансові аспекти трудової міграції, а також надають теоретичну оцінку економічним наслідкам міграції для національних економік. Важливим аспектом у працях дослідників є також історичний контекст міжнародної міграції та її парадоксальний вплив на розвиток країн-реципієнтів грошових переказів. Таким чином, праці українських економістів дозволяють глибше зрозуміти структурний характер міжнародної трудової міграції та її довгострокові економічні наслідки, що є релевантним і для аналізу міграційної політики Італії, зокрема щодо взаємозв'язку з глобальними економічними тенденціями зумовленими масовою міграцією.

Глибокий аналіз процесів євроінтеграції, безпекового питання та ролі міграційної проблеми знаходимо в дослідженнях доктора історичних наук, провідного наукового співробітника відділу історії міжнародних відносин Інститут історії України НАН України доктора історичних наук Андрія Мартинова.³⁶ В роботах дослідника міститься детальна оцінка європейського законодавства, а також стратегій розвитку європейської інтеграції, для якої питання відсутності внутрішніх кордонів та напрацювання спільної політики щодо імміграції є вкрай важливим.

мігрантів: теоретичні аспекти. Ефективна Економіка, 1. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.1.12>; Панченко, В., Резнікова, Н., Карп, В., & Іващенко, О. (2024). Міжнародна трудова міграція: історичні закономірності та парадокси впливу на соціально-економічний розвиток країн-реципієнтів грошових переказів. Інвестиції: Практика та досвід, 1, 12–21. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.1.12>

³⁶ Мартинов, А. (2015). Спільна зовнішня і безпекова політика Європейського Союзу: основні етапи розвитку. Європейські Історичні Студії, 1, 43-61. <https://doi.org/10.17721/2524-048X.2015.01.43-61>; Мартинов, А. (2018). Європейські історичні дослідження: теоретичні й концептуальні аспекти. *European Historical Studies*, 9, 21-41. <https://doi.org/10.17721/2524-048x.2018.09.21-41>; Мартинов, А. (2022). Європейський Союз у постмодерній системі міжнародних відносин. *Європейські історичні студії*, 22, 23–39. <https://doi.org/10.17721/2524-048x.2022.22.2>; Мартинов, А. (2025). Концепції інтелектуальної історії європейської інтеграції: від утопії до політичного реалізму. *Європейські історичні студії*, 30, 19–35. <https://doi.org/10.17721/2524-048x.2025.30.2>

Висвітленню міграційних процесів в ЄС, теорії мультикультуралізму та впливу міграційної кризи на європейське суспільство присвячена стаття Віктора Пашкова та Володимира Правдіна.³⁷

Окремо слід виділити дослідників, які займаються вивченням конкретних спільнот мігрантів у італійському суспільстві. Так, наприклад, можемо говорити про наукову школу, яка сформувалася у Великій Британії навколо питання дослідження албанської міграції в Італію. В цьому контексті варто згадати директора Сасекскського центру дослідження міграції Рассела Кінга³⁸ та професора Лестерського університету Нікола Маї. Їх спільна робота «Поза межами Албанії: від кризової міграції до соціальної інтеграції в Італії»,³⁹ на наш погляд є дуже важливою щодо вивчення албанської діаспори. Також, викликає інтерес спільна розвідка зазначених авторів, щодо витоків ворожого ставлення італійського суспільства до мігрантів з Албанії.⁴⁰ Дослідники зробили висновок, що хоча албанська спільнота була дуже близька італійському суспільству, негативний образ, який створювали про албанців ЗМІ, мав вирішальну роль у формування громадської думки щодо мігрантів з Албанії.

Вивченню проблеми культурних аспектів інтеграції албанців присвячує свої праці Ніколо Маї.⁴¹ Він звертає увагу на роль італійських медіа щодо сприйняття

³⁷ Пашков, В. О., & Правдін, В. І. (2020). Аналіз міграційних процесів в ЄС та теорія мультикультуралізму: сучасний стан та перспективи. *Public Administration Aspects*, 7(12), 114-124. <https://doi.org/10.15421/151971>

³⁸ King, R., UruçI, E. & Vullnetari, J. (2011). Albanian migration and its effects in comparative perspective. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 13(3), 269-286. <https://doi.org/10.1080/19448953.2011.593335>; King, R., Mai, N., & Schwandner-Sievers, S. (2005). *The New Albanian Migration*. Sussex Academic Press. 218 p.; King, R. (2003). Across the sea and over the mountains: Documenting Albanian migration. *Scottish Geographical Journal*, 119(3), 283-309. <https://doi.org/10.1080/00369220318737179>.

³⁹ King, R. & Mai, N. (2008). *Out of Albania: From Crisis Migration to Social Inclusion in Italy*. Berghahn Books. 281 p.

⁴⁰ King, R. & Mai, N. (2009). Italophilia meets Albanophobia: paradoxes of asymmetric assimilation and identity processes among Albanian immigrants in Italy, *Ethnic and Racial Studies*, 32(1), 117-138. <https://doi.org/10.1080/01419870802245034>.

⁴¹ Mai, N. (2003). The cultural construction of Italy in Albania and vice versa: Migration dynamics, strategies of resistance and politics of mutual self-definition across colonialism and post colonialism. *Modern Italy*, 8(1), 77-93. <https://doi.org/10.1080/1353294032000074098>; Mai, N. (2005), *The Albanian Diaspora-in-the-Making: Media, Migration and Social Exclusion*. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(3), 543-561. <https://doi.org/10.1080/13691830500058737>.

мігрантів у Італії, і проводить унікальний аналіз впливу італійських телеканалів у Албанії, на вибір країни для імміграції.⁴² Можна погодитись з автором, що телебачення відіграло значну роль, у питанні міграції, адже, як стверджує дослідник, завдяки телесеріалам багато мігрантів вивчили мову, та були добре знайомі з італійським стилем життя.

Варто наголосити, що інтерес до албанської проблеми був підвищеним в 1990-х та на початку 2000-х років. Згодом увага до цього питання значно зменшилася, адже албанська діаспора все більше інтегрувалася в італійське суспільство. Проте, варто згадати статтю 2009 року авторства Франко Піттау, Антоніо Річчі та Джуліаною Урсо, в якій детально розглядається інтеграційний шлях албанців в Італії. Тут вивчається чому цей шлях вважають «найкращим прикладом».⁴³ Необхідно згадати і статтю Стефанії Санна, Раффаелли Колетті та Анни Ферро.⁴⁴ Авторки проводили польове дослідження в регіоні Ломбардія в 2019 році серед албанських мігрантів, переважна більшість яких прибули в Італію в 1990-х роках. Дослідниці дійшли спільного висновку, що більшість респондентів є добре інтегрованими в італійське суспільство, мають громадянство, та сприймають саме Італію, як свій дім. Зазначимо, також, дослідження Агіма Лека,⁴⁵ важливість якого полягає в тому, що він висвітлює пост-комуністичну міграцію з Албанії саме з точки зору албанського науковця, що дає нам додаткове розуміння причин цих міграційних хвиль.

⁴² Mai, N. (2004). 'Looking for a More Modern Life...': the Role of Italian Television in the Albanian Migration to Italy. *Westminster Papers in Communication and Culture*, 1, 3-22. <https://doi.org/10.16997/wpsc.200>.

⁴³ Pittau, F., Ricci, A., & Urso, G. (2009). Gli albanesi in Italia: un caso di best practice di integrazione e sviluppo. *Revista Interdisciplinar Da Mobilidade Humana*, 17(33), 153-173. Disponibile su: <https://www.redalyc.org/pdf/4070/407042010008.pdf>. Ultimo accesso: 17 ottobre 2024.

⁴⁴ Sanna, V. S., Coletti, R., & Ferro, A. (2021). La Comunità Albanese in Italia: caratteristiche e sfide tra immigrazione e integrazione. Il caso della Lombardia e dei lavoratori altamente qualificati. *Annali del Dipartimento di Metodi e modelli per l'economia, il territorio e la finanza*, 81-105. Disponibile su: https://memotef.web.uniroma1.it/sites/default/files/Sanna_Coletti_Ferro_onlinefirst_2021.pdf. Ultimo accesso: 30 novembre 2024.

⁴⁵ Leka, A. (2013). Albanian migration during the post-communist transition and the European integration in global era. *Academicus International Scientific Journal*, 8, 201-220. <https://doi.org/10.7336/academicus.2013.08.13>.

Тематиці дослідження української діаспори в Італії присвячено ряд праць, як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. В українській історіографії, на нашу думку, важливою є монографія Петра Гаврилишина «Українська трудова імміграція в Італії. (1991–2011 рр.).⁴⁶ У цій праці пропонується комплексний розгляд імміграційної проблеми в Італійській республіці. Автор розглядає італійське законодавство, як в розрізі регулювання трудової міграції, а також надає детальний аналіз соціально-економічного та громадсько-культурного життя діаспори. Ця праця базується на особистих етнографічних розвідках автора, інтерв'ю з українськими іммігрантами в Італії.

Порівняльна характеристика української діаспори в країнах Середземномор'я представлена в монографії Оксани Годованської.⁴⁷ В цій роботі досліджено побут українців за кордоном та показані проблеми, з якими мігранти стикалися у повсякденному житті.

У зарубіжній історіографії дослідження української діаспори в Італії традиційно є частиною гендерних студій, адже українська спільнота, здебільшого, складається з жінок, що робить її унікальною. Тут варто згадати роботу професора Падуанського університету Олени Федюк,⁴⁸ яка побудована на ґрунтовному етнографічному дослідженні життя українок в Італії. Авторка підіймає часто табуйовані, та мало висвітлені в науковій літературі питання особистого життя та проблем інтеграції українських жінок.

Вивченням гендерного питання, також, займається професор соціології Падуанського університету Франческа Віанелло,⁴⁹ вона застосовує соціо-

⁴⁶ Гаврилишин, П. (2014). Українська трудова імміграція в Італії. (1991 – 2011 рр.). Брустурів: Discursus. 246 с.

⁴⁷ Годованська, О. (2011). Новітня українська діаспора. Трудові мігранти в Італії, Іспанії та Португалії. Львів: Ін-т народознавства НАН України. 191 с.

⁴⁸ Fedyuk, O. (2021). Moral Economies of Intimacy: Narratives of Ukrainian Solo Female Migrants in Italy in Intimacy and Mobility in the Era of Hardening Borders. Manchester University Press. Pp. 33-50. <https://doi.org/10.7765/9781526150226.00009>.

⁴⁹ Vianello, F. (2016). Migration of Ukrainian Nationals to Italy: Women on the Move in Ukrainian Migration to the European Union. Pp. 163-178. Retrieved from: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-41776-9_10. Date of access 15 October 2024.; Vianello, F. (2013). A Transnational Double Presence: Circular Migration between Ukraine and Italy in A. Triandafyllidou (Ed.). Circular Migration between Europe and its Neighbourhood: Choice or Necessity? Oxford University Press. Pp. 187-

демографічні методи та доходять висновків, що українки в Італії представляють певний феномен, так званого, «постійного мігранта» або «транзитного мігранта», наголошуючи на тому, що для них самих процес міграції є тимчасовим. Ф.Віанелло впевнена, що мігранти знаходяться у стані подвійної присутності. З одного боку проживаючи і працюючи в Італії, а з іншого, зберігаючи тісний зв'язок з сім'ями, що залишились в Україні та зберігаючи міцну українську ідентичність.

Виходячи з такої особливості тісного зв'язку українців з країною походження, роль мігрантів у формуванні образу України в Італії згадана у статтях доцента Київського національного університету імені Тараса Шевченка Ольги Сухобокової.⁵⁰ Також, питанню ролі мігрантів, як суб'єктів громадянської дипломатії, присвячена стаття професора Національного університету «Львівська політехніка» Лесі Дорош.⁵¹ Ґрунтовний аналіз української діаспори бачимо в роботах Крістіни Монтефуско.⁵² Досліджуючи українську діаспору вона доходить цікавих висновків, про те що на початкових етапах українці часто перебували в країні за протермінованими або туристичними документами, але це не було проблемою для державних органів, авторка пояснює це критичною необхідністю робітників для домашнього сектору. Поряд з тим вона наголошує що подібне становище робило українських мігрантів набагато більш вразливими. Ніколас Гарні,⁵³ в свою чергу, надає детальний опис української громади

211. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199674510.003.0009>; Vitiello, D. (2018). Agencification as a Key Component of the EU Externalisation Toolkit. Observations on a Silent Escape from the Rule of Law. In Brill | Nijhoff eBooks (pp. 125–152). https://doi.org/10.1163/9789004354234_007

⁵⁰ Сухобокова, О. (2019). Гуманітарна допомога Італії Україні в 2014-2018 рр. Європейські історичні студії, 12, 107-124. <https://doi.org/10.17721/2524-048x.2019.12.107-124.>; Сухобокова, О. (2020). «Папа для України»: Гуманітарна допомога Ватикану Україні в умовах російської агресії. Європейські історичні студії, 16, 170–184. <https://doi.org/10.17721/2524-048x.2020.16.13>.

⁵¹ Dorosh, L. (2019). Migrant workers as the subjects of Ukraine's civil diplomacy (on example of Ukrainian-Italian relations). *Humanitarian Vision*, 5(2). <https://doi.org/10.23939/shv2019.02>.

⁵² Montefusco, C. (2008). Ukrainian Migration to Italy. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 6(3), 344-355. <https://doi.org/10.1080/15362940802371507>.

⁵³ DeMaria Harney, N. (2012), Migrant strategies, informal economies and ontological security: Ukrainians in Naples, Italy. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 32(1/2), 4-16. <https://doi.org/10.1108/01443331211201725>.

Неаполя в 2004–2008 років. Він зупиняється на проблемах які виникали у зв'язку з тим, що українки часто працювали нелегально. Автор робить висновки що таке становище спричинило велике зростання неформальних груп та зав'язків серед національної спільноти, адже неможливість вийти на ринок праці офіційно змушувала людей шукати роботу через знайомих.

Необхідно зазначити, що в порівнянні з іншими діаспорами марокканська є найменш дослідженою в італійському контексті. Більшість досліджень сфокусовані на марокканському представництві в інших країнах Європи. Як правило, представлені аналітичні порівняння марокканської діаспори з іншими іноземними групами в Італії.

На цьому фоні великий інтерес представляє колективна праця центру досліджень Idos за редакцією Франко Піттау «Марокканська спільнота в Італії: Міст через Середземномор'я».⁵⁴ Дослідження дає вичерпні дані про історію та етапи формування марокканської діаспори, демографічні особливості, а також про проблеми інтеграції у ринок праці.

Варто згадати, і спільну працю Анни ді Бартоломео, Джузеппе Габріеллі та Сальваторе Строща,⁵⁵ які провели порівняльний аналіз української та марокканської діаспор. Їхній аналіз базується на двох основних аспектах. Це, в першу чергу, інтеграційна стратегія та роль країни походження у цьому процесі. Автори зробили висновок, що обидві групи мігрантів залишають досить тісні взаємозв'язки з батьківщиною. Дослідники критикують італійське міграційне законодавство, за яким отримання громадянства є довготривалим та надскладним процесом, що є однією з основних перешкод для мігрантів. Поряд з тим автори зазначають, що марокканська діаспора, на відміну від української, зазнає особливих труднощів у культурній інтеграції.

⁵⁴ Pittau, F., et al. (2013). La comunità marocchina in Italia: Un ponte sul Mediterraneo. Centro Studi e Ricerche IDOS. Disponibile su: https://www.comune.arezze.it/sites/default/files/legacy/statistica-censimenti/files/pdf/IDOS._La_comunita_marocchina_in_Italia._Un_ponte_sul_Mediterraneo._2013.p.pdf. Ultimo accesso: 12 ottobre 2024.

⁵⁵ Di Bartolomeo, A., Gabrielli, G., Strozza, S., & CEDEM. (2015). The Migration and Integration of Moroccan and Ukrainian migrants in Italy: Policies and Measures. INTERACT Research Report, Corridor Report, 2015/08. <https://doi.org/10.2870/870237>

Порівнянню албанської та марокканської діаспор присвячена стаття Вітторіо Ланнутті.⁵⁶ В основу дослідження покладено опитування серед підлітків албанського та марокканського походження для того щоб визначити їх інтеграційні стратегії та дізнатися з якими труднощами вони стикаються у зв'язку з своїм походженням. Авторка доходить висновків, що молодь марокканського походження порівняно більше піддається дискримінації, та має досить багато проблем з інтеграцією. Це, на наш погляд, пояснюється тим, що марокканське суспільство є більш традиційним, тому ймовірність асиміляції в Італії є дуже невеликою.

Тема соціокультурної інтеграції африканських іммігрантів у Італії та Іспанії розглядається у праці відомих дослідників міграції співробітниці Нідерландського міждисциплінарного демографічного інституту Тінеке Фоккема та професора соціології Амстердамського університету Хейна де Хааса.⁵⁷ Автори звертають увагу на вік та рівень освіти, що в багатьох випадках, на думку дослідників є вирішальним при виборі моделі співіснування з приймаючим суспільством.

З огляду на вже зазначену традиційність та релігійність марокканської діаспори, інтерес для науковців також становить гендерне питання. В статті Еви Лорензоні,⁵⁸ розглядається, як марокканські жінки намагалися інтегруватися у приймаюче суспільство. Основна проблема полягала в тому, що повсякденне життя в країні походження, дуже відрізнялося від життя в Італії. Авторка вважає, що жінки часто переживали набагато більший інтеграційний шок, адже вони мали знаходити баланс між індивідуальною та колективною ідентичністю. Дуже

⁵⁶ Lannutti, V. (2019). *Giovani albanesi e marocchini a confronto sui riferimenti culturali d'origine e italiani, fondamentali per la loro costruzione identitaria*. *Studi Di Sociologia*, 57(3), 259–274. Disponibile su: <https://www.jstor.org/stable/26840946>. Ultimo accesso: 5 novembre 2024.

⁵⁷ Tineke, F. & De Haas, H. (2015). *Pre- and Post-Migration Determinants of Socio-Cultural Integration of African Immigrants in Italy and Spain*. *International migration*, 53(6), 3-26. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2435.2011.00687.x>.

⁵⁸ Lorenzoni, E. (2009). *Donne di origine marocchina fra riconoscimento e inclusione nella sfera pubblica*. *Lares*, 75(3), 533–550. Disponibile su: <http://www.jstor.org/stable/26230291>. Ultimo accesso: 11 novembre 2024.

схожою була ситуація з впливом релігії, яке вивчає дослідник Марко Ріццо⁵⁹ в своїй статті. Автор вважає, що марокканці вже другого покоління мали інтеграційні проблеми у зв'язку з подвійним ідентифікуванням себе. З одного боку вони намагалися бути такими, як італійська молодь, а з іншого дотримувалися жорстких релігійних правил, які були встановлені у їх родин.

Додатково варто виділити роботи дослідників, які присвячені вивченню імміграційної політики в загальноєвропейському контексті. Так, дослідженню еволюції регулювання кордонів в межах Шенгенської зони присвячена робота Рубена Заїотті.⁶⁰ Детальний аналіз міграційної кризи та її вплив на Шенгенський простір знаходимо в статтях Емідіо Діодато⁶¹ та Данієли Дудлі.⁶² Кризу інтеграційних процесів в середині Європи вивчали дослідники Савіно⁶³ та Ратто Трабукко.⁶⁴ Щодо детального аналізу ситуації в Італії в рамках міграційної кризи та її вплив на динаміку міждержавних відносин в межах ЄС, то тут варто звернути увагу на роботу Франчески Лонго.⁶⁵ Авторка згадує два підходи щодо міграції, перший з позиції безпеки для країни, другий з позиції людської безпеки. Вона доходить висновків, що не дивлячись на протиріччя в межах ЄС Італія в період міграційної кризи все більше схилилася саме до гуманітарного підходу.

⁵⁹ Rizzo, M. (2020). Religione e identità multiculturali nelle seconde generazioni di musulmani in Italia. *Ricerche di psicologia*, 1, 111-134. <https://doi.org/10.3280/rip2020-001006>.

⁶⁰ Zaiotti, R. (2011). *Selecting a New Culture of Border Control: Schengen. Cultures of border control: Schengen and the evolution of European frontiers*. University of Chicago Press, 91 – 116. <https://doi.org/10.7208/9780226977881-007>

⁶¹ Diodato, E. (2017). *L'Italia e la crisi di Schengen: Implicazioni sull'integrazione europea in Antico mare e identità migranti: un itinerario interdisciplinare*. Giappichelli editore. Pp. 47-63

⁶² Dudley, D. (2017). Challenged Integration: Europe's Refugee Crisis. *Political and Military Sociology: An Annual Review*, 45, 106-121. <https://doi.org/10.4324/9780429463105-8>.

⁶³ Savino, M. (2017). *La crisi migratoria tra Italia e Unione Europea: Diagnosi e prospettive*. Editoriale Scientifica. 354 p.

⁶⁴ Ratto Trabucco, F. (2021). *La risposta alla crisi migratoria degli Stati membri UE nel quadro dell'apparente immobile Trattato di Dublino*. Amministrazione in cammino. Disponibile su: www.amministrazioneincammino.luiss.it/wp-content/uploads/2021/09/RATTO-TRABUCCO-1.pdf. Ultimo accesso: 8 dicembre 2024.

⁶⁵ Longo, F. (2017). Italy and the Refugee Crisis. *The Humanitarian Dilemma*. *Political and Military Sociology: An Annual Review*, 45, 91-105. <https://doi.org/10.4324/9780429463105>.

Необхідно підкреслити, що у випадку з Італією особливий інтерес для дослідників становить період міграційної кризи. Дослідники Стеліо Манжамелі⁶⁶ та Алессіо Менона⁶⁷ наголошують, що в період міграційної кризи можна говорити про колапс спільної системи надання притулку та Шенгенського простору. Детальніше виклики всередині Шенгенського простору розглядав дослідник Фабіан Гюльзау,⁶⁸ який аналізуючи частоту та тривалість закриття внутрішніх кордонів всередині Шенгену у період міграційної кризи доходить до висновків, що тимчасові прикордонні контролю змінилися з надзвичайного заходу на нормалізований інструмент у міграційній та безпековій політиці ЄС. А це йшло всупереч з основоположними принципами функціонування шенгенського простору. В статті Орсіні та Рооса⁶⁹ проаналізовано схему релокації та ситуацію в якій опинилася Італія з огляду на те що інші країни ЄС не проявили солідарності у боротьбі з надзвичайною ситуацією.

Отже, можна зробити висновок, що дослідження міграційної політики Італії є досить багатопрофільною темою, що охоплює різні аспекти, як історичні, так правові і соціологічні. Не дивлячись на те що, як вже було нами показано, існує достатньо широкий спектр досліджень, присвячений проблематиці імміграційної політики Італії, ці праці сфокусовані, як правило, на вузькому вивченні проблематики, наприклад аналізі окремої національної групи, або питання розглядається з юридичної або соціологічної точки зору.

Таким чином, не зважаючи на вже існуючі дослідження, дана тематика, на нашу думку, потребує комплексного і всебічного історичного аналізу, що

⁶⁶ Mangiameli, S. (2018). L'Unione europea e la crisi umanitaria. *Rivista giuridica on-line – ISSiRFA – CNR*, 1, 1-21. Retrieved from: <https://www.ipof.it/wp-content/uploads/2021/06/MANGIAMELI-LUnione-europea-e-la-crisi-umanitaria.pdf>. Date of access: 23 October 2024.

⁶⁷ Menonna, A. (2017). *Aspetti differenziali nelle richieste di asilo in Italia e nell'Unione Europea*. Fondazione ISMU. Disponibile su: https://www.ismu.org/wp-content/uploads/2018/07/Menonna_FS_Aspetti-differenziali-asilo_nov-2017.pdf. Ultimo accesso: 12 dicembre 2024.

⁶⁸ Gülzau, F. (2021). A “New Normal” for the Schengen Area. When, where and why member states reintroduce temporary border controls? *Journal of Borderlands Studies*, 38(5), 785–803. <https://doi.org/10.1080/08865655.2021.1996260>.

⁶⁹ Orsini, G., & Roos, C. (2017). EU hotspots, relocation and absconded migrants in Italy. How to save Schengen within a failing Dublin system? Retrieved from: <https://www.researchgate.net/publication/321797520>. Date of access: 30 November 2024.

враховуватиме, як правові зміни, так і їхнє практичне втілення, суспільні реакції, міжнародний контекст та аналіз найбільш чисельних груп іммігрантів. Такий підхід, на наш погляд, дозволить не лише глибше зрозуміти еволюцію італійської міграційної політики, але й оцінити її вплив на сучасний стан справ та майбутні перспективи.

1.2. Характеристика джерельної бази дослідження

Джерельною базою дисертаційного дослідження є широке коло італійських документів, а також документи ЄС, двосторонні угоди та міжнародні конвенції. При підготовці дисертації були використані доступні автору джерела: українською, італійською та англійською мовами.

Великий корпус різних джерел було розподілено на окремі групи:

- а) нормативно-правові акти Італії;
- б) нормативно-правові акти Європейського союзу;
- в) міжнародні конвенції;
- г) двосторонні угоди;
- г) судові рішення;
- д) звіти;
- е) публікації у пресі;
- є) матеріали засідань Італійського парламенту;
- ж) документи з історичних архівів Сенату Республіки та Палати депутатів.

Важливо зазначити, що автор використовувала джерела доступні онлайн. Також, було опрацьовано низку документів та літератури під час стажування в Центрі дослідження еміграції в Римі та під час навчання за обміном в університеті Тушії.

Нормативно-правові акти Італії складають основну групу джерел на яких базується наше дослідження. Всі закони прийняті в Італії в обов'язковому порядку публікуються на офіційному ресурсі *Gazzetta Ufficiale*,⁷⁰ що дозволило ознайомитися з ними онлайн. Ця група включає законодавчі акти та декрети, що були прийняті в Італії для регулювання імміграції. Даний комплекс джерел надає розуміння під час вивчення широкого спектру питань, починаючи від загальної характеристики політичного вектору, щодо міграції, тих чи інших сил які

⁷⁰ *Gazzetta Ufficiale*. (n. d.). Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it>. Ultimo accesso: 22 novembre 2024.

знаходилися при владі, і закінчуючи більш практичними питаннями, які стосуються в'їздів, посвідок на проживання, прав та обов'язків мігрантів, регулювання щодо права на роботу та навчання, інтеграційний аспект питання. Найважливішими в період з 1986 по 2018 роки були, на нашу думку, наступні законодавчі акти, які регулювали імміграційну політику. Це закон Фоскі, закон Мартеллі, декрет Діні, закон Турко-Наполітано, закон Боссі-Фіні, пропозиції закону Амато-Ферреро, пакет безпеки та декрет Сальвіні. Накладаючи ці джерела на політичні реалії можемо зрозуміти складну та багатогранну картину, яка всебічно характеризує внутрішню італійську міграційну політику.

З огляду на те, що Італія є членом Європейського союзу, який, у свою чергу став об'єднаним простором без внутрішніх кордонів, то імміграційна політика країни вибудовувалася, як на національному, так і на наднаціональному – європейському рівні. Для розуміння того, як на італійську імміграційну політику вплинули євроінтеграційні процеси, автор залучає групу джерел, що включають нормативно-правові акти ЄС. Варто зазначити, що ця категорія документів поділяється на дві групи, або первинне і вторинне законодавство. До первинного законодавства належать договори ЄС. До вторинного законодавства належать регулювання, директиви, рішення, рекомендації та висновки.

Базовими для аналізу, в першу чергу, є саме договори, адже вони розглядаються, як первинне законодавство і є обов'язковими для всіх держав-підписантів. Ці документи стосуються фундаментальних засад існування європейського простору та передбачають недопустимість конфлікту між національними законодавствами та договорами. Саме тому подібні документи ратифікуються національними парламентами і мають найвищу законодавчу силу. Автор залучає Маастрихтський договір,⁷¹ на базі якого було створено ЄС. Саме тут було прописано, що до спільної зони інтересів країн-підписантів буде внесено питання надання притулку, імміграційну політику, правила проходження зовнішніх кордонів та боротьбу з нелегальною міграцією. Також,

⁷¹ Treaty on European Union. (1992). Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/treaty/teu/sign71>. Date of access: 21 October 2024.

автор аналізує Амстердамський договір,⁷² який включає і Шенгенську угоду.⁷³ Ці документи дозволили значно розширити комунітаризацію імміграційної політики ЄС. А це забезпечило більш централізований підхід, та перенесення відповідальності до наддержавних органів. Було скасовано перевірки на внутрішніх кордонах та посилено контроль на зовнішніх. Подальший розвиток питання імміграційної політики в рамках ЄС забезпечує Лісабонський договір⁷⁴, який все більше позиціонує міграцію, як зону спільного інтересу всіх держав-учасниць, що робить Євросоюз все більш самостійним актором. Важливим для вивчення проблеми є Консолідуєчий договір про існування Європейського Союзу.⁷⁵ Цей документ мав закласти основу для вироблення спільної міграційної політики та гарантувати баланс між принципом солідарності та ефективним управлінням системою надання притулку.

Дуже важливим серед вторинного законодавства в контексті Італії є Дублінський регламент,⁷⁶ який є основним документом, що визначає країну в межах ЄС, яка відповідальна за оцінку заявки на надання притулку. У вищезгаданому документі закладено норму щодо «першої країни в'їзду». Саме це правило поставило Італію у складне становище під час міграційної кризи. Слід згадати і регулювання 2015 року, щодо перерозподілу шукачів притулку з Італії

⁷² Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. (1997). Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/treaty/ams/sign>. Date of access: 17 October 2024.

⁷³ Schengen Agreement of 14 June 1985 between the Governments of the States of the Benelux Economic Union, the Federal Republic of Germany and the French Republic on the gradual abolition of checks at their common borders. (1985, June 14). European Economic Community. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A133020>. Date of access: 28 October 2024.

⁷⁴ Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community. (2007). Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/treaty/lis/sign>. Date of access: 11 October 2024.

⁷⁵ Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union (2012). Official Journal of the European Union. Retrieved from: http://data.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj. Date of access: 2 October 2024.

⁷⁶ Regulation No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person. (2013, June 26). European Parliament and Council of the European Union. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013R0604>. Date of access: 23 November 2024.

та Греції до інших країн Євросоюзу з метою допомоги цим країнам із застосуванням принципу солідарності.⁷⁷ Ряд інших документів відносяться до загальноєвропейських регулювань, щодо надання та скасування статусу міжнародного захисту, а також регулювання спільних кордонів. Основна проблема даної групи законодавства полягає в тому, що воно було вторинним і носило консультативний характер в порівнянні з національними нормами.

Наступним блоком джерел є міжнародні конвенції, які містять зобов'язання Італії щодо міграційної політики. Важливість цього типу документів полягає в тому, що вони створюють рамки у яких діє держава, щодо певного питання. Тут ми послуговуємося текстом «Конвенції про статус біженців 1951 року»,⁷⁸ де надано визначення поняття «біженець» та встановлено підстави на основі яких цей статус може бути надано. Цей документ визначає основні права, які має забезпечити приймаюча країна біженцям. Крім того, важливим є і текст конвенції Міжнародної організації праці про зловживання в галузі міграції.⁷⁹ Ця конвенція зобов'язує країни-підписанти прийняти законодавство, яке б усунуло дискримінацію щодо працівників-іноземців. Саме цей документ надав поштовх до прийняття Італією першого міграційного закону.

Певний інтерес становлять і двосторонні угоди, які Італія укладала з країнами, що не були учасницями ЄС. Таким чином, країна намагалась впливати на міграційні потоки. Ці джерела можна розділити на дві групи. Перша, це угоди з країнами транзиту, а друга це угоди з країнами походження. Найважливіші

⁷⁷ Council Decision 2015/1523 of 14 September 2015 Establishing Provisional Measures in the Area of International Protection for the Benefit of Italy and of Greece. (2015, September 14). Council of the European Union. Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/dec/2015/1523/oj>. Date of access: 9 December 2024.; Council Decision 2015/1601 of 22 September 2015 Establishing Provisional Measures in the Area of International Protection for the Benefit of Italy and Greece. (2015, September 22). Council of the European. Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/dec/2015/1601/oj>. Date of access: 9 December 2024.

⁷⁸ Конвенція про статус біженців. (1951). Офіційний портал Верховної Ради України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text. Дата звернення: 5 грудня 2024.

⁷⁹ Конвенція про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення N 143. (1975). Офіційний портал Верховної Ради України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_163#Text. Дата звернення: 6 жовтня 2024.

угоди з країнами транзиту, в першу чергу, були підписані з Лівією⁸⁰ і передбачали зобов'язання цієї країни регулювати міграційні хвилі на своїй території, посилюючи при цьому охорону кордону. В обмін на це Італія пропонувала фінансову та технічну підтримку.

Угоди з країнами походження, є більш комплексним джерелом, адже вони уклалися з країнами з яких відбувалася найактивніша міграція в Італію. В першу чергу це Марокко⁸¹ та Албанія.⁸² Ці угоди підписувалися з метою уникнути значних хвиль нелегальної міграції. Таким чином, дані документи передбачали створення спільних груп запобігання нелегальній міграції, злочинності та торгівлі людьми. Крім того, передбачалося співробітництво у сфері науки, освіти та культури. Також обумовлювалися права працівників-іммігрантів.

В роботі використані тексти судових рішень, зокрема справ що стали судовими прецедентами. Тобто, вердикт винесений у цих справах мав би застосовуватись до всіх подальших подібних випадків та часто впливав на внесення певних поправок до законодавства. В дисертації проаналізовано, як рішення Верховного, так і Конституційного суду Італії. Були залучені рішення міжнародних судів Європейського суду справедливості та Європейського суду з прав людини. Важливим в цьому контексті є згадати рішення Європейського суду з прав людини у справі Хірсі Джамаа⁸³, за яким італійську берегову охорону

⁸⁰ Trattato di amicizia, partenariato e cooperazione tra la Repubblica italiana e la Grande Giamahiria araba libica popolare socialista. (2008). Camera Dei Deputati. Disponibile su: https://documenti.camera.it/_dati/leg16/lavori/schedela/apritelecomando_wai.asp?codice=16pdl0017390. Ultimo accesso: 20 ottobre 2024.

⁸¹ Accordo euromediterraneo che istituisce un'associazione tra le comunità europee e i loro stati membri, da una parte, e il Regno del Marocco. (2019). An official website of the European Union. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu>. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/IT/TXT/?uri=celex%3A22000A0318%2801%29>. Date of access: 13 October 2024.

⁸² Accordo tra il Governo della Repubblica Italiana e il Governo della Repubblica d'Albania sulla riammissione delle persone alla frontiera. (1997). Ambasciata d'Italia Tirana. Disponibile su: https://ambtirana.esteri.it/wp-content/uploads/2023/11/23492_f_alb055_accordo_di_riammissione_sullimmigrazione.pdf. Ultimo accesso: 14 novembre 2024.

⁸³ ECHR. Hirsi Jamaa and Others v. Italy. (2012, February 23). Retrieved from: <https://www.unionedirittiumani.it/wp-content/uploads/2018/06/CASE-OF-HIRSI-JAMAA-AND-OTHERS-v.-ITALY.pdf>. Date of access: 6 November 2024.

було звинувачено у перехопленні мігрантів у нейтральних водах та примусовому поверненні до Лівії. Це рішення вплинуло на подальшу динаміку укладання міжнародних договорів, адже по-суті визнавало політику перехоплення в морі такою, що йде в розріз з правами людини. Більш новим є судовий розгляд С. С. проти Італії⁸⁴ який також стосувався співпраці з Лівією в рамках запобігання міграції. В цьому випадку італійський центр в Римі скерував інформацію про судно з мігрантами, яке тонуло до лівійської влади, беручи до уваги те, що поряд були інші європейські судна. Рішення по даному випадку все ще в процесі обговорення.

Важливими для розгляду є також статистичні матеріали зібрані Навчально-дослідницьким центром Idos, що існує на базі римського Карітасу, та курує створення щорічного Імміграційного досьє.⁸⁵ Це звіт соціально-статистичного характеру про імміграцію в Італії, який почали видавати в 1991 році. Дане джерело є без сумніву важливим ресурсом інформації щодо демографічного розвитку іммігрантських громад. Також у звіті аналізуються проблеми з якими стикалися мігранти, в першу чергу пов'язані з роботою та сімейним життям. Це досьє, також висвітлювало політичний аналіз рішень, які приймалися щодо імміграції. Оскільки цей звіт видавався щороку, то на його основі можна відтворити досить структуровану картину подій, що відбувалися в Італії на фоні значного зростання іноземної присутності.

У дисертаційному дослідженні були використані матеріали засобів масової інформації, в основному провідних італійських видань La Repubblica, Il

⁸⁴ ECHR. S.S. and Others v. Italy. (2019). Retrieved from: <https://borderviolence.eu/legal%20actions/s-s-and-others-v-italy-21660-18/>. Date of access: 23 October 2024.

⁸⁵ Dossier Statistico Immigrazione “Lavoratori e cittadini” (2002). Caritas Italiana. 480 p.; Dossier Statistico Immigrazione (1998). Caritas di Roma. 352 p.; Dossier statistico immigrazione. (2018). Centro Studi e Ricerche IDOS. 485 p.; Dossier statistico immigrazione. (2019). Centro Studi e Ricerche IDOS. 493 p.; Dossier statistico sull’immigrazione (1995). Caritas di Roma. 340 p.; Immigrazione Dossier statistico (1996). Caritas di Roma. 351 p.; XIV Dossier Statistico Immigrazione. (2004). Centro Studi e Ricerche IDOS. 496 p.; XIX Rapporto Immigrazione Dossier Statistico (2009). Caritas Italiana. 512 p.; XV Dossier Statistico Immigrazione. (2005). Centro Studi e Ricerche IDOS. 512 p.; XVI Dossier Statistico Immigrazione (2006). Centro Studi e Ricerche IDOS. 490 p.; XVII Rapporto Immigrazione Dossier Statistico (2007). Caritas Italiana. 502 p.; XVIII Dossier Statistico Immigrazione. (2008). Centro Studi e Ricerche IDOS. 512 p.

Messaggero, Corriere della Sera та La Stampa. А також відомих світових видань CNN та The Guardian. В основному, це були факти, коментарі, повідомлення, які видавалися майже одночасно з тим, як відбувалися події. Крім того, досить часто такі статті містили пряму мову керівників країни, чи впливових посадовців, що робить це джерело дуже важливим для аналізу обраної проблеми.

Цікавою групою джерел для аналізу є стенографічні звіти засідань італійського парламенту.⁸⁶ Оскільки на засіданнях обговорювався широкий спектр питань, зокрема і міграційних, а також виступали прем'єр-міністри, або офіційні представники іноземних держав, воно є універсальним і дуже важливим, адже надає змогу скласти уявлення про зміст дискусій між різними політичними силами, а також містить рекомендації щодо вирішення тих чи інших міграційних питань.

В роботі проаналізовано базу даних архіву Сенату Італійської Республіки⁸⁷ та Палати депутатів, за ключовими словами «імміграція» та «іноземець». Таким чином, було знайдено ряд цінних фондів для розуміння італійської імміграційної політики. Це зокрема архів інституту профспілкових досліджень⁸⁸ у фондах якого збережені комунікації до локальних профспілкових організацій щодо зміни законодавства яке стосується робітників-іноземців. Крім того, важливою знахідкою стали ксерокопії формулярів для робітників, які надавалися іноземцям котрі хотіли легалізувати своє становище після прийняття закону Фоскі. Також було проаналізовано фонд Міністра у справах італійців у світі Мірко Тремалі⁸⁹, в його документах вдалося знайти важливі коментарі до закону Боссі-Фіні.

⁸⁶ Indagine conoscitiva sui flussi migratori in Europa attraverso l'Italia, nella prospettiva della riforma del sistema europeo comune d'asilo e della revisione dei modelli di accoglienza. (2014). Camera dei Deputati. Disponibile su:

https://documenti.camera.it/leg17/resoconti/commissioni/stenografici/html/30/indag/c30_flussi/2014/10/08/indice_stenografico.0013.html. Ultimo accesso: 11 ottobre 2024.; Resoconto sommario 214a seduta pubblica. (25 maggio 2009). Senato della Repubblica. Disponibile su: <https://www.senato.it/service/PDF/PDFServer/BGT/00424000.pdf> Ultimo accesso: 5 ottobre 2024.

⁸⁷ Archivio storico del Senato. Disponibile su: <https://patrimonio.archivio.senato.it>

⁸⁸ Archivio storico del Senato, Fondi Federati, - UIL, Stranieri (3 febbraio 1987 – 19 aprile 1988), p. 50

⁸⁹ Archivio storico del Senato, Fondi Federati, Fondazione Spirito, Immigrazione. Decreto legge e regolamento (2004-2005), p. 600

Також, виявлено статистичні дані, дане джерело допомагає зрозуміти аргументацію якою послуговувалася правляча коаліція у питаннях скорочення міграційних потоків. Для розуміння місця Італії в загальноєвропейських процесах регулювання міграції варто згадати фонд прем'єр міністра Беттіно Краксі⁹⁰. Тут знаходимо ряд звітів, за підсумками міжнародних конференцій, а також, важливі коментарі, щодо побудови загальноєвропейської міграційної системи та ролі Італії в ній. Також автор опрацювала фонд прем'єр-міністра Джованні Горія⁹¹, де збереглися багато робочих документів з приводу розробки закону Мартеллі.

Отже, джерельна база роботи складається з широкого спектру джерел, які дозволяють всебічно дослідити міграційну проблематику. Нормативно-правові акти Італії та Парламентські обговорення дають нам розуміння державних підходів до регулювання міграції. разом з тим, нормативно-правові акти Європейського Союзу демонструють загальноєвропейські регулювання міграції. Публікації у пресі, та архівні матеріали суттєво допомагають у розумінні практичного застосування прийнятого законодавства, та становлять особливий інтерес для дослідника, адже демонструють різні рівні проблеми. Публікації у пресі, в більшій мірі, є рефлексією реакцій італійського суспільства, в той час як архівні матеріали допомагають відслідкувати позиції політичних діячів. Двосторонні угоди показують конкретні рішення які узгоджувалися з третіми державами щодо зменшення міграційного тиску. Судові рішення є, як правило, показником недосконалості впровадження нового законодавства. Таким чином, робимо висновок, що обране коло джерел дозволяє ґрунтовно розглянути імміграційну політику Італії в досліджуваний період.

⁹⁰ Archivio storico del Senato, Fondazione Craxi, Spazio senza frontiere. Protezione di una società civile aperta (controlli alle frontiere, terrorismo, immigrazione clandestina, droga), 1986, p. 62

⁹¹ Archivio storico del Senato, Fondazione Goria, Immigrati, (30 dicembre 1989 – marzo 1991), p. 334

Розділ II. Історичний контекст формування італійської імміграційної політики

2.1. Початкові етапи італійської імміграційної політики (1986–1990 рр.)

Після Другої світової війни в Італії відбуваються значні зміни в демографічних тенденціях та економіці, також, помітно зростає колективний рівень добробуту, що стає рушійним чинником зміни в міграційних процесах. Традиційно Італія була країною еміграції, починаючи від об'єднання в другій половині XIX ст. і до початку 80-х років XX ст. близько 30 млн. італійських громадян покинули Апеннінський півострів.⁹² Але така однорідна картина зберігалася тільки до 1970-х років, вже тоді, поряд з еміграцією італійців, відбувалось прибуття іноземних робітників до Італійської Республіки. Проте, досить довгий час імміграція залишалася маргінальним та малопомітним феноменом, як у соціальному, так і в політичному житті Італії. Адже країна, в першу чергу, фокусувалася на питанні еміграції власних громадян.

Показовим є те, що Італія, на відміну від країн-сусідів, зіткнулася з проблемою регулювання міграції набагато пізніше. Оскільки вже 1980-ті роки ознаменували для Європи новий етап в процесах інтеграції, співробітництва та розробки стратегій управління міграцією. Поряд з активними процесами щодо просування спільного Європейського ринку товарів, капіталів та послуг, передбачався і вільний рух робочої сили в межах об'єданого Європейського простору, що, у свою чергу, кардинально змінювало процеси контролю зовнішніх кордонів, в цьому питанні Італія залишалася позаду.

Оскільки країна не мала системного досвіду в управлінні міграцією, то на початкових етапах взаємодія з незначною кількістю іноземців відбувалась досить спорадично, через амністії та урядові постанови. Яскравим прикладом даної стратегії була амністія 1982 року. Коли під час економічної кризи уряд

⁹² Pittau, F. (2015). The other side of Italy: Immigration in a Changing Country. Nova Science Publishers. p. 1

заблокував можливість в'їзду іноземних робітників в Італію. Але, разом з тим, було прийнято рішення про врегулювання становища мігрантів, що вже були присутні на території країни. Передбачалося, що особи, які прибули без належного дозволу або їх дозвіл на роботу закінчився, за умови що вони в'їхали в Італію до 1981 року, могли отримати легальний статус.⁹³ Суттєвим було те, що вирішальну роль у втіленні даної ініціативи відіграли організації громадянського суспільства, зокрема церковні товариства Карітас та Спільнота святого Егідія, і найбільша італійська профспілкова організація CGIL (Загальна конфедерація праці Італії), які займалися підтримкою та документальним супроводом мігрантів. Що вже вказувало на структурну нестачу ресурсів у державному механізмі, необхідних для обробки всіх запитів.

Впровадження цієї амністії часто критикується, адже по-перше вона не була належним чином оприлюднена, а по-друге, це був не закон, а міністерський циркуляр, що, на наш погляд, принесло обмежену ефективність, та виключало можливість оскарження в суді. Акти такого типу були спрямовані на вирішення конкретних випадків, а не на те, щоб розв'язати проблему в цілому. Ситуація вимагала від італійського уряду розробки нових стратегій, щоб забезпечити робочими ресурсами сектори, які страждали від нестачі працівників, і, крім того, надати базові права працівникам-іноземцям.

Дослідження цієї амністії розкриває нам основну проблему італійської імміграційної політики 1980-х років. Бачимо відсутність упорядкованого законодавства, яке б гарантувало права іноземців, та регулювало відносини між державою та іммігрантом. Якщо ми аналізуємо законодавчу базу на яку спиралося управління іноземної присутності на території країни до 1986 року, то єдиним документом де була інформація про права та обов'язки іноземців в Італії був Зведений текст законів громадської безпеки від 18 червня 1931 року. Очевидним є те, що політична та соціальна реальність країни за п'ятдесят років значним чином змінилися, крім того, сама назва дає розуміння того, що

⁹³ Ciliberto, D. (2005). Flessibilità del mercato del lavoro – rigidità dei permessi di soggiorno. Disponibile su: <https://www.adir.unifi.it/rivista/2005/ciliberto/>. Ultimo accesso: 22 novembre 2024.

іммігранти чи іноземці сприймалися, як потенційна небезпека або загроза суспільному порядку. Від ст. 142 до ст. 152⁹⁴ в цьому законі мова йшла про обов'язки іноземця який прибував в Італію. Іноземець прибувши у країну мав у 3 денний термін зареєструватися в органах громадської безпеки та повідомити про своє місце проживання. Кожен раз при переїзді до іншого адміністративного округу процедура мала бути повторена. У будь-який момент іноземець мав бути готовим надати свої документи представникам влади. Роботодавець, у свою чергу, був зобов'язаний повідомити у 5 денний термін місцеву владу у випадку працевлаштування іноземця, а у межах 24 годин у випадку звільнення. Стаття 152 згаданого декрету надавала право Префектам прикордонних провінцій, у випадку надзвичайних ситуацій, приймати самостійне рішення про депортації. У випадку, якщо особа не покидала територію країни, то вона могла бути засуджена на термін від шести місяців до одного року, після чого примусово депортована. Не дивлячись на те, що цей документ був доповнений численними міністерськими циркулярами, все ж він залишався базовим нормативним підґрунтям бачення іноземця на території країни до 1986 року.

Ще одним важливим документом для розуміння ситуації станом на 1980-ті роки є циркуляр Міністерства праці та соціального захисту № 51 від 1963 року.⁹⁵ Цей документ передбачав видачу дозволу на працю іноземцю, тільки в тому випадку, якщо не було італійців, які претендували на дану вакансію. Це ще раз говорить нам про протекціоністський характер італійської імміграційної політики цієї епохи.

Якщо говорити про міграцію станом на 1980-ті роки, то більшу частину мігрантів становили люди, які переселялися саме з економічних причин. Найбільше в цей час прослідковувалася неоднорідність походження та розпорошення мігрантів по всій території країни, без значної відмінності між

⁹⁴ Regio decreto 18 giugno 1931, n. 773 “Testo unico delle leggi di pubblica sicurezza”. (1931). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1931/06/26/031U0773/sg>. Ultimo accesso: 3 ottobre 2024.

⁹⁵ Gazzetta Ufficiale. (22 febbraio 1963). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/gu/1963/02/22/51/sg/pdf>. Ultimo accesso: 5 novembre 2024.

більш і менш розвиненими регіонами Італії. Мігранти були досить мобільними і швидко змінювали місце знаходження і тип зайнятості, в залежності від того, що вимагав ринок.⁹⁶

Не дивлячись на те, що етнічна структура іммігрантських груп у 1980-х роках була досить неоднорідною, найбільше людей прибувало з Албанії та Марокко. Міграція з Албанії в Італію відбувалася переважно через географічну близькість і політичну нестабільність в країні походження. Основною мотивацією марокканських мігрантів були безробіття та економічні труднощі в Марокко.⁹⁷ Оскільки найбільший попит на робочу силу був у сферах які вимагали важкої фізичної праці, це зокрема будівництво та сільське господарство. То більшу частину мігрантів складали молоді чоловіки віком від 18 до 35 років.⁹⁸

Як вже зазначалося вище, значну роль у сприянні міграції в досліджуваний період відігравала церква та католицькі організації. В першу чергу це Карітас та Італійська єпископальна конференція. Поряд із забезпеченням мігрантів речами першої необхідності та допомогою з документами, Карітас, також, займався дослідженням особливостей міграції. Це надає важливу інформацію для розуміння кількості новоприбулих, їх соціально-економічного стану, територіального розподілу та умов життя.⁹⁹

Дослідник Колуччі зазначає, що в історико-політичному дискурсі ця початкова фаза імміграційної політики, яка припала на 1980-ті роки, визначається як період «відкритих дверей».¹⁰⁰ Формально «відкриті» кордони можна було перетнути без особливих труднощів. Але відсутність органічного

⁹⁶ Colucci, M. (2018). *Storia dell'immigrazione straniera in Italia Dal 1945 ai nostri giorni*. Carocci. p. 67-68

⁹⁷ Colombo, A., & Sciortino, G. (2004). Italian immigration: the origins, nature and evolution of Italy's migratory systems. *Journal of Modern Italian Studies*, 9(1), 49–70. <https://doi.org/10.1080/1354571042000179182>.

⁹⁸ Bonifazi, C. (2007). *L'immigrazione straniera in Italia: evoluzione e caratteristiche recenti*. Ed. 2. Il Mulino.

⁹⁹ Garau, E. (2019). Gli studi sull'immigrazione e il caso italiano. *Rivista Dell'Istituto Di Storia Dell'Europa Mediterranea*, 5, 113-138. <https://doi.org/10.7410/1399>.

¹⁰⁰ Colucci, M. (2018). *Storia dell'immigrazione straniera in Italia Dal 1945 ai nostri giorni*. Carocci. p. 67

впорядкованого законодавства ускладнювала перебування іноземців на території країни. Оскільки вже знаходячись в Італії іммігрант опинявся у бюрократичному лабіринті, який було складно подолати без належного знання мови та законодавства.¹⁰¹

Як наслідок, наявність в країні значної кількості іноземних трудових мігрантів широкого спектру походження, відсутність уніфікованих правил, та мінімального соціального забезпечення заклали перші проблеми в італійську імміграційну політику. Дослідник Еінауді, характеризуючи стан речей в період 1980-х років, називає його епохою «імміграції без політики».¹⁰² Інтерес до міграційного питання політичного світу, громадської думки та засобів масової інформації був досить вибірковим. Хоча вже на середину 1980-х років увага уряду до міграції стала більшою, однак тривалий час це не давало конкретних результатів. Обговорення було досить маргінальним і характеризувалося відсутністю діаметрально протилежних поглядів, всі політичні сили були досить солідарними. Проблеми щодо культурної відмінності, а також конкуренції на ринку праці і доступу до медичних та житлових послуг теж ще не набули популярності.¹⁰³

Разом з тим, зростав тиск на італійський парламент з боку церкви та профспілок, з вимогами врегулювати дане питання. Під їхнім впливом вже у 1978 році прем'єр-міністр Італії Джуліо Андреотті ініціював перше опитування щодо імміграції в Італії. Результати цього дослідження були залучені в процесі розробки закону № 943 від 30 грудня 1986 року, відомого, як закон Фоскі.¹⁰⁴ Це був перший італійський законодавчий акт який акцентував увагу на трудовій міграції.

¹⁰¹ Ibidem, p. 68

¹⁰² Einaudi, L. (2007). *Le politiche dell'immigrazione in Italia dall'Unità a oggi*. Laterza. 448 p.

¹⁰³ Garau, E. (2019). *Gli studi sull'immigrazione e il caso italiano*. *Rivista Dell'Istituto Di Storia Dell'Europa Mediterranea*, 5, 113-138. <https://doi.org/10.7410/1399>.

¹⁰⁴ Legge 30 dicembre 1986, n. 943 Norme in materia di collocamento e di trattamento dei lavoratori extracomunitari immigrati e contro le immigrazioni clandestine. (1986). *Gazzetta Ufficiale*. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1987/01/12/086U0943/sg>. Ultimo accesso: 15 ottobre 2024.

Як зазначає Колуччі,¹⁰⁵ закон 1986 року був прийнятий на тлі активних міжнародних змін у сфері міграційної політики. У 1985 році, Іспанія, яка мала багато подібного у своїй міграційній політиці з Італією ухвалила перший закон про міграцію. У 1986 році Франція впровадила суворі заходи щодо регулювання в'їзду іноземців. Того ж року країнами Європейського співтовариства була заснована Спеціальна група з питань міграції, з метою напрацювання спільних підходів до міграційної політики. У 1985 році було підписано Шенгенську угоду, до якої на початкових етапах Італія не приєдналася. Сталося це тому, що підписанти зобов'язалися забезпечувати вільне пересування своїх громадян, що передбачало скасування внутрішніх кордонів та посилення контролю на зовнішніх. На той час Італію не вважали такою країною, яка може забезпечити ефективний контроль кордону.

Закон Фоскі передбачав узгодження італійського трудового законодавства у відповідності до конвенції № 143 Міжнародної організації праці «Про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення».¹⁰⁶ Цю конвенцію уряд ратифікував у квітні 1981 року. Слід наголосити, що перша стаття закону Фоскі¹⁰⁷ гарантувала всім, хто легально перебуває на території країни рівні права з італійськими робітниками.

Крім того, закон надавав право на возз'єднання сім'ї у досить широкому розумінні. Скористатися цим правом могло подружжя, під дію закону підпадали неодружені діти, або батьки, що знаходилися на утриманні. Після одного року перебування в країні особи, що приїхали за схемою об'єднання отримували

¹⁰⁵ Colucci, M. (2018). Per una storia del governo dell'immigrazione straniera in Italia: dagli anni sessanta alla crisi delle politiche. *Meridiana*, 91, 9–36. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/90022015>. Date of access 10 December 2024.

¹⁰⁶ Конвенція про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення N 143. (1975). Офіційний портал Верховної Ради України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_163#Text. Дата звернення: 6 жовтня 2024.

¹⁰⁷ Legge 30 dicembre 1986, n. 943 Norme in materia di collocamento e di trattamento dei lavoratori extracomunitari immigrati e contro le immigrazioni clandestine. (1986). *Gazzetta Ufficiale*. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1987/01/12/086U0943/sg>. Ultimo accesso: 15 ottobre 2024.

право на працю. Соціальне спрямування закону видно і у тому що надавалася можливість вивчати мову та навчатися на курсах підвищення кваліфікації.¹⁰⁸

Щодо аналізу закону Фоскі, то хоча формально в ньому і була зафіксована рівність всіх працівників в незалежності від національності, цей закон все ще мав вкрай протекціоністський характер.¹⁰⁹ Відповідальність за впровадження закону покладалася на локальні комісії, які мали аналізувати ринок та попит на робочу силу і узгоджувати кількість необхідних трудових дозволів. Часто кількість дозволів, яка декларувалася, не відповідала реальній ситуації, що у свою чергу загострювало питання нелегальної міграції.

Важливим нововведенням стало те, що законом було запроваджено покарання за сприяння нелегальній міграції. Так, стаття 12 передбачала покарання у вигляді штрафу, або позбавлення волі строком до 5 років для тих осіб які допомагали перетинати кордон. Дана стаття мала запобігати торгівлі людьми, і тут варто підкреслити, що закон Фоскі не включав покарання самого мігранта. Подібні пропозиції почали лунати пізніше від праворадикальних політиків. Не дивлячись намагання регулювати міграційні потоки, питання глобального системного контролю залишилося за межами дискусії. Законом Фоскі не було встановлено жорсткі правила щодо перевірок, депортацій та віз, які стануть обов'язковими під час входу до спільної Європейської зони.¹¹⁰

Щодо нелегальних мігрантів, які вже знаходилися на території країни, то закон передбачав амністію. Стаття 16 забезпечувала можливість нелегальним мігрантам у 3-х місячний термін звернутися у відповідні органи і повідомити про свою присутність. У листі Італійської організації праці до регіональних представництв зазначалося «оскільки терміни для подібного регулювання є дуже

¹⁰⁸ Ibidem, art. 4-9

¹⁰⁹ Саварин, В. (2021). Закон Фоскі – перша спроба врегулювання італійського імміграційного законодавства. Шевченківська весна – 2021 (секція «історія»): Матеріали XIX міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 26 березня 2021 р.). Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. С. 419-421.

¹¹⁰ Paoli, S. (2021). Le origini della politica migratoria italiana nel contesto europeo e mediterraneo: il nesso nazionale-internazionale in una prospettiva storica in *Migrazioni in Italia: oltre la sfida. Per un approccio interdisciplinare allo studio delle migrazioni*. Pp. 41-59. <https://doi.org/10.36253/978-88-6453-965-2.04>.

обмеженими ..., просимо від вас максимальних зусиль, щоб виконати це завдання у зазначені терміни».¹¹¹ У підсумку це виявилось неможливим і даний термін був продовжений до 15 місяців та надав можливість близько 116 тис. осіб легалізуватися, хоча ця цифра не відображала реалій нелегальної присутності на території Італії.¹¹² Завдяки цьому регулюванню кількість іноземців в Італії вперше перетнула позначку пів мільйона осіб і станом на 1987 рік офіційно було зареєстровано 572 тис. іммігрантів.¹¹³

На той час було важливо оформити процедуру легалізації згідно закону, адже, як вже зазначалося вище, амністії регулювалися міністерськими циркулярами. Пізніше уряд неодноразово звертався до механізму амністії для того щоб врегулювати становище нелегальних мігрантів. Важливим було те, що заявку на легалізацію мігранта міг зробити, як сам мігрант, так і роботодавець. У випадку коли це робив роботодавець, то він разом з формальним повідомленням офіційних органів про бажання легалізації, зобов'язувався надавати рівні умови праці для італійських громадян та іноземців (додаток 1). Формуляр для мігрантів, мав переклад на англійську та французьку мови, що може говорити про велику кількість мігрантів вихідців з Африканського континенту, які володіли цими мовами (додаток 2).¹¹⁴

Можна зробити висновок, що закон 1986 року покращив імміграційний клімат в Італії, але разом з тим, залишилося багато невирішених питань. Зокрема, відкритою була проблема нелегальної імміграції, яка спричинялася складною процедурою отримання дозволів на роботу. З іншої сторони, даний документ допоміг покращити імміграційну систему Італії з точки зору соціального забезпечення, хоч і не був повністю новаторським. Характеризуючи закон Фоскі

¹¹¹ Archivio storico del Senato, Fondi Federati, Istituto di Studi Sindacali - UIL, Stranieri (3 febbraio 1987 – 19 aprile 1988), p. 13

¹¹² Cecchetti F. (2010). L'immigrazione tra politica, media e opinione pubblica. Università di Pisa. Disponibile su: <https://core.ac.uk/download/pdf/14700442.pdf>. Ultimo accesso: 15 ottobre 2024.

¹¹³ Caritas Italiana. (2005). 35 anni di immigrazione in Italia. Disponibile su: https://brigunglio.asgi.it/immigrazione-e-asilo/2005/maggio/anticip-dossier-caritas.html?utm_source=chatgpt.com. Ultimo accesso: 7 ottobre 2024.

¹¹⁴ Archivio storico del Senato, Fondi Federati, Istituto di Studi Sindacali - UIL, Stranieri (3 febbraio 1987 – 19 aprile 1988), p. 33-34

дослідник Кяромонте зазначає, що «він обмежився тим, що оформив в закон, вже існуючий широкий корпус міністерських циркулярів, тим самим створивши ще більш складну і громіздку систему ніж попередня».¹¹⁵

Поряд з питанням законодавчого врегулювання іноземної присутності виникає також проблема сприйняття італійським суспільством все більшої кількості мігрантів. Можемо стверджувати, що італійська громадськість в 1980-х роках ще не була готова до швидкого зростання кількості мігрантів, адже країна історично була країною еміграції і зміна цієї ролі стала дещо неочікуваною. На початку італійці ставилися до іммігрантів радше нейтрально або позитивно, оскільки ті заповнювали робочі місця в секторах, де італійська молодь не бажала працювати. Однак, із зростанням кількості мігрантів, в суспільному дискурсі все більше лунали побоювання щодо конкуренції за робочі місця та ресурси.¹¹⁶ Так, в кінці 1980-х років відбулася перехідна фаза, коли з'являється все більше інформації з точки зору «свій-чужий». В цей період відбуваються також перші епізоди нетерпимості та фізичного насилля щодо іноземців.

Дискусія щодо ксенофобії та недосконалості законодавства досягла свого апогею коли відбулося вбивство південноафриканця Джеррі Ессана Массло у Віллі Літерно в 1989 році. Ця справа стала поворотним моментом в історії італійської імміграційної політики, ознаменувавши зміну підходу країни до імміграційного законодавства та боротьби з расизмом. Джеррі Массло був біженцем із Південної Африки та активістом боротьби з апартеїдом. У 1988 році він утік від режиму апартеїду й попросив притулку в Італії, однак його прохання було відхилене, оскільки, на той час Італія надавала притулок лише особам, які втікали від комуністичних режимів. У зв'язку з цим Массло залишився в країні як нелегальний мігрант і працював робітником на фермі в регіоні Кампанія, де

¹¹⁵ Chiaromonte, W. (2013). Lavoro e diritti sociali degli stranieri. Il governo delle migrazioni economiche in Italia e in Europa. Giappichelli. p. 107

¹¹⁶ Mingione, E. (1996). Urban Poverty in the Advanced Industrial World: Concepts, Analysis and Debates in Urban Poverty and the Underclass. A Reader. Pp. 3-40. Retrieved from: <http://reparti.free.fr/mingione1996.pdf>. Date of access: 31 October 2024.

мігранти часто працювали в жахливих умовах.¹¹⁷ Під час спроби пограбування він був жорстоко вбитий групою італійців.

Після вбивства Масло пройшли акції протесту по всій країні. А 7 жовтня 1989 року в Римі відбулася перша масова демонстрація. Це стало переломним моментом у суспільній боротьбі проти дискримінації мігрантів. Справа Масло звернула увагу суспільства на жахливі умови, у яких працювали мігранти в Італії і стала каталізатором змін, які мали б поліпшити правовий захист мігрантів та їх інтеграцію в італійське суспільство. Так почався перехід до нового етапу італійської імміграційної політики, адже станом на кінець 1980-х років Італія розглядала іммігрантів виключно як «іноземних працівників». Після згаданої події в Італії розпочався період активних дебатів щодо статусу біженців, за безпрецедентної, на той час, участі політикуму та населення.

Отже, станом на 1980-ті роки Італія мала досить архаїчне законодавство, в якому іноземця розглядали як потенційну загрозу. Таке законодавство досить жорстко регулювало права та обов'язки, в розрізі національної безпеки. Ряд міністерських циркулярів тільки декларували наявність іноземних робітників на території країни. Чинне законодавство мало досить обмежувальний характер, адже надавало перевагу італійським робітникам над мігрантами. Об'єктивна присутність значної кількості нелегальних трудових мігрантів на території країни, підштовхнуло уряд до прийняття першого імміграційного законодавства у 1986 році.

Закон Фоскі, хоча й став першим кроком у регулюванні трудової міграції, але не вирішував ключових проблем пов'язаних з нелегальною імміграцією. Разом з тим цей документ започаткував важливі зміни, зокрема амністію для нелегальних мігрантів та запровадив механізм возз'єднання сімей. Поворотним моментом, який ознаменував перехід до нового етапу італійської імміграційної політики та подальшого розвитку імміграційного законодавства стало вбивство Дж. Масло. Ця трагедія спричинила значне суспільне обурення та призвела до

¹¹⁷ Colucci, M. (2018). Storia dell'immigrazione straniera in Italia Dal 1945 ai nostri giorni. Carocci. p. 67

політичних дебатів. Під час яких іноземці досить чітко були розділені на два типи міграційних груп це економічні мігранти та біженці. Як наслідок це дало наступний поштовх до вдосконалення та розширення міграційного законодавства.

2.2. Становлення італійської імміграційної політики: перша нормативно-правова хвиля (1990–1998 рр.)

Падіння Берлінського муру, глобальна зміна політичного клімату в світі, наплив біженців з колишнього Східного блоку, активні протести, як наслідок вбивства Джері Массло та масові прибуття албанських біженців на італійське узбережжя на початку 1990-х років виносять міграційне питання в центр громадської уваги в Італії. Період з 1990 по 1998 рік став одним з важливих для формування італійської імміграційної політики, кількість мігрантів в цей період вже становить більше одного мільйона, на 1998 рік 1 млн. 91 тис. осіб.¹¹⁸ Саме в цей час відбувається створення більш розгалуженої правової бази, а Італія утверджується в статусі країни імміграції.

Якщо ще станом на 1980-ті роки італійський кордон було досить легко перетинати, а суспільні дебати були зосереджені переважно на внутрішніх міграціях і переміщеннях з півдня на північ країни, еміграції значної кількості італійців за кордон та побічно згадувалися іноземці. То вже у 1990-х роках у зв'язку з різким збільшенням кількості мігрантів стає очевидною необхідність перегляду італійської імміграційної політики та законодавства в розрізі кращого регулювання викликів у цій галузі.¹¹⁹

Варто підкреслити, що імміграція в Італію в цей час відбувається на фоні значних історичних зрушень у регіонах, які межували з країною. Оскільки початок 1990-х років ознаменувався крахом комуністичних режимів у Східній Європі та на Балканах, це у свою чергу, спричинило значні міграційні хвилі з країн колишньої Югославії, Румунії та Албанії, а трохи пізніше, також з Польщі, України та Молдови. В цей час мігранти, значною мірою шукали порятунку від війни, економічної нестабільності та політичних криз. Не варто забувати і про

¹¹⁸ Caritas Italiana. (2005). 35 anni di immigrazione in Italia. Disponibile su: https://briguglio.asgi.it/immigrazione-e-asilo/2005/maggio/anticip-dossier-caritas.html?utm_source=chatgpt.com. Ultimo accesso: 7 ottobre 2024.

¹¹⁹Colucci, M. (2018). Storia dell'immigrazione straniera in Italia Dal 1945 ai nostri giorni. Carocci.

країни Північної Африки та Близького Сходу з яких, також, відбувалася значна кількість прибуттів.

Як вже згадувалося вище Італія увійшла у нове десятиліття з рядом невіршених проблем, зокрема у сфері нелегальної міграції, та відсутності механізмів інтеграції мігрантів, адже в цей період мігранти все ще розглядалися більше як тимчасове явище. Хоча закон Фоскі і зробив крок в напрямку нормативного визначення статусу іноземних робітників, проте не давав жодних гарантій, та повністю поза увагою залишав мігрантів які просили про політичний притулок. Вже за кілька років стає очевидною невідповідність нового законодавства до потреб суспільства. Ситуація була особливо гострою у Південних сільськогосподарських регіонах. Відсутність житла та, як наслідок, перенаселеність будівель викликали невдоволення, а інколи і агресивну реакцію місцевого населення.

Вбивство групою праворадикалів південноафриканського працівника Джеррі Масслоу, який у зв'язку з обмеженістю італійського законодавства не зміг отримати статус біженця, та був змушений залишатися в країні нелегально, у вкрай важких умовах, дало новий поштовх до законодавчих змін. Ця трагічна подія, та як наслідок масове суспільне невдоволення змусили італійський уряд у 1990 році прийняти закон Мартеллі. Вже перша стаття дає нам зрозуміти, що закон був прийнятий *ad hoc*, на вимогу порядку денного, який склався в Італії. Даний документ перетворив декрет про «термінові норми щодо політичного притулку, в'їзду та проживання не громадян ЄС, та оформлення не громадян ЄС та осіб без громадянства, що вже перебувають на території держави»¹²⁰ на закон, що надало йому більшої політичної ваги.

Закон Мартеллі є важливим, адже в ньому вперше надається пояснення поняття біженець у італійському міграційному дискурсі. Раніше Італія

¹²⁰ Legge 28 febbraio 1990, n. 39 Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 30 dicembre 1989, n. 416, recante norme urgenti in materia di asilo politico, di ingresso e soggiorno dei cittadini extracomunitari e di regolarizzazione dei cittadini extracomunitari ed apolidi già presenti nel territorio dello Stato. Disposizioni in materia di asilo. (1990). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1990/02/28/090G0075/sg>. Ultimo accesso: 5 novembre 2024.

користувалася визначенням терміну, яке надавала Женевська конвенція 1951 року «про статус біженців». Згідно цього документу «термін "біженець" означає особу, яка внаслідок подій, які відбулися до 1 січня 1951 року, і через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань ... знаходиться за межами країни походження»¹²¹. Ця конвенція, яку Італія ратифікувала, з географічним обмеженням, враховувала тільки «події, які відбулися в Європі».¹²² В зв'язку з, так званим, «географічним резервом», на політичний притулок могли розраховувати тільки вихідці з країн Східного блоку. Це пояснювалося ситуацією, що склалася під час холодної війни. Як наслідок, європейські країни включно з Італією радо надавали притулок дисидентам-втікачам з ворожого блоку, але не пропонували статусу біженця представникам інших регіонів. Таким чином, переважна більшість шукачів притулку, маючи обґрунтовані побоювання за своє життя не могли розраховувати на статус біженця, якщо походили не з Європи. Це робило категорію шукачів притулку та біженців майже невидимою.

Скасування географічного обмеження, яке пропонував закон Мартеллі було значним кроком у політиці надання притулку. Також, в законі передбачався перегляд попередніх клопотань, які були відхилені в минулому спираючись на дану заборону.¹²³ Відбувся перегляд ставлення до іноземної присутності, адже іноземець це вже не тільки мігрант-працівник, а і потенційно людина, яка може потребувати підтримки та захисту від держави.

Закон, хоча і розширював статус біженця, але поряд з тим, також, передбачав ряд регуляторних заходів, які могли впливати на позитивний розгляд заявки та, як результат, бути причиною до видворення з країни. Це, в першу чергу, була наявність статусу біженця в іншій країні, скоєння серйозного

¹²¹ Конвенція про статус біженців. (1951). Офіційний портал Верховної Ради України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text. Дата звернення: 5 грудня 2024.

¹²² Ibidem, ст. 1B

¹²³ Legge 28 febbraio 1990, n. 39 Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 30 dicembre 1989, n. 416, recante norme urgenti in materia di asilo politico, di ingresso e soggiorno dei cittadini extracomunitari e di regolarizzazione dei cittadini extracomunitari ed apolidi già presenti nel territorio dello Stato. Disposizioni in materia di asilo. (1990). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1990/02/28/090G0075/sg>. Ultimo accesso: 5 novembre 2024.

злочину, або перебування тривалий час на території третьої країни відмінної від країни походження.¹²⁴ Іммігранти що вже легалізували свій статус через систему амністій в Італії, теж могли претендувати на статус біженця.¹²⁵

Крім регулювання надання притулку, в законі містяться ряд інших важливих положень, так було чітко прописано мотиви за якими іноземці могли в'їхати на територію Італії: це туризм, навчання, робота, об'єднання сім'ї, лікування, релігійні мотиви. Залишалася актуальною система програмування щорічного запиту на кількість мігрантів для роботи.¹²⁶ Поряд з цим також досить детально описувалася процедура в'їзду іноземця на територію країни, а також містилися норми про посвідку на проживання, та механізм її поновлення.¹²⁷ Не дивлячись на прогресивний характер закону, автор погоджується з думкою дослідниць Цінконе та Капоніно, які критично оцінюють вказаний документ, наголошуючи, що завдяки ньому сама ідея імміграції набула нової концептуалізації. Поряд з тим що з'являється нова категорія у вигляді біженців, сама міграція як явище починає розглядатися як проблема яку треба враховувати та регулювати.¹²⁸

Основна ідея щодо вирішення даної проблеми полягала в тому, щоб надати іммігрантам, що вже знаходились на території країни, гідні умови для проживання та різко скоротити нові імміграційні потоки. Таким чином в законі закладалась нова амністія, і ускладнювались правила перетину кордону. В розрізі євроінтеграційних процесів важливим елементом було те, що закон передбачав процедуру видворення з країни у випадку коли людина скоїла злочин, або серйозним чином порушила законодавство. Передбачалося, що іноземець мав

¹²⁴ Ibidem, art. 1, comma 4

¹²⁵ Ibidem, art. 1 comma 11

¹²⁶ Ibidem, art. 2

¹²⁷ Ibidem, art. 2, comma 4

¹²⁸ Zincone, G. (2012). The case of Italy in G. Zincone, R. Penninx, & M. Borkert (Eds.). *Migration Policymaking in Europe: The Dynamics of Actors and Contexts in Past and Present*. Amsterdam University Press. Pp. 247–290. <https://doi.org/10.1515/9789048515165-008>

добровільно залишити територію країни.¹²⁹ Таке рішення було зумовлено тим, що Італія не мала відповідного ресурсу аби здійснювати примусові депортації.

Варто погодитися з баченням дослідниці Валерії Піро,¹³⁰ яка аналізуючи реакцію на Закон Мартеллі зазначає, що цей закон активно критикувався, представниками лівих сил, адже виключав соціальне забезпечення та тільки побіжно згадував інтеграцію мігрантів. Так само, вказаний документ піддавався критиці і правих сил. Вони, в свою чергу, вважали його занадто відкритим, а в деяких частинах навіть таким, який мав антишенгенських характер. Даючи коментар до атмосфери яка панувала в країні в момент прийняття законодавства прем'єр-міністр Італії Джованні Горія пише, що «в ситуації яка склалася в Італії станом на початок 1990-х років було відчуття постійної небезпеки, яку спричиняла міграція, тому критично необхідним було рухатись в розрізі цінностей», дослівно зазначаючи що «основним викликом було «залишатися технократами озброєними цінностями».¹³¹ Перефразовуючи, можемо сказати, що важливим в цей момент було не тільки регулювання, але також акцент на гуманному ставленні до самих мігрантів. У питанні статусу біженців саме такий підхід є необхідним, адже часто люди, які втікають від небезпеки, сприймаються приймаючою країною як загроза.

Варто зауважити, що глобальна політична картина в той час не сприяла належному впровадженню нового законодавства. Адже, вже в 1991 році відбувається послаблення комуністичного режиму в Албанії, що дозволило в наступні місяці великій кількості людей покинути країну. Дослідники Кінг та Маї зазначають «що приблизно через три тижні після повалення 45-річного

¹²⁹ Legge 28 febbraio 1990, n. 39 Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 30 dicembre 1989, n. 416, recante norme urgenti in materia di asilo politico, di ingresso e soggiorno dei cittadini extracomunitari e di regolarizzazione dei cittadini extracomunitari ed apolidi già presenti nel territorio dello Stato. Disposizioni in materia di asilo. (1990). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1990/02/28/090G0075/sg>. Ultimo accesso: 5 novembre 2024. art. 7

¹³⁰ Piro, V. (2020). Politiche migratorie e disfunzioni funzionali. Il caso della legge Martelli on JSTOR. Meridiana, 97, 245-260. Disponibile su: <https://www.jstor.org/stable/26918344>. Ultimo accesso: 7 novembre 2024.

¹³¹ Archivio storico del Senato, Fondazione Gorla, Immigrati, (30 dicembre 1989 – marzo 1991), p.

албанського комуністичного режиму, між 7 і 10 березня, близько 25 тис. албанців перетнули Отрантський канал, який відділяє Італію від Албанії, а у серпні 1991 року їх прибуло ще 20 тис.»¹³² Це створило безпрецедентний тиск на італійську міграційну систему та прикордонний контроль.

Події пов'язані з албанською міграційною кризою 1990-х років є значущими, адже Італія вперше в своїй новітній історії стикнулася з масовим прибуттям через море великої кількості людей. Ключовою тут є реакція суспільства і уряду на надзвичайну ситуацію. На початку 1991 року країна приймала албанців як політичний біженців. Зумовлено це було в першу чергу тим, що механізм закладений в законі Мартеллі був занадто повільним у кризовій ситуації, як наслідок, від нього вирішили відмовитися, та надавати автоматично дозволи на проживання всім. В суспільній думці циркулювала ідея, що албанці «заслуговують» знаходитись на території Італії.¹³³

Проте досить швидко відбулася зміна ставлення, оскільки у березні 1991 року в Албанії були проведені демократичні вибори і всі новоприбулі так званої другої хвилі, після цієї події розглядалися, як «економічні мігранти», що знаходилися на території країни нелегально і мали бути вислані.¹³⁴ Треба сказати, що в цей час засоби масової інформації відіграли значну роль, вони висвітлювали албанців з негативної точки зору, та пов'язували їх з кримінальною діяльністю, що зробило «албанську громаду найменш бажаною».¹³⁵ Як бачимо, громадська та політична думка щодо міграції в Італії змінювалася досить швидко. Таким чином, якщо на початку року всі приймалися як біженці, вже в серпні 1991 року закон Мартеллі запрацював на повну потужність і іммігранти підлягали примусовій репатріації, адже Італія не розглядала більше Албанію як небезпечну країну.

¹³² King, R. & Mai, N. (2008). *Out of Albania: From Crisis Migration to Social Inclusion in Italy*. Berghahn Books. 281 p.

¹³³ Grillo, R. (2006). *Le politiche del riconoscimento delle differenze. Multiculturalismo all'italiana*. Guaraldi. p. 123

¹³⁴ *Ibidem*, p. 123

¹³⁵ Devole, R. et al. (2008). *Gli albanesi in Italia. Conseguenze economiche e sociali dell'immigrazione*. Centro Studi e Ricerche IDOS. p. 16

Масова албанська міграція зробила очевидними структурні проблеми італійської моделі прийому мігрантів. Станом на 1990-ті роки не існувало загальнонаціональної системи, тому всі питання вирішувалися без належної координації на національному рівні.¹³⁶ Як зазначає Джованна Цінконе що за відсутності чіткої та послідовної політики центру, регіони взяли на себе роль контролю, адже саме регіональна влада безпосередньо стикалася з великою кількістю новоприбулих. Це призвело до значних відмінностей у бюрократичних процесах в межах однієї держави. Так, наприклад, для отримання посвідки на проживання в одних регіонах було необхідно продемонструвати документи про доходи, а в інших було достатньо лише сертифікації. Разом з тим, в деяких регіонах документи зовсім не вимагали.¹³⁷

Таким чином, можна характеризувати першу половину 1990-х років, як термінові заходи спрямовані на вирішення якоїсь конкретної проблеми, без стратегічного бачення. Так, для розв'язання нагальних потреб і щоб впоратися з албанською кризою, в квітні 1991 року вперше було створено Міністерство Імміграції на чолі з Маргаритою Бонівер. Це міністерство проіснувало менше двох років, та було розформоване після того, як уряд Андреотті пішов у відставку, що ще раз говорить про відсутність системності.

Розглядаючи міграційну проблему 1990-х років в Італії необхідно згадати і закон № 91 від 5 лютого 1992 року.¹³⁸ Цей акт встановлював нові правила щодо набуття громадянства. Італія, одна з небагатьох країн Європи, яка послідовно в своїй політиці дотримувалася правила *ius sanguinis*, яке надає право на набуття громадянства за правом народження, коли *ius soli* робить можливим отримання громадянства без наявності прямих предків в країні. Даний закон був вкрай несприятливим для нових іммігрантів, адже він значною мірою полегшував збереження та набуття громадянства італійськими емігрантами та їх нащадками,

¹³⁶Bernard, S. (2007). L'immigrazione in Italia: un'indagine sulle politiche emergenziali. *Storicamente*, 3. <https://doi.org/10.1473/stor350>.

¹³⁷ Zincone, G. (1994). Uno schermo contro il razzismo. Donzelli. p. 23.

¹³⁸ Legge 5 febbraio 1992, n. 91 Nuove norme sulla cittadinanza. (1992). *Gazzetta Ufficiale*. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1992/02/15/092G0162/SG>. Ultimo accesso: 12 novembre 2024.

які мали досить умовний зв'язок з Італією. Поряд з тим, іноземці народжені в Італії повинні були проживати в країні до повноліття, щоб подаватися на громадянство. Також, іммігранти мали прожити на території країни не менше 10 років, перш ніж мати можливість подати заявку на набуття громадянства. Даний закон свідчить про те, що Італія, як правило розглядала себе як країну еміграції, намагаючись не втрачати зв'язки з італійцями за кордоном, при цьому ігноруючи присутність та потреби іноземців на своїй території.

Наступним значним зрушенням у міграційному законодавстві став Декрет Діні який прийняли в листопаді 1995 року,¹³⁹ за яким легалізувалося ще майже 250 тис. мігрантів. Були прийняті більш жорсткі правила, які мали запобігати торгівлі людьми та контрабанді. Крім того, відбулася певна демократизація у ставленні до нелегальних мігрантів, які отримали доступ до медицини не тільки у випадку надзвичайних ситуацій, що вже було дозволено раніше, але і у випадку серйозних захворювань, аварій чи профілактичних оглядів.

Разом з тим у жовтні 1995 року було прийнято Декрет-Закон № 451¹⁴⁰, цей закон мав забезпечити боротьбу з нелегальними мігрантами ще до їх прибуття на територію країни. Передбачалося активне посилення охорони з використанням армії на найбільш вразливому відрізку кордону в регіоні Апулії. Цей декрет почав працювати вже у 1997 році, адже саме тоді відбувається друга хвиля масової албанської міграції, спричиненої економічною кризою.

В 1997 році Албанія опинилася у стані близькому до громадянської війни. На фоні хаосу в країні відновилася активна міграція в Італію, мігранти використовували найближчі морські маршрути. Італійська влада в цій ситуації прийняла стратегію яка відрізнялася від попередніх років, застосовуючи Декрет-Закон № 451. Після прийняття перших 10 тис. мігрантів було запроваджено

¹³⁹ Gazzetta Ufficiale. (18 novembre 1995). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1995/11/18/095G0539/sg>. Ultimo accesso: 3 ottobre 2024.

¹⁴⁰ Decreto-Legge 30 ottobre 1995, n. 451, Disposizioni urgenti per l'ulteriore impiego del personale delle Forze armate in attività di controllo della frontiera marittima nella regione Puglia. (1995). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1995/12/30/095A7853/sg>. Ultimo accesso: 13 novembre 2024.

політику стримування та перехоплення. Найбільш відомою подією цього періоду була трагедія Отранто, що сталася 29 березня 1997 року, коли італійський військовий човен зіткнувся з двома албанськими, які були переповнені мігрантами. Як наслідок, 87 людей, що знаходились на албанських човнах загинули. Варто зазначити, що ця жорстка стратегія військово-морської блокади проводилась лівоцентристським урядом Романо Проді, що не є традиційно характерним для лівого крила італійського політикуму. Не дивлячись на чисельну критику такого плану дій, вже у 2013 році, під час наступної міграційної кризи, экс-прем'єр міністр Проді заявив, що не жалкує про це своє рішення.¹⁴¹ Апелюючи до ефективності даних заходів.

Не зважаючи на проявлену жорсткість у албанському питанні лівий уряд, треба віддати йому належне, прагнув створити систематичне імміграціне законодавство, і, як наслідок, в 1998 році було прийнято закон Турко-Наполітано. Творці цього закону поставили перед собою мету об'єднати попередні норми, в один закон, який треба розглядати як компроміс між різними політичними партіями. Глибокий аналіз політичного клімату в період підписання та створення даного законодавства знаходимо Франческо Цукінні.¹⁴² Він поділяє парламент на п'ять груп, які мали різні цілі та інтереси в цьому питанні. Першою автор виділяє Лігу Півночі, яка самоусунулася від будь яких обговорень та активно виступала проти даного законодавства. Основні праві партії Вперед Італія та Національний альянс, активно виступали за впровадження обмежувальних положень, зокрема примусових видворень. Праві католицькі партії зайняли більш помірковану позицію. Демократична партія підтримала урядовий законопроект, а крайні ліві партії, виступили проти будь-яких обмежень та активно підтримували права мігрантів. З огляду на даний широкий спектр вимог та різноманіття підходів стає очевидним, що досягнення

¹⁴¹ Panella, C. (2023, September 28). Precedenti sinistri. Il successo di Prodi nel contenere i migranti e la ritrosia di Schlein a imitarlo. Linkiesta. Disponibile su: <https://www.linkiesta.it/2023/09/migranti-pd-schlein-piano-mattei-governo/> Ultimo accesso: 5 ottobre 2024.

¹⁴² Zucchini, F. (1999). La genesi in Parlamento della legge sull'immigrazione. Fondazione Cariplo-Ismu (a cura di). Quarto rapporto sulle migrazioni, 1998. Franco Angeli.

компромiсного варіанту було досить проблематичним. Погоджуємося з висновками автора, про те що кінцевого результату було досягнуто виключно завдяки тому, що спірні позиції або вилучалися, або були прописані так щоб зберігалася можливість трактувати їх різним чином.

Не дивлячись на певні недоліки вказаний закон, на нашу думку, є досить прогресивним для свого часу. Дослідники визначають чотири опори на яких тримався даний закон: попередження та боротьба з нелегальними в'їздами; регулювання нових хвиль закордонних робітників; сприяння інтеграції мігрантів, які мали дійсну посвідку на проживання; надання базових індивідуальних прав нелегальним мігрантам.¹⁴³

Можемо стверджувати, що у випадку закону Турко-Наполітано¹⁴⁴ італійський уряд використовував більш комплексний підхід. Цей документ складається з 45 статей та поділений на різні підрозділи, які мали врегулювати в'їзд на територію країни, порядок дій у випадку якщо іноземець не мав належних документів для в'їзду, перебування в країні з гуманітарних причин, перебування в країні для роботи з урахуванням присутності сезонних та постійних робітників, як найманих так і тих що збиралися працювати самостійно. Велика увага надавалася проблемі об'єднання сімей, окремий розділ було присвячено медичному страхуванню.

Закон запровадив комплексну реформу системи контролю, регулювання міграційних потоків та інтеграції іноземних громадян. Необхідно підкреслити, що вперше було запроваджено ідею спонсорства, дозволу на проживання, а також створені ізолятори тимчасового утримання. Така всеохопність закону була викликана і тим фактом, що Італія активно долучалась до Шенгенської зони. Закон Турко-Наполітано мав створити чітку систему обмеженого та

¹⁴³ Zincone, G. (2012). The case of Italy in G. Zincone, R. Penninx, & M. Borkert (Eds.). *Migration Policymaking in Europe: The Dynamics of Actors and Contexts in Past and Present*. Amsterdam University Press. Pp. 247–290. <https://doi.org/10.1515/9789048515165-008>

¹⁴⁴ Legge 6 marzo 1998, n.40 Disciplina dell'immigrazione e norme sulla condizione dello straniero. (1998). *Gazzetta Ufficiale*. Disponibile su: https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaDettaglioAtto/originario?atto.dataPubblicazioneGazzetta=1998-03-12&atto.codiceRedazionale=098G0066&elenco30giorni=false. Ultimo accesso: 22 novembre 2024.

контрольованого доступу іноземців в Італію, при цьому враховуючи довготривалу перспективу, таку як інтеграція. Відтепер мігранти вже не сприймалися як тимчасове або сезонне явище.¹⁴⁵

Підсумуємо, що період з 1990 по 1998 роки відіграв ключову роль у формуванні сучасної італійської імміграційної політики. В цей період було прийнято закон 5 лютого 1992 року, який є основним регулюючим актом у питаннях надання громадянства. Важливою правовою базою став Закон Мартеллі 1990 року який дав визначення поняття біженець і започаткував створення системи регулювання запитів на притулок. Не дивлячись на те, що він піддавався критиці вже в перші місяці свого впровадження, адже албанська криза продемонструвала, що механізм закладений в законі є дуже повільним, але для італійського правового поля він був революційним. Наступна албанська криза 1997 року підштовхнула італійський уряд активно напрацьовувати нові методи у питанні попередження міграції, зокрема вперше було застосовано стратегію стримування мігрантів в нейтральних і територіальних водах Албанії.

Не дивлячись на всі труднощі з якими прийшлося зіткнутися італійській владі в 1990-х роках, в 1998 році лівоцентристських уряд Романо Проді спромігся створити консолідований закон Турко-Наполітано. Цей закон став компромісом між політичними партіями. У цьому документі міграція розглядалася комплексно. Про важливість даного закону говорить і те, що всі подальші удосконалення та модифікації італійського законодавства відбувалися на його базі. Хоча він і є критикований за відсутність конкретики, але саме ця його особливість дозволила йому стати основою для міграційного законодавства, адже в документі були відсутні спірні питання які, як правило, виникають між правими та лівими. Водночас цей закон підіймає питання інтеграції та захисту прав мігрантів. Отже можемо констатувати, що в період з 1990 по 1998 років Італія все ще знаходилася в ситуації, коли законодавство створювалося, як

¹⁴⁵Саварин, В. (2022). «Імміграційний закон Турко-Наполітано: перепустка Італії до Шенгенської зони». Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 75-ї Міжнародної наукової конференції (м. Харків, 2022 р.). Харків ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 87-89

відповідь на явища які вже існували в суспільстві, проте також відбувалися спроби задекларувати постійну іноземну присутність на території Італії, та нормалізувати явище міграції.

2.3. Міграційне законодавство в період домінування правих політичних сил в Італії (1999–2007 рр.)

На порозі нового тисячоліття Італія опинилася з консолідованим міграційним законом. Не дивлячись на критику, яка часто лунала з приводу лівоцентристського закону Турко-Наполітано, це була амбітна спроба поєднати контроль та управління міграцією. Однак, реалізація даного закону майже миттєво зіткнулася з рядом проблем, зокрема відсутністю політичної волі приймати непопулярні рішення та зростанням підтримки правих політичних партій, які часто використовували антимиграційні настрої в своїх електоральних інтересах.¹⁴⁶

Характеризуючи етап переходу до нового міграційного законодавства слід зазначити, що 1990-ті роки були спробою здійснити обіцянки закону Мартеллі, які в свою чергу переросли у закон Турко-Наполітано. Але вже у першому десятилітті XXI ст. італійська політика була спрямована на те щоб скасувати досягнення які були здобуті завдяки попереднім реформам.¹⁴⁷ Загальною характеристикою періоду 1986–1998 років можна назвати те, що нелегальність була майже обов'язковою рисою для мігрантів в Італії, більшість з яких отримували легальний статус через процедури амністії, які оголошував кожен наступний урядовий декрет. Але, не дивлячись на ефективність амністії вона мала тимчасовий характер і кількість мігрантів з не регульованим статусом не зменшувалася.

Як наслідок, міграція стала великою проблемою, швидко політизувалася, та почала розглядатися, як загроза національній безпеці.¹⁴⁸ Це призвело до

¹⁴⁶ Finotelli, C. & Sciortino, G. (2009). The importance of being Southern: the making of policies of immigration control in Italy. *European Journal of Migration and Law*, 11(2), 119-138. <https://doi.org/10.1163/157181609x439998>.

¹⁴⁷ Perlmutter, T. (2022). Italy: Immigration Policy: A Comparative Perspective, in J. F. Hollifield et al. (Eds.), *Controlling immigration. A Comparative Perspective*. (4th ed.). Stanford University Press. Pp. 497–550.

¹⁴⁸ Urso, O. (2018). The politicization of immigration in Italy. Who frames the issue, when and how. *Italian Political Science Review/Rivista Italiana Di Scienza Politica*, 48(3), 365-381. <https://doi.org/10.1017/ipo.2018.16>.

зростання популярності правих партій в суспільстві, а далі до перемоги правоцентристської коаліції на виборах 2001 року. Представники правого блоку, в цей період, характеризували ситуацію у сфері імміграції як хаотичну та дуже небезпечну. Італію в плані присутності нелегальних мігрантів описували як «вразливе місце в європейській сітці».¹⁴⁹

Успіх правих партій на фоні зростаючої міграції не відбувся одномоментно. Ще в грудні 1998 року партія Ліга Півночі, за підтримки інших ідеологічно близьких партій, розпочала збір підписів громадян з вимогою референдуму щодо скасування закону Турко-Наполітано. Їм вдалося зібрати 700 тис. підписів. Вперше в історії Італії сталася подібна консолідація суспільства щодо міграційного питання. Але у підсумку, не дивлячись на наявність великої кількості підписів Конституційний суд Італії у лютому 2000 року відхилив дану ініціативу, як таку, що суперечить Шенгенським угодам.¹⁵⁰ Разом з тим, це дає нам змогу зрозуміти негативні настрої певної частини суспільства щодо мігрантів.

Ще будучи в опозиції праві сили активно розробляли різні варіанти потенційного законодавства. Так було представлено дві пропозиції, першою був проект Боссі-Берлусконі, названий на честь лідера партії Ліга Півночі та майбутнього прем'єр-міністра. Характер даної пропозиції був досить прагматичним. Пропонувалося розглядати мігрантів, як гостей робітників, необхідну складову функціонування економіки, а не як потенційних рівноправних членів суспільства.

Другою пропозицією став законопроект від Національного альянсу, який в історіографії характеризують укладеним у дусі «права та порядку»¹⁵¹. Було

¹⁴⁹ Archivio storico Camera dei Deputati, Proposta di Legge Costituzionale, Riconoscimento del diritto di voto ai cittadini stranieri non comunitari, Roma, 17 ottobre 2003. XIV legislatura, p. 4397

¹⁵⁰ Garau, E. (2015). Politics of National Identity in Italy immigration and 'Italianità.' Routledge. p.162

¹⁵¹ Zincone, G. (2012). The case of Italy in G. Zincone, R. Penninx, & M. Borkert (Eds.). Migration Policymaking in Europe: The Dynamics of Actors and Contexts in Past and Present. Amsterdam University Press. Pp. 247–290. <https://doi.org/10.1515/9789048515165-008>

запропоновано ввести кримінальну відповідальність за нелегальну міграцію, що передбачало негайний арешт, пришвидшений судовий розгляд та депортацію.

Після приходу до влади у червні 2001 року уряд Берлусконі майже миттєво почав концентруватися на повторній реформі міграційного законодавства, на базі вищезазначених пропозицій. Можна погодитися з думкою Джованні Цінконе, про те, що реформа імміграційного законодавства була своєрідним рахунком, який правоцентристи мали сплатити перед своїми виборцями.¹⁵² Треба сказати, що це був вже другий міністерський термін Берлусконі в італійській історії. Під час першої його каденції 1994 року питання міграції не обговорювалося. Але станом на 2001 рік глобальний політичний клімат внаслідок терористичних атак 11 вересня, та все більше зростання кількості іноземців в самій Італії і негативне ставлення до них правих сил різко змінили ситуацію.

Вже наступного 2002 року було прийнято закон Боссі-Фіні¹⁵³. Варто зазначити що кінцевий варіант цього документу був більш поміркований ніж пропозиції розроблені раніше. Офіційна криміналізація нелегальної міграції так і не була введена. Основна мета нового закону полягала в тому, щоб ускладнити міграцію в порівнянні з тим, що пропонував закон Турко-Наполітано. Залишилася норма щодо планування квот на в'їзд, але резервувалася більша частина місць для сезонних робітників¹⁵⁴, які не могли залишатися на території країни довгий час. Дозволи на проживання стали більше піддаватися адміністративному контролю, через скорочення їх тривалості та продовження періоду необхідного для їх оформлення.

Бачення іммігранта, як працівника закріпилося в нормах закону за яким дозвіл на проживання мав суворо обмежуватися тривалістю дії контракту.

¹⁵² Zincone, G. (2012). The case of Italy in G. Zincone, R. Penninx, & M. Borkert (Eds.). *Migration Policymaking in Europe: The Dynamics of Actors and Contexts in Past and Present*. Amsterdam University Press. Pp. 247–290. <https://doi.org/10.1515/9789048515165-008>

¹⁵³ La legge 30 luglio 2002, n. 189 Modifica alla normativa in materia di immigrazione e di asilo. (2002). *Gazzetta Ufficiale*. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2002/08/26/002G0219/sg>. Ultimo accesso: 11 ottobre 2024.

¹⁵⁴ Ibidem, art. 3

Відповідальність за мігранта мав брати на себе роботодавець, що підтверджував наявність достатньої кількості коштів для квитка в обидві сторони, а також житла. Тобто, заїхати на територію країни міг тільки той, хто мав дійсний контракт, та підтвердження фінансових можливостей.¹⁵⁵ Дослідники Фінотелі та Шортіно¹⁵⁶ підкреслюють, що дана частина ніколи не була суворо імплементована, адже це призвело б до наявності значного числа іноземців, які стають нелегальними у зв'язку з тим що термін дії контракту спливає.

Для всіх хто подавався на посвідку на проживання, або поновлював її було введено надання відбитків пальців. Закон передбачав депортацію з країни у випадку, якщо людина не мала документ, що засвідчує особу. Це відбувалося в адміністративному порядку, депортація виконувалася негайно, із залученням сил правопорядку. У випадку, якщо людина знаходилась на території країни без документів її направляли в центри які попередньо називалися Центрами тимчасового перебування. На той час вони називалися Центри ідентифікації та вигнання куди мігрантів відправляли на 60-ти денний термін для ідентифікації.¹⁵⁷ Все це відповідало стилю Зведеного тексту законів громадської безпеки від 18 червня 1931 року, оскільки знову відбувався перехід до бачення мігранта, як потенційної небезпеки.

Передбачався, також, пункт який дозволяв ув'язнити мігранта, якщо той повертався на територію Італії без дозволу. Ця частина була згодом скасована Конституційним судом. Щодо питання трудової міграції, то після прийняття закону, в'їзди з метою роботи в Італію регулювалися Декретами, які щороку мали встановлювати кількість робітників які можуть в'їхати на територію країни. Така система була досить складною та врешті призвела до того, що значна кількість мігрантів стали нелегалами.

¹⁵⁵ Ibidem, art. 6

¹⁵⁶ Finotelli, C. & Sciortino, G. (2009). The importance of being Southern: the making of policies of immigration control in Italy. *European Journal of Migration and Law*, 11(2), 119-138. <https://doi.org/10.1163/157181609x439998>.

¹⁵⁷ Ibidem, p.126

Закон Боссі-Фіні часто критикувався, адже вважається, що він був прийнятий без належного політичного консенсусу. Швидше, це був компроміс правлячих партій Вперед Італія, Національний альянс та Ліга Півночі, без узгодження на рівні ЄС та з регіонами в межах Італії. Тому, часто стверджують, що закон Боссі-Фіні вийшов з обмежених політичних кіл з незначним залученням громадськості до обговорення.¹⁵⁸ Поряд з тим, прихильники даного закону стверджували, що жорсткий контроль за міграцією та гарантована наявність робочого контракту може допомогти мігрантам більш якісно та швидко інтегруватися в італійське суспільство.¹⁵⁹

Примітним є і те, що вперше Італія намагається активно боротися з міграцією не тільки на своїй території, а й активно долучатися до стримуючих методів за межами країни, на відміну від попередніх дій в територіальних водах Албанії, в цьому випадку зона контролю значно зростає. У липні 2003 Міністерство Внутрішніх справ Італії випускає декрет про боротьбу з нелегальною міграцією.¹⁶⁰ Пропонуються різні підходи до попередження трафіку мігрантів через морський шлях.

По-перше, через дипломатичний вплив на країни походження та країни транзиту, щоб попередити цей феномен у початковій його фазі. По-друге, через перехоплення та контроль у міжнародних водах, застосовуючи всі наявні силові структури, щоб запобігти нелегальній міграції. І на завершення, це контроль у територіальних водах Італії.¹⁶¹

Щодо дій у відкритому морі, то передбачалася можливість спостереження та втручання з метою порятунку, за що відповідала дирекція найближчого порту. Треба наголосити, що рятувальні дії та поліцейська перевірка могли відбуватися

¹⁵⁸ Geddes, A. (2008). Il rombo dei cannoni? Immigration and the centre-right in Italy. *Journal of European Public Policy*, 15(3), 349-366. <https://doi.org/10.1080/13501760701847416>.

¹⁵⁹ Archivio storico del Senato, Fondi Federati, Fondazione Spirito, Immigrazione. Decreto legge e regolamento (2004-2005) p. 362

¹⁶⁰ Decreto 14 luglio 2003, Ministero dell'interio. (2003). *Gazzetta Ufficiale*. Disponibile su: https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaDettaglioAtto/originario?atto.dataPubblicaGazzetta=2003-09-22&atto.codiceRedazionale=03A10516&elenco30giorni=false. Ultimo accesso: 22 novembre 2024.

¹⁶¹ Ibidem, art. 2, comma 1

одночасно.¹⁶² Загалом документ досить послідовно описує порядок дій у випадку виявлення суден, які потенційно могли мати нелегальних мігрантів як у територіальних, так і в нейтральних водах. Такий підхід був кардинально новим для Італії, адже раніше, за виключенням незначного часового відрізка в період Албанських криз, Італія не намагалася розширювати свою юрисдикцію поза межами країни, а діяла безпосередньо на своїй території. Таким чином, як закон Боссі-Фіні 2002 року, так і декрет від 14 липня 2003 року декларували значні зміни щодо регулювання та обмеження міграції на території Італії. Вже станом на кінець 2003 року уряд відзвітував про зменшення на 39,6 відсотків нелегальних прибуттів до італійських берегів.¹⁶³

На початку 2000-х років, також, відбувається важлива зміна вже задекларована декретом 2003 року. Уряд намагається укріпити кордони за рахунок угод з сусідніми країнами. Найбільш активним партнером по роботі у цьому напрямку була Лівія.

Угоди з Лівією, разом з декретом Міністерства внутрішніх справ та законом Боссі-Фіні, мали добре окреслену мету дати чіткий сигнал жорсткості та закритості міграційної політики. Повертаючись до наслідків дії закону Боссі-Фіні, важливо підкреслити, що не дивлячись на свій дуже обмежений характер, цей документ закладав масштабну амністію. Легалізувати своє становище змогли понад 600 тис. мігрантів, які вже перебували в Італії, хоча початково було більше 700 тис. заявок. Але не всі вони були погоджені.¹⁶⁴ Згодом ця амністія увійшла в історію, як велика легалізація 2002 року, адже була найбільш масовою. Таким чином станом на 2003 рік, кількість іноземців на території Італії вже становила 2 млн. 193 тис. осіб.¹⁶⁵

¹⁶² Ibidem, art. 2, comma 3-4

¹⁶³ Archivio storico del Senato, Fondi Federati, Fondazione Spirito, Immigrazione. Decreto legge e regolamento (2004-2005) p. 363

¹⁶⁴ Colucci, M. (2018). Per una storia del governo dell'immigrazione straniera in Italia: dagli anni sessanta alla crisi delle politiche. on JSTOR. Meridiana, 91, 9-36. Disponibile su: <http://www.jstor.org/stable/90022015>. Ultimo accesso: 9 novembre 2024.

¹⁶⁵ Caritas Italiana. (2005). 35 anni di immigrazione in Italia. Disponibile su: https://briguglio.asgi.it/immigrazione-e-asilo/2005/maggio/anticip-dossier-caritas.html?utm_source=chatgpt.com. Ultimo accesso: 7 ottobre 2024.

Щодо статистичних даних вищезазначеної легалізації, то більше всього заявок було з регіонів Ломбардії, Лаціо, Кампанії та Венето, що дає нам розуміння того, що мігранти були розпорошені по всій території країни, без особливої різниці між Північчю та Півднем.¹⁶⁶ Даючи демографічну характеристику присутності іноземців в Італії станом на період впровадження закону Боссі-Фіні, спостерігалось зростання кількості мігрантів що займалися доглядом людей похилого віку. В зв'язку з цим, значно зростає число жінок в структурі міграції. З зареєстрованих 2,19 мільйонів мігрантів на території Італії 1,35 мільйона були жінки.¹⁶⁷ Найбільше мігрантів походило з Румунії, України, Албанії та Марокко. Але гендерне співвідношення дуже різниться в залежності від національності. Наприклад серед українських мігрантів близько 85 відсотків становили жінки. Приблизно така сама ситуація була і в інших східно та центральноевропейських а також латиноамериканських громадах. В той же час марокканська, туніська та єгипетська діаспори склалися переважно з чоловіків.¹⁶⁸

Більшість мігрантів була у віці від 20 до 40 років. Це пояснювалося вимогами ринку. Мігранти займалися важкою фізичною працею. Дослідник Мауріціо Амброзіні дає характеристику тій роботі, яку виконували мігранти: «важкі, ненадійні, небезпечні, погано оплачувані та ті що викликають суспільний осуд».¹⁶⁹ Разом з тим, багато дослідників звертають увагу на те, що Італія мала чи не найбільше число освічених мігрантів, які була вимушені виконувати низькооплачувану та низькокваліфіковану роботу, адже італійський ринок праці не пропонував нічого іншого.¹⁷⁰

Варто зазначити, що правоцентристський уряд намагався встановити жорсткі рамки щодо імміграції. Це призвело до того, що через кілька років став відчутним дефіцит робочої сили. Постійне перебування іммігрантів на території

¹⁶⁶ Ibidem, p. 26

¹⁶⁷ XV Dossier Statistico Immigrazione. (2005). Centro Studi e Ricerche IDOS. p. 132

¹⁶⁸ Ibidem, p. 140

¹⁶⁹ Ambrosini, M. & Berti, F. (2003). Immigrazione e lavoro. Franco Angeli.

¹⁷⁰ Kosic, A., & Triandafyllidou, A. (2007). Italy. In European Immigration A Sourcebook. Routledge. Pp. 185–198. <https://doi.org/10.4324/9781315580920>

Італії, розглядалося як загроза правопорядку. Це негативно вплинуло на економіку країни. Як виявилось, в перспективі, обмеження міграції впливало не тільки на іноземців, які не мали права голосу, але і на італійських громадян, власників бізнесів, які склали значну частину правоцентристського електорату. Таким чином, цілком справедливою є думка дослідників, що жорстке регулювання нелегальної міграції, стало «політичним бумерангом».¹⁷¹

Тому, під кінець свого перебування на посаді прем'єр-міністра, в лютому 2006 року Берлусконі погоджує міністерський декрет, який можна вважати одним з найбільш відкритих щодо міграції в історії Італії.¹⁷² Декрет від 15 лютого 2006 року встановив значно вищі квоти на в'їзд іноземних працівників. Загалом, логіка закону Боссі-Фіні, щодо відходу від амністій і переходу до попередження міграції, через систематичні заборони в'їзду не спрацювала, адже економіка потребувала мігрантів, як додаткову робочу силу.

У 2006 році вибори виграв лівоцентристський уряд на чолі з Романо Проді, який у своїй передвиборчій кампанії декларував амбітну мету перегляду процедур в'їзду в країну. Щоб зробити міграційну політику ефективною, пропонувався перегляд закону про громадянство. Загальні настрої в країні гарно прослідковуються у прес-релізі презентації щорічного Статистичного досьє Карітас по імміграції.¹⁷³ Варто зазначити, що за майже 20 років існування щорічних досьє Карітасу з імміграційних питань, вперше презентація відбувалася за участі прем'єр-міністра, що підкреслює важливість питання імміграції в часовій перспективі і що це питання набуло більш серйозної політичної ваги. У своїй промові Проді значну увагу звернув на необхідність реформи закону про громадянство наголошуючи, що «імміграція в підсумку

¹⁷¹ Geddes, A. (2008). Il rombo dei cannoni? Immigration and the centre-right in Italy. *Journal of European Public Policy*, 15(3), 349-366. <https://doi.org/10.1080/13501760701847416>.

¹⁷² Decreto del presidente del Consiglio dei ministri 15 febbraio 2006, Programmazione dei flussi d'ingresso dei lavoratori extracomunitari nel territorio dello Stato, per l'anno 2006. (2006). *Gazzetta Ufficiale*. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2006/03/07/06A02169/sg>. Ultimo accesso: 21 ottobre 2024.

¹⁷³ Santoro, G. (26 ottobre 2006). Prodi: "Puntare sulla cittadinanza". *Il Manifesto*. Disponibile su: <https://www.antigone.it/news/76-archivio/499-prodi-puntare-sulla-cittadinanza-il-manifesto-261006>. Ultimo accesso: 2 novembre 2024.

повинна привести до громадянства». Крім того, прем'єр окреслив ще одну важливу проблему. Він наголосив, що «забезпечувати зв'язок з мігрантом має муніципалітет, а не тільки поліцейська дільниця».¹⁷⁴ Адже в цей час у суспільстві все більше міграція стає проблемою і питаннями міграції займається Міністерство внутрішніх справ, коли очевидним було те, що іноземці потребують підтримки і інших державних структур.

Станом на 2007 рік почало складатися досить чітке уявлення щодо підходів нового уряду до регулювання міграційного питання. Ряд новацій запропонованих лівоцентристським урядом увійшов в історію, як пропозиції Амато-Ферреро.¹⁷⁵ Загалом, у цьому документі підтримувалася більш відкрита міграційна політика та пропонувалося повернутися до положень закону Турко-Наполітано, скасованих правими урядами. Зокрема, мова йшла про можливість різних організацій виступати спонсорами мігрантів. Планувалося спростити процедуру отримання дозволу на роботу, а ще передбачити певний час для пошуку роботи. Щодо механізмів контролю, то декларувалося прагнення зменшити репресивний контроль, запроваджений законом 2002 року. Крім того, розглядалася ідея скорочення кількості центрів примусового утримання мігрантів.

Не дивлячись на наявність широкої дискусії у 2006 – 2007 роках і пропозиції міністрів Амато та Ферреро, імміграційна політика залишалася майже незмінною. Це сталося через відсутність парламентської більшості та згоди всередині лівої коаліції між центристськими та лівими фракціями. Тому було неможливим створення нового законодавства. Як зазначає Перлмуттер¹⁷⁶ єдиним, що вдалося втілити в життя, з широкого спектру пропозицій, була чергова амністія, яка легалізувала близько 350 тис. мігрантів. Це стало можливим

¹⁷⁴ Ibidem

¹⁷⁵ Camera dei deputati n. 2976, Delega al Governo per la modifica della disciplina dell'immigrazione e delle norme sulla condizione dello straniero. (2007). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.astrid-online.it/static/upload/protected/15-A/15-AC-2976.pdf>. Ultimo accesso: 25 novembre 2024.

¹⁷⁶ Perlmutter, T. (2022). Italy: Immigration Policy: A Comparative Perspective, in J. F. Hollifield et al. (Eds.), Controlling immigration. A Comparative Perspective. (4th ed.). Stanford University Press. Pp. 497–550.

тому, що для даного рішення було достатньо указу і не потрібно було узгоджувати законодавство. Постійні розбіжності в межах лівої коаліції не дозволили досягнути значних змін протягом 2 річного перебування при владі уряду Проді.

Разом з тим, не слід забувати і про міжнародне становище та стан в якому знаходилася Італія, особливо на європейському рівні. Адже Італія була активним учасником ЄС. Даний період можна охарактеризувати, як такий, під час якого ЄС намагається виробити спільну політику, через гармонізацію питання надання притулку, угоди з країнами походження, спільне управління міграційними хвилями.

Аналізуючи період між 1998 та 2007 роками вже складається чітке уявлення про вектори правих та лівих партій у питаннях міграції. Лівоцентристи були більш схильні до пошуку компромісу та намагалися приймати рішення залучаючи якнайбільше учасників процесу, в той час коли правоцентристи намагалися приймати рішення всередині своєї коаліції. Крім того, позиція правих була суперечливою у багатьох випадках. Праві публічно стигматизували та маргіналізували мігрантів, але у випадку потреби надавали можливість легалізації. Очевидним є і те, що праві сили перетворили імміграцію на інструмент пропаганди.

Можемо зробити висновок, що на початку 2000-х років Італія перейшла до більш жорсткого регулювання міграції. Це відбувалося тому, що в тому числі закон Боссі-Фіні пропонував розглядати мігрантів переважно як тимчасових працівників, а не потенційних постійних жителів країни. Законодавство передбачало суворі вимоги до працевлаштування мігрантів, весь час посилювався контроль над нелегальною міграцією, зокрема і за межами італійських територіальних вод. Не дивлячись на те, що лівоцентристи намагалися досягнути політичного компромісу та послабити тиск на мігрантів, це не принесло результатів. Проект закону Амато-Ферреро, який мав забезпечити повернення до більш відкритої політики так і не було затверджено.

Таким чином, італійська міграційна політика пройшла шлях від амбіційної, але непослідовної лібералізації 1990-х років до жорсткого контролю початку 2000-х років, що, втім, не вирішувало довгострокових соціально-економічних проблем і в кінцевому результаті призводило до повторних амністій. Політична нестабільність і відсутність єдності серед урядових сил обмежили ефективність впровадження такої політики, а залежність ринку праці від мігрантів ставила під сумнів доцільність жорсткого курсу.

2.4. Італійська імміграційна політика в умовах економічної та міграційної кризи (2008–2018 рр.)

Процес перетворення Італії на новий центр імміграції досяг апогею у 2007 році. Наявність іноземців, що легально перебували на території країни збільшилася у п'ять разів в порівнянні з 1991 роком та складала 3 млн. 460 тис. осіб, Карітас зазначає що об'єктивна присутність могла бути більше 4 млн.¹⁷⁷ Багато з них проживали на території країни більше п'яти років. Одну п'яту цієї цифри склали неповнолітні, які народилися вже на території Італії.¹⁷⁸ А вже станом на кінець досліджуваного періоду в 2018 році на території Італії було 5,3 млн. мігрантів.¹⁷⁹ Це створювало все більше викликів перед італійською міграційною системою, адже поряд з контролем кордону та боротьбою з нелегальною міграцією, необхідно було надавати все більшу увагу питанням інтеграції. Закон про громадянство необхідно було переглядати, у відповідності до ситуації яка склалася. 2008 рік став вкрай несприятливим для міграційної політики, адже розпочалася глобальна економічна криза. ВВП країни значно знизився, стрімко зросло безробіття, скоротились державні витрати на соціальну допомогу. Соціальний клімат, який склався став дуже сприятливим для того, щоб використати національне невдоволення та повернути його проти мігрантів.¹⁸⁰

Саме на такий хвилі приходить до влади 4-ий уряд Берлусконі. Варто зазначити, що на цей раз міграційна політика правої коаліції набуває все більш жорстких форм. Період з 2008 по 2010 роки можемо справедливо назвати часом суспільного занепокоєння з приводу міграції та впровадженням значних обмежень у сфері безпеки та контролю міграції. Новий уряд Берлусконі багато в

¹⁷⁷ XVIII Dossier Statistico Immigrazione. (2008). Centro Studi e Ricerche IDOS. p. 11

¹⁷⁸ Finotelli, C. & Sciortino, G. (2009). The importance of being Southern: the making of policies of immigration control in Italy. *European Journal of Migration and Law*, 11(2), 119-138. <https://doi.org/10.1163/157181609x439998>.

¹⁷⁹ Dossier statistico immigrazione. (2018). Centro Studi e Ricerche IDOS.

¹⁸⁰ McMahan, S. (2018). The politics of immigration during an economic crisis: analysing political debate on immigration in Southern Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(14), 2415-2434. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1346042>.

чому рухався в дусі своєї попередньої каденції. Законодавчі ініціативи продовжували жорсткі заходи закону Боссі-Фіні, який мав на меті надіслати чіткий сигнал щодо закритості італійської міграційної політики.

Справедливо зазначити, що Італія з початку 1980-х років рухалася так званою, «Південноєвропейською моделлю імміграції». Відбувалося швидке зростання міграційних хвиль, і водночас майже повністю було відсутнє регулювання інтеграції, та була присутня велика кількість нелегальних мігрантів.¹⁸¹

Станом на 2008 рік значну відповідальність за впровадження міграційного законодавства взяла на себе крайня права партія Ліга Півночі. Міністр внутрішніх справ від даної партії Роберто Мароні запропонував, так званий, «пакет безпеки» – закон, що передбачав кримінальну відповідальність за нелегальний в'їзд на територію країни. Перебування на території Італії без дозволу, вважалось злочином, та каралося ув'язненням. Пропонувалося розглядати нелегальну міграцію, як злочин, який мав каратися ув'язненням до 4 років. Передбачалося, що про випадки нелегальної міграції мали доповідати на різних рівнях будь то, лікарі чи орендодавці.¹⁸² В цей період почали точитися значні дискусії щодо міграційного питання. Юристи критично ставилися до даного законодавства зазначаючи, що «тепер навіть арендодавці мали ставати поліцейськими»¹⁸³. В італійській історіографії цей період характеризують, як такий, що був сфокусований на «хвилі теми безпеки».¹⁸⁴

На наш погляд, слід звернути детальнішу увагу на формулювання самого законодавства. Пакет безпеки включав три документи. Декрет-закон № 92 від

¹⁸¹ Ibidem, p. 2419

¹⁸² Fredda, B. et al. (2013). We Are Not Racists, but We Do Not Want Immigrants: How Italy Uses Immigration Law to Marginalize Immigrants and Create a (New) National Identity in Migrant Marginality. A Transnational Perspective. Routledge. 114–129. <https://doi.org/10.4324/9780203549704>.

¹⁸³ Ibidem, p. 120

¹⁸⁴ Colucci, M. (2018). Per una storia del governo dell'immigrazione straniera in Italia: dagli anni sessanta alla crisi delle politiche. on JSTOR. Meridiana, 91, 9-36. Disponibile su: <http://www.jstor.org/stable/90022015>. Ultimo accesso: 9 novembre 2024.

23 травня 2008 року¹⁸⁵ та закон № 125 від 24 липня 2008 року¹⁸⁶ який вносив певні корективи до першого документу та закон № 94 від липня 2009.¹⁸⁷ Наголосимо, що вже сама назва закону «Термінові заходи щодо забезпечення громадської безпеки» дає нам досить чітке розуміння про характер документу, як такий, що був направлений проти міграції та сприймав її як загрозу суспільному ладу.

Для детальнішого аналізу необхідно розглядати кінцевий варіант закону від 2009 року. Впадає в око його каральний характер та бажання уряду переслідувати мігрантів у багатьох побутових ситуаціях. Так, наприклад, згідно статті 1 параграф 20 передбачалося, що компанії, які надають фінансові послуги з переказу коштів, повинні запитувати посвідку на проживання та зберігати копію цього документу протягом 10 років. Якщо іноземець відмовлявся надати цей документ, то протягом 12 годин про це треба було повідомити в поліцію. Якщо фінансова установа не діяла відповідно до цієї норми, то вона могла бути покарана позбавленням ліцензії.¹⁸⁸ Параграф 14, наприклад, передбачав, що людина, яка надає, або продовжує контракт на оренду житла для іноземця в якого немає посвідки на проживання може бути покарана ув'язненням від 6 місяців до 3 років.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Testo coordinato del Decreto-Legge 23 maggio 2008, n. 92, «Misure urgenti in materia di sicurezza pubblica». (2008). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaDettaglioAtto/originario?atto.dataPubblicazioneGazzetta=2008-07-25&atto.codiceRedazionale=08A05392&elenco30giorni=false. Ultimo accesso: 16 novembre 2024.

¹⁸⁶ Legge 24 luglio 2008, n. 125, Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 23 maggio 2008, n. 92, recante misure urgenti in materia di sicurezza pubblica. (2008). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaDettaglioAtto/originario?atto.dataPubblicazioneGazzetta=2008-07-25&atto.codiceRedazionale=008G0149&elenco30giorni=false. Ultimo accesso: 30 ottobre 2024.

¹⁸⁷ Legge 15 luglio 2009, n. 94, Disposizioni in materia di sicurezza pubblica. (2009). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: [https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2009/07/24/009G0096/sg#:~:text=%2D%20\(Oltraggio%20a%20pubblico%20ufficiale\),reclusione%20fino%20a%20tre%20anni](https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2009/07/24/009G0096/sg#:~:text=%2D%20(Oltraggio%20a%20pubblico%20ufficiale),reclusione%20fino%20a%20tre%20anni). Ultimo accesso: 3 novembre 2024.

¹⁸⁸ Ibidem, art. 1, paragrafo 20

¹⁸⁹ Ibidem, art. 1, paragrafo 14

Також змінювалися вимоги щодо надання громадянства для тих, хто одружувався з громадянами Італії. У такому випадку період офіційного проживання на території Італії змінювався з 6 місяців до 2 років.¹⁹⁰

Введення таких норм з боку держави мали характер, швидше, переслідування, виходячи з того, що в країні була досить велика частка нелегальної присутності, а це створювало значні проблеми для іноземців, та їх маргіналізацію, адже за таких умов, мігранти вдавалися до пошуку незаконних шляхів, а це тільки погіршувало ситуацію.

Можна погодитись з думкою дослідника Четіна,¹⁹¹ який дійшов, висновків, що впровадження такого жорсткого законодавства стало можливим завдяки тому, що опозиція в Італійському Парламенті була занадто слабкою. Ліві партії, які традиційно виступали за підтримку іммігрантів майже не були представлені у законодавчому органі країни.

Крім того, дане законодавство наштовхнулося на значну критику з боку ЄС. Розгляд нелегальної міграції, як злочину було оскаржено в Європейському суді справедливості. Суд прийняв рішення, що нелегальна міграція не може бути трактована як злочин.¹⁹²

Імплементация безпекового пакету стикнулася із значною кількістю перешкод, адже дана політика була економічно обтяжливою. Значна кількість ресурсу була направлена на примусові депортації, які у порівнянні з іноземною присутністю на території країни були мінімальними. Майже не спрямовувались кошти на інтеграцію. Таким чином, іноземна присутність не зменшувалась, а маргіналізація іммігрантських груп зростала дуже швидко.¹⁹³

¹⁹⁰ Ibidem, art. 1, paragrafo 11

¹⁹¹ Cetin, E. (2015). The Italian left and Italy's (evolving) foreign policy of immigration controls. *Journal of Modern Italian Studies*, 20:3, 377-397. <https://doi.org/10.1080/1354571X.2015.1026149>.

¹⁹² ECJ. Hassen El Dridi alias Soufi Karim, C-61/11 PPU. (first chamber). (2011, April 28). Refworld. Retrieved from: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ecj/2011/en/75853>. Date of access: 2 November 2024.

¹⁹³ Cento Bull, A. (2010). Addressing contradictory needs: the Lega Nord and Italian immigration policy. *Patterns of Prejudice*, 44(5), 411-431. <https://doi.org/10.1080/0031322X.2010.527441>.

Франко Піттау та Антоніо Річчі зазначають, що станом на 2010 рік 6 648 осіб¹⁹⁴ мали бути депортовані з Італії, що в порівнянні з цифрою близько 740 тис. нелегальних мігрантів, які знаходилися в країні¹⁹⁵ є дуже незначною частиною. Ті випадки, які були зареєстровані свідчать про те, що на місцях виконувати депортацію було дуже складно. У великій кількості таких епізодів місцева влада не змогла визначити країну походження мігранта, або мігрант не з'явився в суд. Крім того, не вистачало посадовців, які могли б управляти такою складною системою.

Дана ситуація була впорядкована у вже типовий для Італії спосіб. Після дуже жорсткого закону проголошувалася амністія, яка дозволяла легалізуватись тим особам, що вже перебували на території країни. Не можна не погодитись з Мауріціо Амбросіні, який з цього приводу зазначає, що «це той самий старий сценарій, коли уряд затверджує надзвичайно суворі правила, які нарешті дозволять йому закрити свої кордони, вигнати зловмисників і звільнити країну від цієї «чуми». . . В момент коли громадська думка упевнена у своїй непримиренній волі до придушення, уряд демонструє гнучкість і прагматизм, легалізувавши велику кількість «таємних» мігрантів, яких, як він стверджував, що хоче відправити назад.»¹⁹⁶

Виникає питання, а з якою метою було прийнято законодавство, яке мало такий незначний ефект? Відповідь проста. Перше, це діяти в інтересах електорату та втілювати у життя задекларовані під час виборів обіцянки, а друге, і основне, для формування подальшої міграційної політики, яка першочергово мала запобігати новим хвилям міграції, створивши уявлення про систему, як дуже жорстку.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Ambrosini, M. (2019). Un anno di governo: immigrazione. Lavoce.info. Disponibile su: www.lavoce.info/articoli/-immigrazione/pagina1001095.html. Ultimo accesso: 2 ottobre 2024.

¹⁹⁵ Pittau, F. & Ricci, A. (2010). Rimpatri assistiti, i conti non tornano. Italia Caritas, 43(5), 13.

¹⁹⁶ Ambrosini, M. (2019). Un anno di governo: immigrazione. Lavoce.info. Disponibile su: www.lavoce.info/articoli/-immigrazione/pagina1001095.html. Ultimo accesso: 2 ottobre 2024.

¹⁹⁷ Cento Bull, A. (2010). Addressing contradictory needs: the Lega Nord and Italian immigration policy. *Patterns of Prejudice*, 44(5), 411-431. <https://doi.org/10.1080/0031322X.2010.527441>.

Спочатку дана логіка, здебільшого, працювала, але вже в 2011 році Арабська весна та конфлікти на Близькому Сході спричинили настільки масові хвилі міграції, що протидіяти їм було дуже важко, або зовсім неможливо.

Міграційна криза різко змінила ситуацію в регіоні. З початком вищевказаних подій все змінюється дуже швидко. Мікелле Колуччі¹⁹⁸ стверджує, що італійські інституції в перші місяці 2011 року на всіх рівнях залишалися заблокованими. Маленький італійський острів Лампедуза, який знаходиться у відносній близькості до Африканського континенту був повністю паралізований. Тисячі мігрантів, які почали прибувати на острів з січня 2011 року жили просто на вулицях. Всі спроби італійського уряду домовитися з урядом Тунісу не принесли жодного успіху. Ще складнішою була ситуація зі сторони Лівії, де розпочалася громадянська війна і уряду, з яким можна було б вести перемовини, по-суті, не існувало.

В цей час процеси, які спричинила криза біженців в італійському суспільстві називають «популістське повстання»,¹⁹⁹ адже лівоцентристські уряди, які намагалися керувати кризою починаючи з 2013 року з ліберальних позицій врешті у 2018 році програють правій коаліції, яка підтримувала вкрай популістські настрої. Тут варто наголосити, що весь період міграційної кризи Італією управляли саме уряди лівого спрямування. У найбільш кризовий період кабінет міністрів очолював Енріко Летта, представник Демократичної партії. Він намагався діяти з позицій прихильності до міграції і ставив амбітну мету змінити італійське законодавство в частині надання громадянства за принципом *ius soli*,²⁰⁰ або правом набуття громадянства через проживання в країні.

Управління міграційною кризою відбувалося з акцентом на гуманітарний аспект. Як наслідок масштабної трагедії біля берегів італійського острова Лампедуза у жовтні 2013 року італійський уряд оголошує про початок військово-

¹⁹⁸ Colucci, M. (2018). Per una storia del governo dell'immigrazione straniera in Italia: dagli anni sessanta alla crisi delle politiche. on JSTOR. Meridiana, 91, 9-36. Disponibile su:<http://www.jstor.org/stable/90022015>. Ultimo accesso: 9 novembre 2024.

¹⁹⁹ Campani, G. (2018). The migration crisis between populism and post-democracy in Populism and the Crisis of Democracy. Vol. 3. Routledge. Pp. 29-47. <https://doi.org/10.4324/9781315108056>.

²⁰⁰Ibidem, p. 38

гуманітарної операції «Mare Nostrum». Ця операція коштувала Італії близько 9 млн. євро щомісячно²⁰¹ та стала зброєю у руках опонентів, які наголошували на тому, що нелегальна міграція обходиться занадто дорого Італії, країні, яка перебуває в постійній економічній кризі.

Ліві сили активно виступали за підтримання та врегулювання міграційних потоків. Прем'єр міністр від Демократичної партії Маттео Ренці в 2015 році сказав: «ми рятуємо життя, коли інші будують стіни».²⁰² Це, на наш погляд, демонструвало бажання Італії підходити до регулювання кризи застосовуючи ліберальні методи, що мала, в першу чергу, забезпечити порятунок мігрантів на морі, і вже далі, врегулювання цього питання з правової точки зору. Крім того, це було посилом до країн партнерів в межах ЄС, щодо більш активного їх залучення.

Внаслідок тривалого продовження кризової ситуації лівий дискурс, щодо порятунку життів та надання допомоги, все більше зсувається в правому напрямку, до питань безпеки. Починає домінувати тема гарантування безпеки громадянам Італії перед загрозою нелегальної міграції та тероризму.

Даний період характеризується значними зусиллями лівоцентристської коаліції боротися з міграційною кризою самотужки. Це було пов'язано з відсутністю консолідованої підтримки з боку ЄС. Економічні труднощі, які були викликані тим, що Італія самотужки намагалася вирішити вказану проблему, відсутність значної підтримки у суспільстві дали поштовх до значного зростання популярності правих сил. Провал італійської «військово-гуманітарної» політики дещо підірвав ідеали, на яких базувалася лівоцентристська політика щодо міграції. А це, треба наголосити, була поміркована політика, спрямована на дотримання прав людини.

Італія в цей час входить в період довготривалої кризи, яка завершується значним пожвавленням у законодавчій сфері в 2017 – 2018 роках. В 2017 році, коли середземноморський міграційний шлях до Італії було визнано

²⁰¹ Ibidem, p. 32

²⁰² Ibidem, p. 39

найсмертоноснішим в світі,²⁰³ було прийнято закон Мінніті-Орландо або закон 46/2017.²⁰⁴ Згідно з цим законом створювалися спеціальні суди, які спеціалізувалися на питаннях міграції та були передбачені спрощені процедури для визнання міжнародного захисту або видворення нелегальних мігрантів. Необхідно сказати, що це не стосувалося неповнолітніх, для яких було затверджено закон 47/2017. В цей же період Італія поновлює співпрацю з Лівією у сфері міграції, яка часто критикувалася, адже Лівія не була безпечною країною. Це свідчило про значну зміну в підходах до міграційного питання в середині лівого блоку. Так, у липні 2017 року Матео Ренці заявив, що Італія не має можливості прийняти всіх бажаючих і необхідно розробляти стратегії, щоб допомагати цим людям в країнах походження.²⁰⁵ Саме тоді змінилася риторика, в порівнянні з 2015 роком, коли Ренці стверджував, що першочерговою задачею італійської влади є порятунок, не дивлячись ні на що.

Новий кабінет, сформований правими силами у 2018 році, вже традиційно посилював тиск на мігрантів. Ще у передвиборчій кампанії праві партії заявили про амбітну мету – зупинити міграцію. Майже відразу після приходу до влади нового правого кабінету було прийнято закон 113/2018, або черговий «безпековий закон», який містив термінові положення в сфері міжнародного захисту та імміграції, громадської безпеки, а також заходи, щодо функціонування Міністерства внутрішніх справ та функціонування Національної агенції з управління конфіскованими активами. Вже сама назва агенції говорить, на наш погляд, про репресивний характер дій, адже тісно пов'язуються питання міграції, міжнародного захисту та проблема безпеки.

²⁰³ Mediterranean crossing still world's deadliest for migrants. (2017). UN News. Retrieved from: <https://news.un.org/en/story/2017/11/637162>. Date of access: 8 October 2024.

²⁰⁴ Legge 13 aprile 2017, n. 46, Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 17 febbraio 2017, n. 13, recante disposizioni urgenti per l'accelerazione dei procedimenti in materia di protezione internazionale, nonché per il contrasto dell'immigrazione illegale. (2017). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2017/04/18/17G00059/sg>. Ultimo accesso: 2 ottobre 2024.

²⁰⁵ Campani, G. (2018). The migration crisis between populism and post-democracy in Populism and the Crisis of Democracy. Vol. 3. Routledge. Pp. 29-47. <https://doi.org/10.4324/9781315108056>.

Дана законодавча ініціатива мала б, в першу чергу, зменшити свободу дій у наданні гуманітарного захисту. Декрет Сальвіні був прийнятий для того, щоб скасувати гуманітарний захист для мігрантів²⁰⁶, уповільнити процес набуття громадянства²⁰⁷, припинити доступ шукачів притулку до центрів прийому та запровадити систему «швидкого видворення»²⁰⁸ для потенційно небезпечних шукачів притулку. Фіксувався перелік злочинів, за які, у разі остаточного засудження та визнання підсудного суспільно небезпечним, передбачалася відмова в міжнародному захисті.

Декрет Сальвіні не тільки включав жорсткі обмеження, він ще й порушував ряд міжнародних зобов'язань Італії.²⁰⁹ Вказаний документ було вкрай неоднозначно оцінено в італійському суспільстві. Він сприймався, як дуже популістський. Основна мета даного законодавства була об'єднати виборців навколо страху щодо мігрантів, та пов'язати мігрантів із злочинністю. Тут слід звернути увагу на те, що значний стрибок прибуттів морськими шляхами спостерігався між 2013 та 2017 роками²¹⁰ і образи переповнених мігрантами човнів, які тонуть у Середземному морі, стали міцно асоціюватися з імміграційною політикою Італії 2010-х років. Необхідно зазначити, що кількість нових прибуттів почала значно зменшуватися ще в період правління лівих, завдяки угодам, які було підписано з Лівією.

Автор погоджується з думкою експертів про те, що декрет Сальвіні був неефективним і не міг забезпечити вирішення проблеми міграції. Він

²⁰⁶ Decreto-legge 4 ottobre 2018, n.113, Disposizioni urgenti in materia di protezione internazionale e immigrazione, sicurezza pubblica, nonché misure per la funzionalità del Ministero dell'interno e l'organizzazione e il funzionamento dell'Agenzia nazionale per l'amministrazione e la destinazione dei beni sequestrati e confiscati alla criminalità organizzata. (2018). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2018/10/04/18G00140/sg>. Ultimo accesso: 12 novembre 2024.

²⁰⁷ Ibidem, art. 14

²⁰⁸ Ibidem, art. 1

²⁰⁹ D'Alimonte, R. (2019). How the populists won in Italy. *Journal of Democracy*, 30(1), 114-127. <https://doi.org/10.1353/jod.2019.0009>.

²¹⁰ Dennison, J., & Geddes, A. (2021). The centre no longer holds: the Lega, Matteo Salvini and the remaking of Italian immigration politics. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(2), 441-460. <https://doi.org/10.1080/1369183x.2020.1853907>.

використовувався переважно для розпалювання ворожнечі у суспільстві.²¹¹ Праві використовували міграцію, в першу чергу, для політизації питання, застосовуючи вже існуючі стереотипи в суспільстві про мігрантів, як людей пов'язаних з незаконною діяльністю. По-друге, це робилося для того, щоб утвердити євроскептичні настрої, стверджуючи, що спільний Європейський простір слабкий, а Італія залишилася на одинці з проблемою.

Ми бачимо, що посилення міграційного законодавства не несло за собою реального зменшення міграційних потоків, а навпаки збільшувало кількість нелегальних мігрантів. Прийняття законів Сальвіні відкрило новий етап в італійській політиці регулювання міграції, що характеризувалася посиленням адміністративного тиску на мігрантів, збільшення терміну їх перебування в центрах утримання. Це створювало ряд, зокрема збільшувало соціальну напругу та криміналізацію мігрантів.

Між 2008 та 2018 роками сталися важливі зміни у суспільному та політичному сприйнятті міграції. Як вже було зазначено, Італія почала формувати своє законодавство, в першу чергу, з регулювання робочої міграції. Згодом 1990-ті роки внесли свої корективи і з'являється чітке розуміння мігранта, як шукача притулку. В 2008 рік країна увійшла з іншими сприйняттами даного питання. Мігрант починає розглядатися, як загроза, з точки зору його присутності, а також потенційної конкуренції на ринку праці. З початком Арабської весни в італійському суспільстві відбувається подальша еволюція. З'явилося досить чітке розмежування між економічним мігрантом та біженцем. В цей час переважна більшість іноземців сприймаються, як біженці. Разом з тим, ряд дослідників²¹² зазначають, що дискусія щодо управління надзвичайною ситуацією в сфері міграції призвела до відкритої ворожнечі в суспільстві, що не

²¹¹ Bruno, O. (2019). I decreti 'Salvini': profili di diritto penale sostanziale, processuale e securitari. *New Criminal Provisions on Public Security. Processo penale e giustizia*, 5, 1230-1320. Disponibile su: https://images.processopenaleegiustizia.it/f/articoli/687_articolo_yWosq_ppg.pdf. Ultimo accesso: 12 novembre 2024.

²¹² Una panoramica delle migrazioni per lavoro in Italia. (2022). Organizzazione Internazionale del Lavoro. Disponibile su: <https://www.ilo.org/it/media/367366/download>. Ultimo accesso 22 dicembre 2024.

залишало можливості ефективного впровадження політики інтеграції. З цією думкою важко не погодитись.

Можна зробити висновок, що не дивлячись на те, що станом на 2008 рік в Італії вже була значна іноземна присутність, яка потребувала уваги та підтримки в процесі інтеграції, головна увага міграційної політики була спрямована на безпековий фактор, в першу чергу на мігрантів, які намагалися в'їхати в країну. Багато в чому це було спричинено приходом до влади правого уряду Берлусконі, який прагнув виконати передвиборчі обіцянки, та зменшити іноземну присутність в країні. В цей час на політичну арену все яскравіше починає виходити партія Ліга Півночі, яка оголошує війну мігрантам. Обидва безпекові законодавства 2009 і 2018 років були розроблені представниками даної партії. Ці документи мали б забезпечити боротьбу з міграцією через жорсткі обмеження, політику переслідування, ув'язнення та депортації.

Автор дійшла до висновків, що така політика правої коаліції була спрямована більше на задоволення інтересів власних виборців, ніж на реальну імплементацію. Адже, для впровадження в життя такої каральної системи бракувало як адміністративного, так і фінансового ресурсу. Ситуація, яка склалася на міжнародному рівні, також вплинула, значним чином, на Італійську імміграційну політику 2008 – 2018 років, адже цей період припадає на час Арабської весни та початку війни в Сирії. Саме ці події зробили Італію епіцентром міграційної кризи. Майже весь період кризи на чолі країни перебували ліві уряди, що дозволяло Італії реагувати на ситуацію з більш відкритої позиції. Уряд Летта ініціював військово-гуманітарну операцію, яка мала забезпечити порятунок на морі. Його наступник Ренці активно виступав за права мігрантів та говорив про те, що необхідно рятувати людські життя. Поряд з тим, постійна кризова ситуація на кордоні повністю змістила увагу з необхідних реформ пов'язаних з мігрантами, та міграцією. Не було переглянуто і закон про надання громадянства, що значно ускладнювало інтеграцію мігрантів, які перебували на території Італії вже кілька десятиліть.

Необхідно наголосити на тому, що кризові ситуації на італійському кордоні використовували на свою користь, як правило, праві сили, які прийшли до влади. Основною ідеєю популістських сил було продемонструвати швидкі результати. Одним з таких прикладів став закон Сальвіні, що на наш погляд, закрав еру законодавчих регулювань періоду міграційної кризи. Сам закон був вкрай жорстким та діяв менше року, виключно той період коли цей уряд перебував при владі. Вже в наступні роки Італія входить в нову еру міграційного регулювання, спричинену значним зменшенням міграційних хвиль через Середземномор'я та глобальною пандемією.

Аналізуючи італійську політику в період між 1986 та 2018 роками можна зробити висновок, що міграція починає займати важливу роль у порядку денному країни, при цьому підхід до регуляції даного питання, на нашу думку, був досить спорадичним. Велика увага була зосереджена на управлінні міграційними потоками, при цьому фактично без відповіді залишилися питання щодо інтеграції мігрантів та їхніх дітей, які вже були народжені на території країни. Даний факт та значна популярність популістських сил залишає італійську систему далеко позаду у питаннях управління інтеграцією та процесом отримання громадянства, в порівнянні з іншими європейськими країнами.

Розділ III. Еволюція італійської імміграційної політики в рамках євроінтеграційних процесів

3.1. Формування спільного європейського підходу до міграції та надання притулку

Проаналізувавши у попередньому розділі історичну еволюцію італійського імміграційного законодавства автор вважає доцільним, також розглянути впровадження міграційної політики через призму взаємодії на рівні ЄС, ініціативи співробітництва Італії щодо третіх країн для контролю кордону та політизацію питання міграції.

Для розуміння італійської імміграційної політики крім аналізу національних ініціатив варто враховувати місце і роль Італії в євроінтеграційних процесах. Справедливим буде зазначити що загальноєвропейські регулювання в першу чергу були направлені на безпековий вимір питання і контроль кордону, коли національне законодавство, яке ми розглянули попередньо враховувало ширший спектр проблем, та було більш деталізованим.

Не дивлячись на те, що Італія є однією з країн засновниць Європейського Економічного Співтовариства, перехід до нового формату співпраці в межах Європейського Союзу в 1990-х роках виявився для Риму досить складним. Це сталося тому, що акцент кооперації зміщувався від економічної співпраці до, все більше політичного співробітництва, яке, також, мало зачіпати внутрішню політику країни. Зокрема необхідним було напрацювання нової цілісної стратегії щодо іммігрантів та біженців.

Доцільно зауважити, що загальні політичні тенденції вже періоду 1980-х років були направлені на посилення безпеки кордонів та тіснішу співпрацю між країнами співтовариства. Саме з цього моменту розпочинається розробка низки актів на яких базується загальноєвропейська міграційна політика. В першу чергу варто згадати Шенгенську угоду 1985 року. Цей документ зобов'язував держави-підписанти «скасувати контроль на спільних

кордонах, перенісши його на зовнішні кордони».²¹³ Крім того, загалом в межах ЄЕС в цей період активно ведуться міжурядові переговори, щодо можливості введення спільних віз та потреби захисту зовнішніх кордонів «старого континенту», зокрема і з юридичної точки зору.²¹⁴

Не дивлячись на те, що Італія була однією з країн засновниць ЄЕС, вона змогла приєднатися до Шенгенських угод тільки 27 листопада 1990 року. Це пояснюється тим, що Рим дотримувався ідеї досить ліберального контролю кордонів,²¹⁵ що у свою чергу створювало образ Апеннінського півострову, як незахищеного південного рубежу Європи. Коментуючи шлях країни до Шенгенських угод італійський міністр закордонних справ Ламберто Діні у 1997 році зазначав: «Щоб запевнити наших партнерів у тому, що Італія здатна контролювати свої кордони, і ми не є, і завтра не будемо слабкою ланкою. Необхідно було довго й терпляче демонструвати на основі миттєвих, наочних і відчутних доказів нашу спроможність до ефективного управління міграційними потоками».²¹⁶

Неможливо не погодитись з цим твердженням, адже дослідники характеризуючи цей процес зазначають, що Італія майже десятиліття була змушена здавати своєрідний іспит на «європейськість».²¹⁷ Країна насправді, програвала на фоні інших держав, які долучилися до Шенгенської угоди, оскільки не мала довгої історії регулювання міграційних потоків, а політичний

²¹³ Schengen Agreement of 14 June 1985 between the Governments of the States of the Benelux Economic Union, the Federal Republic of Germany and the French Republic on the gradual abolition of checks at their common borders. (1985, June 14). European Economic Community. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A133020>. Date of access: 28 October 2024.

²¹⁴ Archivio storico del Senato, Fondazione Craxi, Spazio senza frontiere. Protezione di una società civile aperta (controlli alle frontiere, terrorismo, immigrazione clandestina, droga), 1986, p. 3

²¹⁵ Paoli, S. (2020). The challenge of interdependence. *International migration in Euro-Mediterranean relations in Europe between Migrations, Decolonization and Integration (1945-1992)*. Routledge. Pp. 39-52. <https://doi.org/10.4324/9780429269011>.

²¹⁶ Zaiotti, R. (2011). *Selecting a New Culture of Border Control: Schengen in Cultures of border control: Schengen and the evolution of European frontiers*. University of Chicago Press. Pp. 91-116. <https://doi.org/10.7208/9780226977881-007>.

²¹⁷ Самофатов, М. (2024). Італія після Маастрихту: виклики європейської інтеграції у 1990-ті рр. *European Historical Studies*, 27, 6-17. <https://doi.org/10.17721/2524-048x.2024.27.1>

та бюрократичний апарат був не готовим до управління масовою міграцією та жорсткого контролю кордонів.

Не зважаючи на перешкоди Італія все таки прагнула зайняти своє місце у проекті об'єднаної Європи, і долучилася до підписання у 1992 році Маастрихтського договору, ставши частиною, Європейського Союзу. Від цього моменту можна розпочати відлік напрацювання норм щодо міграції в межах ЄС. Період 1990-х – 2000-их років ознаменувався великою кількістю законодавчих проектів, які включали міграційну проблему.

В Маастрихтському договорі²¹⁸ передбачалося, що питання надання притулку, імміграційна політика, правила проходження зовнішніх кордонів, боротьба з нелегальною міграцією, права громадян третіх країн та боротьба з тероризмом є зонами спільного інтересу держав-підписантів. При цьому у статті К. 3²¹⁹ передбачалося, що країни-учасниці мають надавати інформацію та проводити консультації між собою, щоб координувати власні дії. Зазначимо, що даний підхід не був ефективним, адже все ще базувався на двосторонній співпраці між країнами, що створювало досить складну та розгалужену систему. Паралельно з цим італійське законодавство також знаходилося в зародковому стані, адже тільки почав діяти закон Мартеллі, в якому були закладені перші норми, щодо регулювання нелегальної присутності іноземців на території країни.

Наступним кроком у напрацюванні спільної європейської політики стало підписання у 1997 році Амстердамського договору,²²⁰ ключовим тут було те що він також включав Шенгенський договір. Вважається, що підписанням даного документу, було зроблено крок на зустріч комунітаризації міграційної політики. Важливим зрушенням тут стало винесення міграційної політики з зони відповідальності міжурядових груп, до наддержавної відповідальності, в рамках

²¹⁸ Treaty on European Union. (1992). Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/treaty/teu/sign218>. Date of access: 21 October 2024. art. K1

²¹⁹ Ibidem, K. 3

²²⁰ Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. (1997). Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/treaty/ams/sign>. Date of access: 17 October 2024.

співпраці ЄС та держав членів.²²¹ Наступний якісний зсув, полягав в тому, що у даному договорі, на відміну від попередніх, де увага фокусувалася на русі працівників всередині Європейського Союзу, увага вже більше звертається на зовнішні кордони. Так стаття 73j передбачала скасування контролю на внутрішніх кордонах, але запроваджувала уніфіковані перевірки на зовнішніх кордонах. Крім того, передбачалася гармонізація політики у сфері надання віз та циркуляції мігрантів у межах Європейського простору. Також, країни-учасниці мали на меті значно посилити співпрацю щодо спільного кордону. Такий підхід часто критикувався. Адже вважається, що це стало першим кроком у побудові концепту Фортеці Європи. За цього підходу країни радо вітали висококваліфіковану міграцію, разом з тим, намагалися різними механізмами уникнути «небажаних» мігрантів, в тому числі, шукачів притулку.²²² Імплементация Амстердамського договору співпадала у часі з затвердженням в Італії закону Турко-Наполітано. Цей закон дозволив системно підходити до формування національної італійської міграційної політики. В документі було прописано регулювання питання в'їзду на територію країни, надавався чіткий перелік мотивів для надання посвідки на проживання, що було необхідним для імплементации Амстердамського договору.

Також 1997 рік ознаменував започаткування Спільної Європейської зони надання притулку, яка була декларована Дублінською конвенцією 1990 року і увійшла в дію в 1997 році, зокрема і в Італії. Даний документ був включений у правову базу Європейського Союзу, та отримав продовження у майбутньому, як Дублінський регламент № 604/2013 або Дублін II. Тут мова йшла про

²²¹ Sabatino, M. (2015). L'Unione europea e il fenomeno dell'immigrazione: scenario attuale e prospettive. ResearchGate, 1–47. Disponibile su: https://www.researchgate.net/publication/281403837_L'Unione_Europea_e_il_fenomeno_dell'immigrazione_scenario_attuale_e_prospettive. Ultimo accesso: 30 novembre 2024.

²²² Klusmeyer, D. & Papademetriou, D. (2009). The Amsterdam Treaty and the Emergent EU Migration Policy in Immigration Policy in the Federal Republic of Germany: Negotiating Membership and Remaking the Nation. Berghahn Books. Pp. 216-226. <https://doi.org/10.1515/9781845459697-026>.

регулювання надання притулку. Відповідно до Дублінського регламенту²²³ країна першого в'їзду мала відповідати за опрацювання заявки на отримання статусу біженця. В тому випадку, якщо шукач притулку знаходився на території іншої країни ЄС, він мав бути повернутий в країну першого в'їзду.²²⁴ У майбутньому дані регулювання спричинили вкрай несприятливу ситуацію для Італії, та інших прикордонних країн, і загалом поставили під питання існування спільного європейського простору без кордонів. Оскільки ця норма перекладала всю відповідальність за регулювання міграційних хвиль та прийом шукачів притулку на окремі держави.

Загалом, період 1990-х років став досить активним у питаннях розробки спільних європейських міграційних стратегій. Після того, як Амстердамський договір увійшов в дію в 1999 році, Єврокомісія зробила наступний крок у побудові колективної міграційної політики. У жовтні 1999 року відбулася зустріч у Темпере, під час якої були вироблені спільні механізми функціонування зони «свободи, безпеки та справедливості». Зведений документ, у підсумку передбачав, зокрема, створення загальноєвропейської політики міграції та надання притулку. Було узгоджено процедури оформлення статусу біженця, який мав визнаватися на території всіх інших країн ЄС. Крім того, планувалося введення спільної системи ідентифікації шукачів притулку Eurodac.

Цей документ враховував питання інтеграції іноземців. Передбачалося однакове ставлення до громадян ЄС та мігрантів. Вказувалося на те, що чужинець який легально проживає на території Союзу у своїх правах має бути максимально наближеним до громадянина. Мати право на житло, навчання, працю і, як наслідок, довготривалого проживання на території країни, можливість отримати громадянство. Зокрема, наголошувалося на виробленні

²²³ Regulation No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person. (2013, June 26). European Parliament and Council of the European Union. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013R0604>. Date of access: 23 November 2024. art. 3

²²⁴ Ibidem, art. 18

більш інклюзивної інтеграційної політики, розробленні програм з запобігання дискримінації. Від держав-членів ЄС вимагалось якнайшвидшої гармонізації національних законодавств у відповідності до цих вимог.²²⁵ Наголошувалося на міждержавній кооперації для ефективного управління міграційними потоками, що передбачало тісний зв'язок між прикордонними службами держав-членів та третіх країн.²²⁶

Варто підкреслити, що в межах розробки спільної європейської політики співпраця з третіми країнами не була новаторською. Діалог з потенційними країнами походження та транзиту, у форматі «ЄС – країни учасниці – треті країни» відбувався вже з середині 1990-х років. Так у 1995 році було започатковано, Барселонський процес²²⁷ або Європейсько-Середземноморське співробітництво до якого активно долучилася Італія. Цей форум мав завдання об'єднати зусилля середземноморських держав з контролю ситуації в регіоні, зокрема, встановити більш ефективне регулювання міграцією.

Подальший розвиток ідеї про створення спільного європейського простору знаходимо і у Лісабонському договорі, який країни-учасниці ЄС підписали у 2007 році. В ньому було закріплено ініціативи, задекларовані у попередніх договорах, але вже з більшим ухилом в безпекову сторону. Можна констатувати, що в цей час увага все більше переходила від тісної співпраці між державами-членами до наднаціональної кооперації в межах ЄС. Це підтверджувалося в договорі: «Союз пропонує своїм громадянам простір свободи, безпеки та справедливості без внутрішніх кордонів, у якому забезпечується вільне пересування людей у поєднанні з відповідними заходами, щодо контролю зовнішніх кордонів, надання притулку, імміграції та запобіганню і боротьбі зі

²²⁵ Tampere European Council 15-16.10.1999: Conclusions of the Presidency - European Council Tampere 15-16.10.1999: Conclusions of the Presidency. (n.d.). Retrieved from: https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm. Date of access: 13 November 2024.

²²⁶ Ibidem, part. IV

²²⁷ Barcelona Process: Union for the Mediterranean | EUR-Lex. (2008). Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/barcelona-process-union-for-the-mediterranean.html>. Date of access: 5 November 2024.

злочинністю.»²²⁸ Тут Європейський союз виступає все більше, як самостійний актор. Наголошувалося, що ЄС має побудувати спільну імміграційну політику, яка б забезпечувала управління міграційними хвилями на всіх етапах. Разом з тим зазначалося, що «Союз залишає за собою право укладати угоди з третіми країнами, для забезпечення процедур повернення громадян.»²²⁹ Таким чином, Лісабонський договір консолідував сферу відповідальності Європейського союзу, зокрема, і у сфері міграції.²³⁰ Як наслідок, даний договір створив чітку правову базу в якій ЄС виступав як об'єднана система, зі спільними підходами до міграційної політики.

Останній документ, який було модифіковано в хронологічних рамках нашого дослідження є Консолідований Договір про функціонування Європейського Союзу (TFEU)²³¹ прийнятий у 2012 році. Він підтверджував рух ЄС в напрямку формування спільної політики щодо міграції. Та мав забезпечити баланс між принципом солідарності та ефективним управлінням системою надання притулку. Не дивлячись на те, що Італія брала активну участь в загальноєвропейських процесах, паралельно в країні займалися міграційною політикою на національному рівні. Законодавчі ініціативи в 2000-х років в Італії рухались у напрямку все більшої охорони кордонів. В цей час праві уряди намагалися показувати міграцію, як велику проблему і пропонували вирішувати її досить радикальними способами.

Розглядаючи еволюцію європейського законодавства та його вплив на міграційні процеси доцільним, на нашу думку, було б прослідкувати його імплементацію на прикладі Італії. Вже було зазначено, що італійські законодавчі ініціативи в досліджуваний період мали спільний вектор з європейськими.

²²⁸ Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community. (2007). Article 2. Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/treaty/lis/sign>. Date of access: 11 October 2024.

²²⁹Ibidem, 63a

²³⁰Thym, D. (2023). *European Migration Law*. Oxford University Press. 720 p. <https://doi.org/10.1093/oso/9780192894274.001.0001>.

²³¹Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union (2012). Official Journal of the European Union. Retrieved from: http://data.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj. Date of access: 2 October 2024.

Виключенням можуть бути тільки деякі норми Пакету безпеки, що піддавалися критиці за недотримання прав людини. В цілому ж, законодавство було узгодженим. Вже станом на 2010-ті роки Італії вдалося, врегулювати значну нелегальну присутність за допомогою процедури амністії, це дозволяє стверджувати, що країна на той момент узгодила правовий бік питання та напрацювала процедури взаємодії з мігрантами у відповідності до загальноєвропейських норм.

Але, вже в 2011 році відбуваються серйозні геополітичні зміни. Початок арабської весни, утворення Ісламської держави та війна в Сирії кардинально змінюють світ. Починається міграційна криза на яку Європейський Союз мав реагувати в рамках декларованого законодавства, яке розроблялося в попередні десятиліття. Між 2014 та 2016 роками на Апеннінський півострів прибуло близько 500 тисяч мігрантів.²³² Але і до цього пікового моменту, вже в попередні роки Італія стикалася з постійним потоком нелегальних мігрантів. Головним чином, вони прибували з Лівії. Ця країна, внаслідок громадянської війни втратила контроль над кордонами, чим намагалися скористатися громадяни різних країн Африки та Близького Сходу для того, щоб потрапити в ЄС.

Ідея об'єднаного Європейського простору без кордонів, зі спільною політикою прийняття мігрантів, на наш погляд, не витримала такі випробування. Не дивлячись на всі законодавчі ініціативи, що були прийняті Італією за понад 20 років, стало очевидним, що країна все ще сприймалася своїми партнерами по ЄС, як незахищений південний кордон. Як наслідок, це спричинило хвилю недовіри до її здатності ефективно патрулювати зовнішні кордони ЄС.

Країни-сусіди Італії почали відновлювати контроль на внутрішніх кордонах, аргументуючи це необхідністю стримування мігрантів, які прибували з італійської території. Це призвело до, так званої, кризи Шенгену. Варто сказати, що Шенгенський прикордонний кодекс²³³ надавав можливість закриття

²³² Savino, M. (2017). La crisi migratoria tra Italia e Unione Europea: Diagnosi e prospettive. Editoriale Scientifica. p. 16

²³³ Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on a Union Code on the Rules Governing the Movement of Persons Across Borders (Schengen Borders

внутрішніх кордонів державам-учасницям, у випадку серйозної безпекової загрози, або у зв'язку з надзвичайними ситуаціями спричиненими неналежним контролем на зовнішньому кордоні. І у 2015 – 2016 роках Франція, Швейцарія та Австрія активно використовували цю опцію, певним чином відрізавши Італію від інших країн ЄС.²³⁴ Дане рішення пояснювали необхідністю боротьби з нелегальною міграцією, знову звинувачуючи Рим у відсутності контролю над ситуацією. Як наслідок, країна опинилася в дуже складному становищі, оскільки не могла ефективно реагувати на ту велику кількість іноземців, що прибували майже щодня.

Тут не можна не погодитись з думкою дослідника Гульзау²³⁵, який аналізуючи частоту та тривалість закриття внутрішніх кордонів у період міграційної кризи робить висновок, що тимчасові прикордонні контролю змінилися з надзвичайного заходу на нормалізований інструмент у міграційній та безпековій політиці ЄС. У своїй промові до дня біженця в 2015 році президент Італійської республіки Серджіо Матарелла зазначав, що «Італія потребує солідарності», прем'єр-міністр Маттео Ренці, в свою чергу, стверджував, що «Італія не зможе впоратись самотійно».²³⁶ Підкреслимо, що закриття кордонів та тимчасове призупинення Шенгенської системи, не суперечило законодавству ЄС, але поставило під сумнів свободу пересування, як один із основних принципів європейської інтеграції та надало поштовх до політичної кризи всередині Європейського Союзу.

Code). (2016, March 9). European Parliament and Council of the European Union. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu>. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32016R0399>. Date of access: 5 December 2024.

²³⁴ Le frontiere dell'Austria di nuovo chiuse dopo più di 17 anni. (16 settembre 2015). UdineToday. <https://www.udinetoday.it/cronaca/austria-chiude-frontiere-da-15-settembre-2015.html>. Ultimo accesso: 22 ottobre 2024.

²³⁵ Gülzau, F. (2021). A “New Normal” for the Schengen Area. When, where and why member states reintroduce temporary border controls? *Journal of Borderlands Studies*, 38(5), 785–803. <https://doi.org/10.1080/08865655.2021.1996260>.

²³⁶Giornata mondiale del rifugiato, Mattarella: "Italia, sente forte dovere della solidarietà". (20 giugno 2015). La Repubblica. Disponibile su: https://www.repubblica.it/solidarieta/profughi/2015/06/20/news/giornata_mondiale_del_rifugiato_mattarella_italia_sete_forte_dovere_della_solidarieta_-117282212/. Ultimo accesso: 12 novembre 2024.

Необхідно звернути увагу і на роль солідарності, яка активно декларувалася у проаналізованих вище документах. Основною стратегією, яку запропонував ЄС для зменшення тиску на країни першого прибуття, які потерпали від масових хвиль мігрантів, стала схема переміщення або релокації. Це рішення було запропоновано Європейською Комісією у вересні 2015 року.

Дана ініціатива була направлена на те, щоб послабити тиск на Італію та Грецію, які були перевантажені заявами про надання притулку. Адже в рамках загальноєвропейського законодавства, яке в цій частині регулювалося Дублінськими регламентами, відповідальною за прийом заявки була перша країна прибуття. Основа релокаційної схеми полягала в тому, що інші країни-учасниці Європейського союзу на добровільних засадах могли брати на себе відповідальність за розгляд певної кількості заявок, а у випадку позитивної відповіді розміщати цих людей на своїй території.²³⁷

Таким чином, Європейський Союз затвердив рішення 2015/1523²³⁸ та 2015/1601,²³⁹ спираючись на статтю 78 частина 3, договору про функціонування Європейського Союзу. Мова тут йшла про те, що «у випадку виникнення надзвичайної ситуації в одній, або кількох державах-членах, що характеризується раптовим притоком громадян третіх країн, Рада, за пропозицією Комісії, може ухвалити тимчасові заходи на користь держав-членів».²⁴⁰ ЄС у даному випадку відступив від правил, які були закладені Дублінським регламентом. Це була спроба перенаправити відповідальність за

²³⁷Savino, M. (2017). *La crisi migratoria tra Italia e Unione Europea: Diagnosi e prospettive*. Editoriale Scientifica. p. 16

²³⁸Council Decision 2015/1523 of 14 September 2015 Establishing Provisional Measures in the Area of International Protection for the Benefit of Italy and of Greece. (2015, September 14). Council of the European Union. Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/dec/2015/1523/oj>. Date of access: 9 December 2024.

²³⁹ Council Decision 2015/1601 of 22 September 2015 Establishing Provisional Measures in the Area of International Protection for the Benefit of Italy and Greece (2015, September 22). Council of the European Union. Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32015D1601>

²⁴⁰Council Decision 2015/1601 of 22 September 2015 Establishing Provisional Measures in the Area of International Protection for the Benefit of Italy and Greece. (2015, September 22). Council of the European Union. Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/dec/2015/1601/oj>. Date of access: 4 October 2024.

розгляд заяв шукачів притулку до інших країн Євросоюзу. Таке рішення, щодо релокації, мало допомогти перерозподілити 160 тис. шукачів притулку з Італії та Греції і, таким чином, знизити тиск на адміністративні системи цих країн, а крім того продемонструвати міждержавну солідарність в рамках ЄС. Проте, справедливим буде зазначити, що даний експеримент виявився вкрай невдалим.

Якщо ми аналізуємо італійську ситуацію в цьому напрямку, то з'являються дві проблеми. По-перше, схема релокації була сформована за принципом квот, які поширювалися тільки на представників певних національностей, а це переважно були сирійці та еритрейці. Така схема повністю не відповідала італійській реальності,²⁴¹ бо ця країна на той час була центром міграційної кризи, а не кризи біженців. У випадку Італії хвилі мігрантів були дуже змішані і далеко не завжди представляли вихідців із зон активних конфліктів. По-суті, це вплинуло на ефективність такого підходу, адже еритрейці, наприклад, були основною національністю, представникам якої надавали можливість скористатися схемою релокації з Італії. А статистика цих років говорить про те, що у 2016 та 2017 роках представники Еритреї складала лише 3,6 відсотка від усіх прибуттів до країни.²⁴² Як наслідок того, що більша частина іноземців, які прибували в Італію не могли претендувати на статус біженця, Рим знову почали активно звинувачувати у неспроможності захистити свій кордон від нелегальної міграції.

По-друге, проблема схеми релокації полягала у самому принципі солідарності. Не дивлячись на те, що система квот передбачала врахування різних критеріїв щодо потенційних країн притулку (такі як ВВП, чисельність населення, кількість вже прийнятих біженців), ряд держав, зокрема Польща, Чехія та Угорщина взагалі відмовилися брати участь у даній ініціативі,

²⁴¹ Savino, M. (2017). La crisi migratoria tra Italia e Unione Europea: Diagnosi e prospettive. Editoriale Scientifica. p. 17

²⁴² Orsini, G., & Roos, C. (2017). EU hotspots, relocation and absconded migrants in Italy. How to save Schengen within a failing Dublin system? Retrieved from: <https://www.researchgate.net/publication/321797520>. Date of access: 30 November 2024.

стверджуючи, що така система загрожує їхній ідентичності та суверенітету.²⁴³ В підсумку комплекс політичних та правових проблем, зокрема, повне небажання деяких держав-членів брати участь у системі релокації, призвело до майже повного її провалу. Станом на літо 2016 року із запланованих 66 тисяч переселень на перший рік, було виконано лише 3056, при тому що Австрія, Угорщина, Польща та Словаччина не прийняли жодної заявки.²⁴⁴ Цей факт свідчить про те, що впровадження спільної міграційної політики виявилось неефективним.

Європейському Союзу бракувало узгодженості дій щодо управління міграцією, а це обмежувало можливість швидкої реакції. Стало очевидним, що міграція сприймається країнами центральноєвропейського регіону, як загроза національній безпеці та ідентичності,²⁴⁵ в той час, як південноєвропейські країни, такі як Італія, залишилися один на один з ситуацією, що склалася.

Наступним, на що слід звернути увагу, була безпосередня роль Європейського Союзу, як самостійного органу, у питанні охорони спільних кордонів. Необхідно наголосити, що інтенсивне медійне висвітлення трагедій на зовнішніх кордонах під час пікових міграційних хвиль, що супроводжувались значною кількістю жертв, змінило уявлення про ЄС, як простір, орієнтований на захист прав людини та свободу пересування. У цій ситуації Італія самостійно взяла на себе відповідальну роль та ініціювала операцію з порятунку людей у морі. У жовтні 2013 року прем'єр-міністр країни Енріко Летта, оголосив про початок спеціальної військово-морської операції *Mare Nostrum*. Примітним тут є те, що Італія не відреагувала на ситуацію закриттям кордонів, або відвертою ворожістю до імміграції.

В історіографії знаходимо подвійну оцінку даного рішення. З одного боку, як ініціативу, що мала важливу мету в плані порятунку життів та запобіганню протиправним діям щодо мігрантів, а з іншого боку це розцінювалося, як

²⁴³ Dudley, D. (2017). Challenged Integration: Europe's Refugee Crisis. *Political and Military Sociology: An Annual Review*, 45, 106-121. <https://doi.org/10.4324/9780429463105-8>.

²⁴⁴ *Ibidem*, p. 114

²⁴⁵ *Ibidem*, p. 116

показова акція для ЄС. Зокрема дослідник Діодато²⁴⁶ зазначає, що таке рішення мало «підлити олії у вогонь» та звернути увагу Європейського Союзу на тисячі смертей біля італійського узбережжя. Такі дії мали б підштовхнути до вироблення спільної політики. Примітним було і те, що станом на 2014 рік політичне керівництво Італії вже досить відкрито вимагало від ЄС рішучих дій. Так, міністр внутрішніх справ Італії Анджеліно Алфано в травні 2014 заявив: «Якщо ЄС не візьме на себе відповідальності за операцію Mare Nostrum. Італія буде надавати можливість мігрантам з правом на притулок рухатися в інші країни.»²⁴⁷

Міністерство внутрішніх справ Італії в 2014 році відзвітувало про завершення та успішність операції Mare Nostrum, зазначивши, що було проведено 558 місій, під час яких врятовано більше 100 тис. людей.²⁴⁸ Оцінюючи підсумки операції, можемо стверджувати, що така італійська ініціатива підняла дане питання на новий рівень, що вплинуло і на загальноєвропейське розуміння, а це мало б дозволити розділити міграційній тягар між різними країнами.

Важливим кроком на шляху вирішення даної проблеми стала європеїзація морських операцій з порятунку починаючи з листопада 2014 року. Це означало припинення італійської операції та початок операції Тритон, яка координувалася Європейським агенством прикордонної і берегової охорони – Фронтекс. Підкреслимо, що бюджет цієї операції, був значно нижчим ніж бюджет операції яку Італія фінансувала самостійно. Згідно даних Ради ЄС, під час операції Тритон та операції Теміс, яка була проведена у 2018 році, за період від 2015 до

²⁴⁶Diodato, E. (2017). L'Italia e la crisi di Schengen: Implicazioni sull'integrazione europea in Antico mare e identità migranti: un itinerario interdisciplinare. Giappichelli editore. p. 60

²⁴⁷Italy threatens to release refugees into EU unless help increases. (2014, May 13). Reuters. Retrieved from: <https://www.reuters.com/article/world/italy-threatens-to-release-refugees-into-eu-unless-help-increases-idUSKBN0DT154/>. Date of access: 23 October 2024.

²⁴⁸Conclude Mare Nostrum, al via Triton. (2014, October 31). Ministero dell'Interno. Disponibile su:

2023 було врятовано близько 373 тис. людей.²⁴⁹ Географічно значно знизився пошук, адже в ЄС вважали, що масштабна операція стане притягуючим фактором для ще більшого поширення міграційних хвиль. Дослідниця Вітієлло зазначає, що діяльність Фронтексу була пов'язана значною мірою з багатовимірністю його стратегії, щодо інтегрованого управління європейським кордоном. В першу чергу вона включала превентивні заходи, а також спільну діяльність орієнтовану, в основному, на безпеку кордону.²⁵⁰

Автор погоджується з думкою, про те, що спільна діяльність ЄС на зовнішніх кордонах мала більш безпековий вимір, ніж гуманітарний. І це значно відрізнялося від італійської ініціативи, яка поряд з тим, надавала значне фінансове навантаження на систему виключно однієї країни.²⁵¹

Справедливим буде наголосити, що Європа і раніше трактувала міграцію, як ситуацію небезпеки, але з 2015 року надзвичайна ситуація в сфері міграції стала звичним явищем. Європа досить чітко поділилася на два блоки щодо даного питання. З одного боку країни Середземномор'я, які були переповнені міграційними потоками, а з іншого боку країни Вишеградської групи, які відкрито відкинули принцип солідарності та відмовлялися приймати мігрантів. Дослідники характеризують це протистояння, як протистояння між силами націоналістичного спрямування, які виступали за збереження ідентичності, за будь-яку ціну та технократичними лібералами, які виступали за ідеї відкритості, в тому числі і щодо міграції.²⁵²

Розглянувши еволюцію міграційного питання в окреслений період, можемо зробити висновок, що аналіз імміграційних регулювань Європейського

²⁴⁹Saving lives at sea. (2023, April 30). Council of the European Union. Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/saving-lives-sea/>. Date of access: 22 November 2024.

²⁵⁰ Vitiello, D. (2018). Agencification as a Key Component of the EU Externalisation Toolkit. Observations on a Silent Escape from the Rule of Law. In Brill | Nijhoff eBooks (pp. 125–152). https://doi.org/10.1163/9789004354234_007

²⁵¹ Longo, F. (2017). Italy and the Refugee Crisis. The Humanitarian Dilemma. *Political and Military Sociology: An Annual Review*, 45, 91-105. <https://doi.org/10.4324/9780429463105>.

²⁵² Мартинов, А. (2018). Європейські історичні дослідження: теоретичні й концептуальні аспекти. *European Historical Studies*, 9, 21-41. <https://doi.org/10.17721/2524-048x.2018.09.21-41>.

союзу та порівняння їх з динамікою регулювання міграції в Італії є вкрай важливим, адже приналежність Італії до ЄС створює особливий процес взаємодії, за якої державне законодавство мало бути у згоді з наднаціональними угодами. Тому, на наш погляд, і не дивно, що багато в чому італійський законодавчий процес йшов синхронно з процесами, що відбувалися в ЄС.

Можемо стверджувати, що період 1990-х та 2000-их років ознаменувався розробкою законодавчого підґрунтя для спільної європейської міграційної політики, коли міграційна криза 2010-х років стала перевіркою на міцність системи. Ми доходимо висновків, що європейські зобов'язання, щодо контролю міграції, стали тягарем для Італії, особливо в період міграційної кризи, коли країна була пунктом призначення для сотень тисяч мігрантів. Не маючи змоги управляти такою кількістю людей, Рим апелював до принципу солідарності, який виявився суто декларативним.

Також, неефективною виявилася система охорони спільного кордону ЄС. Для Італії міграційна криза стала важким випробуванням, що змусило країну розширити свої гуманітарні зусилля, зокрема операції порятунку в морі, що було фінансово обтяжливою для бюджету. Таким чином, криза продемонструвала, що часто країни-учасниці ЄС ставили національні інтереси вище європейських норм. Тому не дивним є те, що кооперація щодо міграційного питання в рамках Євросоюзу, в цілому не була успішною. В зв'язку з цим, для вирішення ситуації необхідним ставало активне національне втручання, зокрема через угоди кооперації з третіми країнами, та перекладання відповідальності за межі Європейського Союзу.

3.2. Стратегії управління спільним кордоном ЄС та співпраця з третіми державами

Як вже було окреслено попередньо міграція стала одним з найбільших викликів для спільного Європейського простору у 2010-х роках. Арабська весна призвела до утворення нестабільної ситуації в безпосередній близькості кордонів ЄС, зокрема, італійського національного кордону. Відсутність ефективного державного контролю з боку Лівії більше ніж на 10 років, створили сприятливе середовище для контрабандистів, які активно працювали у Середземному морі, незаконно переправляючи сотні тисяч мігрантів.

Варто розуміти, що навіть якщо ми говоримо про спільний кордон ЄС, насправді це своєрідний набір кордонів суверенних держав, де кожна з країн має своє національне законодавство і у випадку екстраординарних ситуацій, може керуватися власною стратегією дій, та власними двосторонніми угодами. Не дивлячись на те, що ЄС намагався виробити спільну політику надання притулку та міграції, у вигляді різних директив, щодо уніфікованих процедур надання та скасування міжнародного захисту,²⁵³ та регулювання міграції, все одно це було вторинне законодавство, яке носило консультативний характер, у порівнянні з національними нормами.

Італія, кордони якої одночасно були і зовнішніми кордонами ЄС, добре розуміла потенційні ризики даного становища. Якщо ми підходимо до розгляду питання з точки зору концепції Європи Фортеці, країна була одним з найбільш незахищених форпостів Євросоюзу. Дана проблема, як ми вже зазначали, набула активного обговорення ще під час дискусій щодо створення спільного Шенгенського простору у 1980-х роках. Вже тоді Італію вважали потенційно слабким місцем.²⁵⁴ Починаючи з 1990-х років у зв'язку з албанськими міграційними кризами Італія вперше застосовує стратегію співпраці з третіми

²⁵³ Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council. (2013, June 26). <https://eur-lex.europa.eu>. Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/dir/2013/32/oj>. Date of access: 27 October 2024.

²⁵⁴ Paoli, S. (2018). *Frontiera Sud. L'Italia e la nascita dell'Europa di Schengen*. Le Monnier. p. 27

країнами для охорони кордону, підписавши угоду з урядом Албанії. Це стало першим кроком для утворення, так званого, «додаткового кордону» за межами території Італії, який мав попереджати нерегульовану міграцію.

Подібна співпраця з третіми країнами стала активнішою у 2000-х роках та на початку 2010-х років. Варто зазначити, що типи угод були різними, наприклад Італія підписала Меморандуми порозуміння з Ганою, Нігером, Нігерією, Сенегалом, Суданом та Лівією. Ці документи заклали фундамент м'якого права, що не накладав на сторони зобов'язань, а швидше окреслював спільну лінію дій у певних ситуаціях. Також, Рим уклав угоди з поліціями третіх держав, серед яких можемо згадати Алжир, Гамбію, Туреччину та Єгипет. Найбільш розгорнутими документами стали двосторонні угоди з Марокко та Албанією.

За допомогою цих домовленостей італійський уряд, прагнув отримати певні гарантії від сусідніх країн. Даний підхід часто підпадав під критику. В пресі угоди про співпрацю та реадмісію називали постколоніальними важелями впливу,²⁵⁵ адже, як правило, основна мета цих угод була змусити сусідню країну, яка не є учасником Шенгенської угоди та ЄС посилити свій контроль на кордонах в обмін на фінансові дивіденди та можливе візове спрощення для громадян цієї країни. З іншого боку, країна-підписант від ЄС могла, також, реадмісувати до третьої країни громадян, які знаходилися на території ЄС нелегально.

На фоні, достатньо широкого переліку договорів, варто звернути особливу увагу на найбільш значимі, це угоди з Лівією. Оскільки частина кордону між Лівією, Тунісом та Італією була найбільш проблемною і потребувала особливої уваги та контролю. Спираючись на дані Міжнародної організації міграції станом на 2017 рік 26 104 людини загинули в Середземному морі під час спроби дістатися Європейського берега. І найбільш небезпечним був

²⁵⁵ La mappa degli accordi contro i migranti. Progetto Melting Pot Europa. (2017). Disponibile su: <https://www.meltingpot.org/2017/02/la-mappa-degli-accordi-contro-i-migranti/>. Ultimo accesso: 26 ottobre 2024.

центральносередземноморський шлях міграції.²⁵⁶ Саме в трикутнику між зазначеними країнами.

Треба сказати, що Італія звернула свою увагу на цей відрізок кордону ще за довго до трагічних подій, пов'язаних з міграційною кризою. Починаючи з 2000 року, Лівія перестає бути лише місцем призначення для мігрантів з інших арабських країн та Субсахарської Африки, вона трансформується на транзитну територію для подальших нелегальних подорожей в Європу. З огляду на таку важливу зміну, Італія та Лівія ініціювали розробку угод про співпрацю у сфері міграції ще на початку 2000-х років, зобов'язавшись боротися з тероризмом, організованою злочинністю, торгівлею наркотиками та нелегальною міграцією. Після цього були укладені чисельні подібні угоди, багато з яких досі не опубліковані.²⁵⁷ Найбільш відомими є угоди 2000 та 2003 років, Меморандум 2006 року про співпрацю проти нелегальної міграції, Протокол 2007 року та Додатковий протокол до Меморандуму 2006 року, Договір про дружбу, партнерство та співробітництво 2008 року, Виконавча угода 2009 року та Меморандум про взаєморозуміння 2017 року.

Протокол 2007 року та Додатковий протокол²⁵⁸ забезпечили лівійській владі великий контроль над морськими місіями, причому італійські офіційні особи приєднувалися до лівійської влади на борту кораблів виключно для навчання та надання технічної підтримки. Підписані документи надавали право лівійській владі перехоплювати човни з мігрантами та повертати їх до свого узбережжя ще до того, як судно досягло територіальних вод Італії, таким чином,

²⁵⁶ UNHCR report: Desperate Journeys Refugees and migrants arriving in Europe and at Europe's borders. (2018). UNHCR. Retrieved from: <https://www.unhcr.org/desperatejourneys/>. Date of access: 3 October 2024.

²⁵⁷ Vari, E. (2020). Italy-Libya Memorandum of Understanding: Italy's international obligations. *Hastings International and Comparative Law Review*, 43(1), 105. Retrieved from: https://repository.uchastings.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1844&context=hastings_international_comparative_law_review. Date of access: 15 October 2024.

²⁵⁸ Protocollo aggiuntivo tecnico operativo al protocollo di collaborazione tra la Repubblica Italiana e la Gran Giamahiria Araba Libica Popolare Socialista. (2007). Associazione per gli Studi Giuridici sull'Immigrazione. Disponibile su: <https://www.asgi.it/banca-dati/protocollo-aggiuntivo-tecnico-operativo-al-protocollo-di-collaborazione-tra-la-repubblica-italiana-e-la-gran-giamahiria-araba-libica-popolare-socialista-per-fronteggiare-il-fenomeno-della-immigrazione/>. Ultimo accesso: 10 ottobre 2024.

звільняючи Італію від будь-якої відповідальності щодо повернутих до Лівії мігрантів. У такий спосіб Італія убезпечувала себе від прийняття іноземців, яких зупиняли та повертали в Лівію. Часто це відбувалося через порушення зобов'язань, які Італія мала на міжнародному рівні у питаннях дотримання прав людини. Варто зазначити що подальша доля мігрантів, яких повертали на територію Лівії не обумовлювалась даними угодами. Це стало причиною того, що ці люди часто ставали жертвами не гуманного ставлення, тортур і навіть торгівлі людьми.

Договір про дружбу, партнерство та кооперацію 2008 року підтвердив, в цілому, відносини двох країн.²⁵⁹ Італія та Лівія погодилися забути про ворожнечу часів колоніального періоду. В обмін на це італійський уряд зобов'язувався інвестувати 5 мільярдів доларів в наступні 20 років в економіку Лівії. Коментуючи дану домовленість, на той час прем'єр Італії Берлусконі сказав: «Менше прихованої міграції, більше газу та нафти».²⁶⁰ На що керівник Лівії Каддафі зазначив що «цей історичний договір відкрив двері для майбутньої кооперації та партнерства». Як в той час зазначали журналісти «Лівія пробачала, але не забула», адже церемонію підписання влаштували в будівлі, яка була штаб-квартирою італійського уряду в Бенгазі.²⁶¹ Країни, також, погодилися брати участь у регіональному співробітництві, а Італія зобов'язалася залучити інвестиції та значне фінансування в Лівію.

Коментуючи вищезгаданий договір, варто звернутися до статті 6 документу,²⁶² де сторони підтвердили такі принципи, як «заборона погрози

²⁵⁹ Trattato di amicizia, partenariato e cooperazione tra la Repubblica italiana e la Grande Giamahiria araba libica popolare socialista. (2008). Camera Dei Deputati. Disponibile su: https://documenti.camera.it/_dati/leg16/lavori/schedela/apritelecomando_wai.asp?codice=16pdl0017390. Ultimo accesso: 20 ottobre 2024.

²⁶⁰ Alla Libia cinque miliardi di dollari. (30 agosto 2008). La Stampa. Disponibile su: <https://www.lastampa.it/politica/2008/08/30/news/alla-libia-cinque-miliardi-di-dollari-1.37093653/>. Ultimo accesso: 7 ottobre 2024.

²⁶¹ Ibidem

²⁶² Trattato di amicizia, partenariato e cooperazione tra la Repubblica italiana e la Grande Giamahiria araba libica popolare socialista. (2008). Camera Dei Deputati. Disponibile su: https://documenti.camera.it/_dati/leg16/lavori/schedela/apritelecomando_wai.asp?codice=16pdl0017390. Ultimo accesso: 20 ottobre 2024.

силою або її застосування та повага до прав людини і основних свобод». Це є цікавим, оскільки дана стаття посилалася виключно на Загальну декларацію прав людини.²⁶³ Це передбачало, що Італія мала б право спиратися на даний документ у випадку недотримання прав людини. Але, треба наголосити, що цей документ не був юридично обов'язковим інструментом, що робило всі зобов'язання виключно декларативним, і демонструє, що в першу чергу Італія прагнула зупинити міграцію за будь-яку ціну, що впринципі йшло у згоді з політикою уряду Берлусконі.

Основною частиною договору для міграційної тематики була стаття 19, де сторони зобов'язувалися співпрацювати для запобігання нелегальній імміграції. Стримувати міграційні потоки намагалися через двосторонні та регіональні ініціативи. В першу чергу це було патрулювання лівійського узбережжя змішаними екіпажами на човнах, наданих Італією і впровадження супутникових систем для стеження за сухопутними кордонами Лівії. Дана ініціатива повинна була фінансуватися Італією та ЄС. В цій частині, була закладена певна невідповідність законодавств ЄС та Італії. Тому що лівійська практика, на предмет співвідношення з правами людини, була суто декларативною.

Лівія не була учасницею Конвенції про статус біженців²⁶⁴ і тому ця країна не розглядалася, як потенційний пункт, в який можна повертати шукачів притулку. Адже, у випадку реадмісії, треба було дотримуватися концепції безпечної третьої країни. Тобто, біженцям не могла загрозувати небезпека. Таким чином, спрямовуючи значне фінансування на контроль лівійського кордону Італія та Євросоюз не тільки боролися з контрабандою та торгівлею людьми, але й в даний спосіб зупиняли потенційних шукачів притулку до того

²⁶³ Загальна декларація прав людини. (1948). Офіційний Вебпортал Парламенту України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. Дата звернення: 7 грудня 2024.

²⁶⁴ Ronzitti, N. (2009). The Treaty on Friendship, Partnership and Cooperation between Italy and Libya: New Prospects for Cooperation in the Mediterranean? *Bulletin of Italian Politics*, 1(1), 125-133. Retrieved from: https://www.gla.ac.uk/media/Media_126121_smxx.pdf. Date of access: 23 November 2024.

моменту, коли вони могли б перетнути кордон Італії. У випадку коли мігранти опинялися на території країни, було вже незаконно повертати їх у Лівію.²⁶⁵

Аналізуючи динаміку відносин наступних років необхідно наголосити, що завдяки Додатковому техніко-оперативному протоколу 2009 року, який забезпечував виконання Протоколу 2007 року, Італія передала Лівії шість італійських суден на постійній основі, що зробило участь Лівії в контролі над нелегальною імміграцією більш ефективною та проклало шлях до, так званої, практики видворення мігрантів.²⁶⁶ Як вже було сказано вище, Лівія жодним чином не відповідала критеріям безпечної третьої країни у питаннях повернення потенційних біженців. Крім того, характерною рисою угод між Італією та Лівією було те, що у жодному протоколі, або угоді ми не побачимо важливу різницю між шукачами притулку та іншими нелегальними мігрантами. А це було критично необхідним, з точки зору Європейського права.

Все це стало причиною позову проти Італії у Європейському суді з прав людини у справі «Хірсі Джамаа та інші проти Італії».²⁶⁷ Справа стосувалася 24 мігрантів з Сомалі та Еритреї, які прямували з Лівії в Італію і які були перехоплені італійською береговою охороною навесні 2009 року. Пасажири човнів були доставлені італійськими суднами до Тріполі, де їх передали лівійській владі. Заявники стверджували, що під час повернення їх не повідомили про кінцевий пункт призначення, не було перевірено їх особи та не була надана можливість подати заявку на притулок. Після повернення в Лівію ці люди стали жертвами негуманного ставлення до них і перебували під ризиком примусового повернення до країн походження.

²⁶⁵ Tria, L. (11 giugno 2018). Gli accordi con la Libia e la lotta ai trafficanti. *Questione Giustizia*. Disponibile su: https://www.questionegiustizia.it/articolo/gli-accordi-con-la-libia-e-la-lotta-ai-trafficanti_11-06-2018.php. Ultimo accesso: 22 ottobre 2024.

²⁶⁶ Ronzitti, N. (2009). The Treaty on Friendship, Partnership and Cooperation between Italy and Libya: New Prospects for Cooperation in the Mediterranean? *Bulletin of Italian Politics*, 1(1), 125-133. Retrieved from: https://www.gla.ac.uk/media/Media_126121_smxx.pdf. Date of access: 23 November 2024.

²⁶⁷ ECHR. *Hirsi Jamaa and Others v. Italy*. (2012, February 23). Retrieved from: <https://www.uniedirittiumani.it/wp-content/uploads/2018/06/CASE-OF-HIRSI-JAMAA-AND-OTHERS-v.-ITALY.pdf>. Date of access: 6 November 2024.

Разом з тим, коментуючи цю подію міністр внутрішніх справ Італії Роберто Мароні заявив, що здійснена акція відповідала двостороннім угодам між Італією та Лівією, які набули чинності на початку 2009 року.²⁶⁸ Дана справа стала правовим прецедентом, адже Італія була звинувачена у порушенні Європейської конвенції з прав людини. Незважаючи на те, що події відбувалися в територіальних водах Лівії, італійська берегова охорона мала ефективний контроль над мігрантами. Суд постановив, що позивачі знаходились під юрисдикцією Італії і до них мали застосуватися ті ж правила, як і у випадку, коли б вони знаходилися безпосередньо, на території країни. Також, було засуджено перехоплення та повернення мігрантів у Лівію. Такий вердикт суду та початок громадянської війни у Лівії призвів до тимчасового призупинення співпраці між країнами в 2012 році.

Відносини між країнами знаходилися у замороженому стані до 2017 року, який можна по праву назвати «роком центрального середземномор'я» через кількість проектів, що було ініційовано у регіоні, спричинених піковими показниками прибуття мігрантів у попередні два роки. 14 січня 2017 року Італія схвалила початок місії, спрямованої на навчання лівійської берегової охорони та збереження військово-морського потенціалу, який Італія надала до початку громадянської війни. Така місія не була новою, вона реанімувала угоду 2007 року «Про спільне патрулювання лівійських територіальних вод», підкріплену пізніше протоколом у 2009 році. Важливим моментом тут стало те, що з того часу місія декларувалася не лише як законна спроба запобігти нелегальній імміграції, що було її первісною метою, але і як потенційний важіль стабілізації ситуації в Лівії.²⁶⁹

В цей час ЄС відкрив новий етап у відносинах з Лівією. 25 січня 2017 р., у координації з Італією, було представлено документ, повністю присвячений

²⁶⁸ Resoconto sommario 214a seduta pubblica. (25 maggio 2009). Senato della Repubblica. Disponibile su: <https://www.senato.it/service/PDF/PDFServer/BGT/00424000.pdf> Ultimo accesso: 5 ottobre 2024.

²⁶⁹ Ceccorulli, M. (2021). Triangular migration diplomacy: the case of EU–Italian cooperation with Libya. *Italian Political Science Review/Rivista Italiana Di Scienza Politica*, 52(3), 328–345. <https://doi.org/10.1017/ipo.2021.47>

центральному Середземномор'ю.²⁷⁰ У документі Лівію було поставлено в центр уваги. Згідно аналізу стверджувалося, що контрабандисти та торговці людьми отримували найбільшу вигоду від нестабільності, слабкої спроможності уряду Лівії щодо територіального та прикордонного контролю, що і спричинило порушення прав мігрантів. Відповідно, сприяння стабілізації країни значно обмежило б простір для маневру контрабандистів і запобігло б загибелі мігрантів у морі, одночасно суттєво зменшивши кількість прибуттів мігрантів в Європу.

Відповідно до згаданої стратегії 2 лютого 2017 року було підписано Меморандум порозуміння. Цей документ підписали італійський прем'єр міністр Паоло Джентілоні та голова Лівійського уряду, визнаного ООН, Фаїз аль-Сарадж.²⁷¹ Була задекларована мета боротьби з контрабандою та торгівлею людьми через посилення Лівійського кордону та прибережного патрулювання. На фоні відсутності в ЄС солідарної позиції перед викликами міграційної кризи, Італія, до певної міри, опинилася на одинці з цією проблемою, намагаючись її вирішити за рахунок інтенсифікації співпраці з Лівією.

Меморандум не був ґрунтовним документом. Він складався всього з 3 сторінок та містив 8 статей. Італія зобов'язувалася надати фінансові інвестиції в райони, які постраждали від нелегальної міграції. Гроші вкладалися у відновлювальну енергетику та інфраструктуру для того, щоб створити нові робочі місця та побороти контрабанду. Італія, крім того, обіцяла надати фінансування існуючим центрам прийому мігрантів і забезпечити їх медичним обладнанням. Також, планувалося інвестувати у проекти, які заохочуватимуть мігрантів залишатися у країнах походження. Лівія, в свою чергу, мала надати допомогу через поліцейські та військові інституції у боротьбі з нелегальною міграцією.

²⁷⁰ Ibidem, p. 335

²⁷¹ Memorandum of understanding on cooperation in the fields of development, the fight against illegal immigration, human trafficking and fuel smuggling and on reinforcing the security of borders between the State of Libya and the Italian Republic. (2017). Retrieved from: https://eumigrationlawblog.eu/wp-content/uploads/2017/10/MEMORANDUM_translation_finalversion.doc.pdf. Date of access: 14 October 2024.

Після підписання угоди Італію звинуватили в тому, що вона платить лівійським ополченням за додатковий контроль над міграційними потоками і веде з ними переговори через мерів і місцевих лідерів, щоб отримати їх підтримку.²⁷²

Наступна хвиля критики договору з'явилася у листопаді 2017 року, коли CNN оприлюднила відео, на якому два мігранти були продані в рабство у Тріполі. У власному розслідуванні CNN стверджували, що їм відомо про щонайменше 9 місць в Лівії де проводяться подібні «аукціони».²⁷³ Після цього Лівійський уряд розпочав власне розслідування даного випадку. Італія, в свою чергу, була звинувачена в нехтуванні правами людини. Місія Управління Верховного комісара ООН з прав людини наголосила, що не дивлячись на те, що Італія має зобов'язання, згідно договору з Лівією, вона не може нехтувати правами людини. Крім того, місія ООН з підтримки Лівії показала, що умови утримання мігрантів в країні є жахливими. У своє виправдання, Італія посилалася на характер документу, оскільки як меморандум він не ніс примусового характеру, а також на те, що дана угода планувалась в тісній співпраці з Єврокомісією.²⁷⁴ Італія закликала всі зацікавлені сторони долучитися до покращення умов утримання мігрантів у Лівії.

На нашу думку, даний меморандум можна назвати спробою Італії «відсунути» кордон до Лівії і за рахунок примусового утримання мігрантів на лівійській території зменшити міграційний тиск на власний кордон. Підтверджуючи ідею про те, що у випадку міграційної кризи спільного Європейського простору не існує. Італія, як прикордонна країна, зіткнулася із

²⁷² Ceccorulli, M. (2021). Triangular migration diplomacy: the case of EU–Italian cooperation with Libya. *Italian Political Science Review/Rivista Italiana Di Scienza Politica*, 52(3), 328–345. <https://doi.org/10.1017/ipo.2021.47>

²⁷³ Elbagir, N., Razek, R., Platt, A., & Jones, B. (2017, November 15). People for sale: Where lives are auctioned for \$400. CNN. Retrieved from: <https://edition.cnn.com/2017/11/14/africa/libya-migrant-auctions/index.html>. Date of access: 13 November 2024.

²⁷⁴ Vari, E. (2020). Italy-Libya Memorandum of Understanding: Italy's international obligations. *Hastings International and Comparative Law Review*, 43(1), 105. Retrieved from: https://repository.uclhastings.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1844&context=hastings_international_comparative_law_review. Date of access: 15 October 2024.

значною кількістю прибуттів. В той же час країни ЄС, які не мали безпосередньої близькості з даною проблемою і не відчули на собі жодного тиску та відмовилися брати участь у Загальноєвропейській схемі релокації, що мала на меті зменшити тиск на прикордонні країни та справедливо розділити шукачів притулку між усіма державами-членами ЄС. За відсутності солідарності в ЄС Італія вдалася до дій, які очевидно йшли в розріз з правами людини та європейським законодавством, але це дозволило на певний час зафіксувати кризову ситуацію за межами ЄС.

Європейський суд з прав людини на даний момент все ще розглядає справу «С. С. та інші проти Італії».²⁷⁵ В цьому випадку проти Італії позиваються 17 мігрантів з Нігерії та Гани, які вирушили з Лівії до Італії. В певний момент подорожі човен почав тонути і мігранти надіслали сигнал SOS. Італійський центр в Римі отримав його. Судна, які були в безпосередній близькості від місця події були німецькими, французькими та лівійськими бортами. Італійський центр обрав лівійське судно. Після того, як мігранти потрапили під лівійську юрисдикцію, вони піддавалися тортурам та негуманному до них ставленню і врешті-решт були повернуті в країни походження. На даний момент рішення ще не є відомим, адже суд триває, але у своїй лінії захисту Італія посилається саме на наявність меморандуму з Лівією. Варто зазначити що ситуація в Середземномор'ї не була і не є стабільною і Італія знаходиться у пошуках ефективної політики щодо міграції.²⁷⁶

Можна зробити висновок, що 2010-ті роки ознаменувалося для ЄС кризовою ситуацією в сфері міграції. Екстерналізація кордонів була та залишається основним важелем контролю щодо регулювання ситуації. Адже як вже було зазначено, що випадку кризових ситуацій країни учасниці ЄС досить просто могли відновлювати свої кордони і не мали жодних зобов'язань

²⁷⁵ ECHR. S.S. and Others v. Italy. (2019). Retrieved from: <https://borderviolence.eu/legal%20actions/s-s-and-others-v-italy-21660-18/>. Date of access: 23 October 2024.

²⁷⁶ Santos, A. (2024, January 3). Italy fails to reduce sea crossings across via the Mediterranean. InfoMigrants. Retrieved from: <https://www.infomigrants.net/en/post/54274/italy-fails-to-reduce-sea-crossings-across-via-the-mediterranean>. Date of access: 12 November 2024.

допомагати власним сусідам. Таким чином, Італія будучи прикордонною країною ще з початку 2000-х була розпочала процедуру оточення себе кордоном з країнами-союзниками, які мали б вберегти її від неконтрольованих міграційних хвиль та перенести кордон на допустимо безпечну відстань. Лівія, у зв'язку з своєю географічною близькістю, спільним історичним минулим та важливою роллю в патрулюванні Середземного моря стала в цей час партнером. Незважаючи на те, що дана кооперація досягла певної мети, а саме скорочення міграції через Середземне море, така політика Італії піддавалася неодноразовій критиці у зв'язку з недотриманням своїх міжнародних зобов'язань. Не викликає сумнівів і те, що меморандум 2017 року, хоча і декларує бажання допомогти стабілізувати ситуацію в Лівії, по факту був оплатою за стримування мігрантів. Даними угодами Італія порушила європейське право. Без сумніву, ці угоди є неприховано політичними, як для Італії, так і для ЄС, і у випадку кризової ситуації та відсутності компромісу в межах співтовариства, це було найбільш оптимальним рішенням для стабілізації ситуації.

Отже, дивлячись на широкий законодавчий апарат Європейського Союзу, Італія, як країна-учасниця, була змушена вдаватися до двосторонніх угод для того, щоб убезпечити власний кордон та спільний кордон Шенгенської зони. З огляду на ситуацію, яка склалася, відсутність солідарності та той факт що країна залишилася наодинці з не вирішеними проблемами, які мали б бути загальноєвропейськими, призвело до зростання негативного уявлення про міграцію та політизацію даного питання, це відбувалося як на європейському, так і на національному рівнях.

3.3. Політизація міграційного питання в національному та європейському дискурсі

Сучасні міграційні процеси в Європі та Італії, зокрема, як вже було сказано характеризуються великими небажаними хвилями міграції та все активнішими спробами, як Євросоюзу, так і національних урядів взяти міграцію під контроль, і спричиняють активний політичний інтерес до питання. Підкреслимо, що процес політизації міграції почався задовго до міграційних криз. Як зазначають дослідники, конфлікти навколо питання імміграції є невід'ємною частиною структурного розколу в європейських суспільствах і політиці.²⁷⁷ Після терористичних атак 11 вересня 2001 року, питання пов'язані з імміграцією стали однією з найбільш важливих безпекових проблем західного світу та Європи в XXI ст.²⁷⁸ Це відбувалося на фоні масового зростання міграційних хвиль, спричинених глобалізацією та чисельними конфліктами.

Також, варто наголосити, що в період, який розглядає автор масштаб і глибина євроінтеграції значно зростають. Як наслідок цього процесу зникають національні кордони і це піднімає питання міграції на новий рівень. В цьому питанні виникають два паралельні процеси: національний та європейський. Дана динаміка важлива і в питанні політизації міграції, адже політичні партії, крім вибудовування риторики щодо виборців, також, повинні були вести постійний діалог з Брюсселем.

Також в досліджуваній період все більшої популярності набувають популістські сили. Станом на 2019 рік 40 відсотків популістських партій в масштабі Європи мали досвід управління на національному рівні, а один з 4 європейських виборців віддавав свій голос за праву популістську силу.²⁷⁹ Це

²⁷⁷ Hutter, S., & Kriesi, H. (2021). Politicising immigration in times of crisis. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(2), 341–365. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1853902>

²⁷⁸ Buonfino, A. (2004). Between Unity and Plurality: The Politicization and Securitization of the Discourse of Immigration in Europe. *New political science* 26(1), 23-49. <https://doi.org/10.1080/0739314042000185111>

²⁷⁹ Bulli, G., & Soare, S. C. (2021). La politicizzazione della questione migratoria tra vecchi e nuovi attori. In *Migrazioni in Italia: oltre la sfida. Per un approccio interdisciplinare allo studio delle migrazioni*. Pp. 191–228. <https://doi.org/10.36253/978-88-6453-965-2.10>

видається цікавим з точки зору даного аналізу, адже саме популісти вибудовують свою політику навколо, вкрай негативного ставлення до мігрантів та виконують основну роль у політизації міграції. Процес політизації, означає підвищення помітності певного явища в суспільстві, поляризацію поглядів щодо нього та залучення все більшої кількості учасників до процесу обговорення.²⁸⁰

Якщо ми подивимося на те, що відбувалося в Італії, то починаючи з 1990-х років сталися дві важливі зміни у питанні міграційної політики. По-перше, країна змінилася політично. Відбувся перехід до другої республіки, що зумовило появу багатьох нових політичних сил з різними ідеологіями. По-друге, питання міграції почало набувати зовсім нового звучання. Саме початок 1990-х років став тим рубежем від якого Італія майже весь час знаходилася у постійній «міграційній кризі».

Уряд починає схилитися до все більш обмежувальної політики щодо права в'їзду на територію країни. Але реальність була дещо іншою, адже обмежувальні заходи не давали належних результатів, а велика кількість неконтрольованої міграції все більше артикулювалася, як загроза суверенності та ідентичності держави. В політичному полі виникають партії, які будують свою позицію, здебільшого, навколо питання міграції. Це призвело до політизації міграції на національному рівні.

Аналізуючи стратегії партій Орнелла Урсо,²⁸¹ наприклад, зазначає, що історично для правого політичного крила імміграція розглядалася, як небезпека для нації. Для зелених, та ліво-центристів – це беззаперечне право людини, яке потребує захисту та підтримки з боку держави. Праві окреслювали міграцію, як проблему пов'язану з безпекою приймаючої країни. В той же час ліві партії більше зверталися до гуманітарних цінностей, солідарності та поваги до інших. Як наслідок, саме праві партії стали основними провідниками ідеї політизації

²⁸⁰ Temizisler, S., Meyer, T., & Shahin, J. (2023). Politicisation of migration issues during the refugee crisis in the UK and Denmark. *Journal of Contemporary European Studies*, 31(3), 735-753. <https://doi.org/10.1080/14782804.2022.2031133>

²⁸¹ Urso, O. (2018). The politicization of immigration in Italy. Who frames the issue, when and how. *Italian Political Science Review/Rivista Italiana Di Scienza Politica*, 48(3), 365–381. <https://doi.org/10.1017/ipo.2018.16>

міграції. Часто вони виступали проти євроінтеграції та висловлювали відверто ісламофобські та ксенофобські ідеї, пропагуючи досить радикальні форми націоналізму.²⁸² Але, не дивлячись на те, що дане питання було, як правило, центральною темою обговорення для правих політиків, вони залучали до активної дискусії і своїх політичних опонентів з лівими поглядами, що надавало проблемі нового звучання.

Звертаючись до проведеного нами в попередньому розділі аналізу, зазначимо, що імміграційне питання протягом багатьох років не було центральним в національних політичних дебатах Італії. Поштовх до більшої уваги даному питанню надало запровадження Закону Турко-Наполітано, яким ліва коаліція намагалася представити себе, як надійного охоронця кордону, при цьому пропагуючи мультикультурні та інтеграційні підходи. Значну роль, на нашу думку, відіграло і введення в дію Шенгенської угоди, а також набуття все більшої популярності утвореної в 1990-х роках праворадикальної антиіммігрантської партії Ліга Півночі. Ця партія мала досить серйозний вплив на всі чотири уряди Сільвіо Берлусконі. Дана політична сила, починаючи з 1990-х років, поставила питання міграції в центр своєї ідеології ще до того, як воно набуло значної популярності. Вони стверджували, що Італія була перетворена на мультикультурну країну проти волі громадян.²⁸³

Беручи до уваги те, що партія мала досить впливові позиції в країні з 2001 по 2006 та з 2008 по 2011, не дивно, що ця політична сила долучилася до творення нового імміграційного законодавства. Лідер партії Уберто Боссі брав активну участь у створенні закону Боссі-Фіні у 2002 р. та Пакетів безпеки в 2008 та 2009 роках. Ці документи мали криміналізувати нелегальний в'їзд та перебування на території країни, а також, обмежити доступ до соціальних прав і

²⁸² Hutter, S., & Kriesi, H. (2021). Politicising immigration in times of crisis. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(2), 341–365. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1853902>

²⁸³ Newth, G. (2019). The roots of the Lega Nord's populist regionalism, *Patterns of Prejudice*, 53(4), 384-406. <https://doi.org/10.1080/0031322X.2019.1615784>.

налагодити схеми депортацій.²⁸⁴ Варто сказати, що партія Ліга Півночі формувалася на протиріччях, та постійному пошуку ворога, проти якого можна об'єднатися. Якщо на початку це було населення Півдня Італії, то вже у 2000-х роках прослідковується тенденція до протесту проти мігрантів. Це була найрадикальніше спрямована сила. Наприклад, лідер партії з 1989 по 2012 рік Умберто Боссі, заявляв, що зупинити нелегальну міграцію до берегів Сицилії може «кілька гарматних пострілів по човнах».²⁸⁵ Не дивно, що це політична сила наполягала на тому, що наявність в суспільстві інших національних груп призведе до зникнення італійської культури. Все це створювало в медійному просторі країни постійне відчуття загрози.

Традиційно права риторика формувалася навколо економіки та соціальної політики. Пояснювалося це тим, що мігранти забиратимуть робочі місця у місцевого населення, при цьому стверджувалося, що суспільство має лімітовані ресурси, які неможливо розділити з іншими. Соціальна загроза означала фокусування уваги на загрозі національній безпеці та потенційній небезпеці, яку можуть принести іноземці. Це підсилювалося тим, що, як зазначають дослідники, мігранти, як правило, частіше ніж громадяни європейських країн фігурували в кримінальних хроніках, і пояснювалося це не схильністю мігрантів до вчинення злочину, а тим, що іноземці, були сконцентровані у неблагополучних районах, де рівень злочинності, традиційно був високим.²⁸⁶

Автор погоджується з висновками науковців Шортіно та Армандо про те, що політика правих сил, не дивлячись на те вона була завжди антиімміграційною, зазнає певних змін.²⁸⁷ Так, наприклад, під час прийняття

²⁸⁴ Gianfreda S. (2018). Politicization of the Refugee Crisis?: A Content Analysis of Parliamentary Debates in Italy, the UK, and the EU. *Italian Political Science Review/Rivista Italiana di Scienza Politica*, 48(1), 85-108. <https://doi.org/10.1017/ipo.2017.20>.

²⁸⁵ Woods, D. (2009) Pockets of resistance to globalization: the case of the Lega Nord. *Patterns of Prejudice*, 43(2), 161-177. <https://doi.org/10.1080/00313220902793906>.

²⁸⁶ Малиновська, О. (2021). Міграція та безпека: до питання взаємозв'язку та взаємовпливу. *Міжнародний науковий вісник: зб. наук. праць. Спецвипуск*, 1-2 (23-24). ст. 46

²⁸⁷ Sciortino, G., & Armando, V. (2023). L'evoluzione delle politiche immigratorie in Italia. *La Rivista Delle Politiche Sociali*, 1, 19-21. Disponibile su: <https://www.futura-editrice.it/wp-content/uploads/2023/05/01-Sciortino-Vittoria.pdf>. Ultimo accesso: 29 novembre 2024.

закону Боссі-Фіні в 2002 році та затвердження пакету безпеки в 2009 році, головна увага була зосереджена на лімітованому доступі іноземних робітників до італійського ринку праці та намагання взяти ситуацію з нелегальною присутністю під контроль. Декларувалася можливість депортацій, які мали б здійснюватися в дуже обмежених рамках. Здебільшого, нелегальних мігрантів намагалися позбутися шляхом їх легалізації. В політичних дебатах, з точки зору правих сил, міграція висвітлювалася, як явище яке може бути толероване лише у випадку необхідності. В процесі еволюції, коли міграція стає більш помітною в медіа, завдяки фото тисяч мігрантів, що прибувають до берегів Лампедузи, вектор загрози все більше рухається у бік безпекової проблеми.

Безперечно, найбільш активним періодом політизації міграційних процесів стала міграційна криза 2010-х, яка була спричинена масовим напливом шукачів притулку до європейських країн. Оскільки Італія була країною, що опинилася в епіцентрі даних подій, політикум країни ставив питання міграції номером один в дебатах. Не зважаючи на те, що країною з 2011 до 2018 керували ліві уряди, праві сили активно висловлювали свою думку з даного питання. Цей період став для правих своєрідним «зірковим часом». Стелла Джанфреда²⁸⁸ аналізуючи італійські політичні дебати періоду кризи, доходить висновків, що лівоцентристські партії висвітлювали міграційну кризу, як гуманітарну кризу, фокусуючись, як правило, на жінках, дітях, сім'ях, людях у відчаї. З цією думкою неможливо не погодитись.

Треба сказати, що праві у кризі вбачали для себе значну політичну можливість. Вони критикували Євросоюз за бездіяльність і стверджували, що міграція є загрозою для національних інтересів та ідеї об'єднаної Європи. Настрій таких заяв добре передають слова міністра внутрішніх справ Сальвіні, про те, що «Європа ставить під загрозу своє «іудейсько-християнське коріння» та зраджує дух Союзу, оскільки залишила Італію на одинці зі складною

²⁸⁸ Gianfreda S. (2018). Politicization of the Refugee Crisis?: A Content Analysis of Parliamentary Debates in Italy, the UK, and the EU. *Italian Political Science Review/Rivista Italiana di Scienza Politica*, 48(1), 85-108. <https://doi.org/10.1017/ipo.2017.20>.

проблемою».²⁸⁹ Цікаве спостереження наводить дослідниця Гару. Аналізуючи основні маніфести Ліги, які були прийняті майже за два десятиліття, вона стверджує, що для представників даної партії «італійський», «католицький» та «християнський»²⁹⁰ були центральними поняттями в обговореннях. Саме за таким принципом ця політична сила проводила лінію «свій-чужий».

Тут варто звернути увагу на те, що особливо в 2010-х роках політичні сили звертаються не тільки до своїх виборців, але і намагаються вести певний діалог з Євросоюзом. Як правило, дана дискусія відбувалася дуже емоційно, активно звертали увагу на те, що європейські християнські принципи зраджують, та критикували космополітичний підхід Брюсселю до міграції.

Справедливим буде зазначити, що починаючи з 2013 року дебати в Італії щодо питання міграції фокусуються майже виключно на питаннях нелегальних прибуттів мігрантів через море. Уряд Енріко Летта намагався регулювати проблему в ліберальному європейському дусі, підтримуючи постійний зв'язок з Європейськими інституціями. Поряд з тим, на національному рівні праві антиіммігрантські сили набували все більшої популярності. Так, на національних виборах 2013 року, партії, які в центр своєї передвиборчої кампанії поставили протидію міграції, а це Ліга, Брати Італії та Рух 5 зірок, отримали 31 відсоток голосів виборців, майже з тим самим результатом закінчилися для даних партій і вибори 2014 року до Європарламенту.²⁹¹

Підкреслимо, що питання міграції досить тісно було пов'язано з проблемою євроскептецизму серед італійських виборців. Автор погоджується з думкою дослідниці Барбулеску, яка пояснює це тим, що виборці бачили проблему

²⁸⁹ Rivera Escartin, A. (2020). Populist challenges to EU foreign policy in the Southern Neighbourhood: an informal and illiberal Europeanisation? *Journal of European Public Policy*, 27(8), 1195-1214. <https://doi.org/10.1080/13501763.2020.1712459>.

²⁹⁰ Garau, E. (2015). *Politics of National Identity in Italy immigration and 'Italianità.'* Routledge. p. 130

²⁹¹ Sciortino, G., & Armando, V. (2023). L'evoluzione delle politiche immigratorie in Italia. *La Rivista Delle Politiche Sociali*, 1, 19-21. Disponibile su: <https://www.futura-editrice.it/wp-content/uploads/2023/05/01-Sciortino-Vittoria.pdf>. Ultimo accesso: 29 novembre 2024.

збільшення міграції саме в загальноєвропейських регулюваннях, та тому, що держава передала контроль над кордонами до зони відповідальності ЄС.²⁹²

Не дивлячись на високий рівень скептицизму ліві утримували владу в Італії до 2018 року, а це протягом всієї кризи. На виборах 2018 року Демократична Партія вийшла з досить стриманою стратегією щодо міграції, яка передбачала, що контроль над кордоном мав бути делегований Європі, для забезпечення функціонування Шенгену. Демократична партія декларувала необхідність безперешкодного прийому біженців, а також необхідність введення спільної європейської політики, щодо надання квот. Це відбувалося в той час, коли праві, в першу чергу Ліга Півночі, планували оголосити війну нелегальній міграції, створивши центри прийому в третіх країнах та скоротивши програми державного фінансування для біженців.²⁹³

З перемогою правих сил на виборах в Італії розпочалася найактивніша фаза політизації міграції. Не дивлячись на те, що міграційна криза була у своїй завершальній фазі, праві сили намагалися створювати неформальні мережі всередині Європейського Союзу для перегляду міграційної політики. Складається об'єднання країн куди увійшли Угорщина, Німеччина, Франція та Нідерланди. Оскільки Італія виявилася прямою жертвою Дублінського регламенту, регулювання за якого саме перша країна в'їзду ставала відповідальною за розгляд клопотань, щодо надання міжнародного захисту. Італійські політики в цей час направили свої зусилля на те, щоб привернути більшу увагу до двох питань. По-перше, це розробка та впровадження плану, так званих, «платформ для висадки». Цей план передбачав висадку мігрантів у третій безпечній країні, де мав проводитися аналіз заявки на притулок. У випадку позитивного рішення шукачі притулку мали право на в'їзд, а нелегальні мігранти

²⁹² Barbulescu, R. & Beaudonnet, L. (2014). Protecting Us, Protecting Europe? Public Concern about Immigration and Declining Support for European Integration in Italy. *Perspectives on European Politics and Society*, 15(2), 216-237. <https://doi.org/10.1080/15705854.2014.885765>

²⁹³ Саварин, В. (2021). Імміграційне питання у політичних програмах партій на парламентських виборах 2018 року в Італії. Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 74-ї Міжнародної наукової конференції (м. Харків, 2021 р.). Харків ХНУ імені В. Н. Каразіна. С. 136–138.

повинні були бути повернуті. Прем'єр-міністр Конте в цей час активно підтримує дану стратегію, про яку говорить під час чисельних державних візитів.²⁹⁴

По-друге, міністр внутрішніх справ Сальвіні використовував вкрай популістські заходи, в рамках своїх посадових повноважень. Він вдавався до своєрідного шантажу Європейського Союзу, в обмін на політичні рішення в питаннях імміграції на користь Італії. Таким чином, у 2018 році, його рішеннями кілька разів були заблоковані судна, які мали на своєму борту мігрантів врятованих в морі. У відповідь на критику Сальвіні заявив що: «корабель може пришвартуватися в Італії, якщо 177 мігрантів, які перебували на його борту будуть розподілені в дусі солідарності з боку ЄС».²⁹⁵ Він виправдовував такі дії тим, що більшість мігрантів, які намагаються заїхати в Італію не були біженцями, а були злочинцями.²⁹⁶ Таке твердження було, на нашу думку, очевидним перебільшенням. А цей час був періодом найбільшої конфронтації між Італією та Європейським Союзом з приводу міграції.

У підсумку, справедливим буде стверджувати, що роль провідника ідей політизації міграції традиційно беруть на себе праворадикальні партії, в той час, коли їхні опоненти змушені долучатися до дискусії у відповідь. Ліві не розглядали міграцію, як центральну тему для політичного обговорення. Крім того, помітною була тенденція, коли під час кризи антиімміграційно налаштовані сили отримували все більше голосів виборців. Це робило їх більш помітними. Вони розглядали свою політичну платформу з позиції «переможців» та

²⁹⁴ Rivera Escartin, A. (2020). Populist challenges to EU foreign policy in the Southern Neighbourhood: an informal and illiberal Europeanisation? *Journal of European Public Policy*, 27(8), 1195-1214. <https://doi.org/10.1080/13501763.2020.1712459>.

²⁹⁵ Tondo, L. (2018, August 21). Standoff in Italian port as Salvini refuses to let refugees disembark. *The Guardian*. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/world/2018/aug/21/italy-refugees-salvini-refuses-coastguard-ship-docks-diciotti>. Date of access: 18 October 2024.

²⁹⁶ Musco, S. (5 giugno 2018). Salvini, guerra alla Tunisia (e la flat- tax è già slittata?). *ACE Times*. Disponibile su: <https://www.ildubbio.news/politica/salvini-guerra-alla-tunisia-e-la-flat-tax-e-gia-slittata-rdm1cg88>. Ultimo accesso: 10 ottobre 2024.

«переможених» у глобалізаційному змаганні.²⁹⁷ Італійські політичні партії наголошували на тому, що Італія залишилася один на один з проблемою регулювання спільного кордону.

Отже, політизація міграційного питання була складним викликом, як для національної, так і для європейської політики. Адже, партії з антиімміграційною риторикою не обмежувалися національними дискусіями, а активно виносили це питання на рівень Євросоюзу, створюючи багаторівневу напругу. Особливо активною в даному питанні була італійська права популістська партія Ліга Півночі.

Таким чином, Італія в період між 1986 та 2018 роками зіткнулася з багатьма викликами, отримавши нову роль країни імміграції, що зобов'язало італійців розробляти нове законодавство та методи співпраці між державою та іноземцями. Процес євроінтеграції, в свою чергу, вніс свої корективи, адже крім урахування національних інтересів країна була змушена активно консультуватися з нормами та регулюваннями всередині ЄС. Міграційна криза призвела до політизації питання міграції, як на національному, так і на європейському рівні та винесла це питання в розряд проблеми яку треба вирішувати. Остаточно закріпився образ Фортеці Європи яку треба охороняти від іноземного вторгнення. Дана логіка, закладала новий вимір проблеми, адже іноземці, які вже знаходилися на території країни все більше виключалися з суспільства, а політична категоризація на «свій та чужий» створювала багато перешкод для інтеграції мігрантів.

²⁹⁷ Gianfreda, S. (2021). Where do the parties stand? Political Competition on Immigration and the EU in National and European Parliamentary Debates. Springer. 193 p. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-77588-9>

Розділ IV. Італійська політика інтеграції мігрантів

4.1. Еволюція італійської інтеграційної моделі (1986–2018 рр.)

Проаналізувавши в попередніх розділах еволюцію італійського імміграційного законодавства та особливості його політичної імплементації, автор вважає доцільним звернутися до більш практичного виміру цього питання, а саме розглянути детальніше італійський досвід щодо інтеграції іноземців. Ми послуговуємося визначенням терміну інтеграції мігрантів запропонованого Міжнародною організацією міграції. Відповідно до якого інтеграція визначається як двосторонній процес взаємодії між мігрантами та приймаючим суспільством у межах якого мігранти включаються до соціального, економічного, культурного й політичного життя.²⁹⁸ У цьому контексті з огляду на двосторонній характер процесу необхідно звернути увагу по-перше на інтеграційну політику Італії як країни-реципієнта, зокрема основні механізми та інструменти в національній стратегії інтеграції. Другим важливим фокусом є досвід окремо взятих іммігрантських спільнот (албанської, марокканської, української), та їх взаємодія з італійським суспільством адже часто різні групи мали відмінні траєкторії інтеграції.

Як вже зазначалося вище, італійське суспільство було глибоко диверсифікованим у багатьох аспектах. Імміграційне питання не стало виключенням. Позиції правих та лівих урядів, зазвичай, характеризувалися діаметрально протилежними підходами до питання регулювання міграції. А це майже повністю виключало можливість створення однієї узгодженої системи підходу до інтеграції. Основна увага традиційно була зосереджена на проблемах пов'язаних з одномоментною появою великих груп мігрантів, як, наприклад, з

²⁹⁸ European Parliament. (2024). New approaches to labour market integration of migrants and refugees. Retrieved from: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/754232/IPOL_STU\(2024\)754232_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/754232/IPOL_STU(2024)754232_EN.pdf). Date of access: 3 October 2024.

прибуттям албанців через Адріатику в період 1991 та 1997 років, а також європейською міграційною кризою 2010-х років. Водночас, коли мігранти вже знаходилися на території країни, то часто не отримували належної уваги. Існувало декілька стратегій, які використовували державні установи на різних рівнях для того, щоб співпрацювати з тими чи іншими групами іноземців.

Дослідники аналізуючи інтеграційну модель в Італії 1986–2018 років, часто характеризують її як південноєвропейська модель інтеграції²⁹⁹ або «прихована модель»³⁰⁰, щоб підкреслити її неупорядкований характер. Італійська система, на відміну від інших країн Західної Європи, була набагато молодшою, тому країна не мала чітко визначених стандартів відбору мігрантів, як це відбувалося, наприклад, в Німеччині чи Нідерландах. Італійці у своїх підходах відштовхувалися від політичного порядку денного, тому інтеграція більше відбувалася завдяки взаємодії в локальних общинах та на робочих місцях, ніж через державні програми інтеграції.

Активну роль медіатора в інтеграційному процесі, відігравали неурядові організації та церква. Вони пропонували можливості для вивчення мови та освоєння нових навичок необхідних для працевлаштування, альтернативно влаштовували курси, які підштовхували мігрантів до власної підприємницької ініціативи.³⁰¹ Дані проекти, також як правило йшли знизу і не мали централізованого управління. Їх можна об'єднати під парасолькою організацій громадянського суспільства, найбільш активними були католицькі організації Спільнота Святого Егідія та Карітас які розпочали свою діяльність ще у 1980-х роках. Вони мали гуманітарне спрямування, надаючи мігрантам допомогу, яка мала забезпечити базові потреби.

²⁹⁹ Paparusso, A. (2021). *Immigrant integration in Europe: A Subjective Well-Being Perspective*. Springer Nature. P. 25. Retrieved from: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-030-78505-5.pdf>. Date of access: 12 November 2024.

³⁰⁰ Ambrosini, M. (2020). *Sociologia delle Migrazioni*. Il Mulino.

³⁰¹ Numerato, D., Éada, K., & Hoøení, K. (2023). Civil society organisations and labour market integration: barriers and enablers in seven European countries in S. Baglioni & F. Calò (Eds.). *Migrants and Refugees in Europe: Work Integration in Comparative Perspective*. Pp. 83–100. Bristol University Press. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/j.ctv36mk8ms.10>. Date of access: 7 November 2024.

Не останню роль у інтеграційному процесі відігравала, також наявність високого відсотку тіньової економіки в Італії. Складний бюрократичний шлях оформлення документів створював можливість нелегальної присутності в країні протягом багатьох років, на яку поліція не звертала особливої уваги. Про це свідчать результати урядових амністій 1990-х – 2010-х років. В цей час легальний статус отримали, приблизно 2,8 млн. людей. Дана статистика охоплює період від початку дії закону Фоскі, і до амністії затвердженої Пакетом безпеки.³⁰² Беручи до уваги загальну кількість мігрантів на території країни в 2018 році, а це було 5, 3 млн.,³⁰³ можемо зробити висновок, що майже кожен другий іноземець на території Італії перебував у нелегальному статусі певний період часу. Безперечно, цей факт накладав відбиток на інтеграційну модель. Адже за даних обставин іммігрант, як правило, знаходився у досить замкнутій групі людей, уникав державних органів, а також мінімізував контакти з приймаючим суспільством. Як наслідок, така людина була відсторонена від будь-яких можливостей, які пропонувала держава.

Не дивлячись на все вищезазначене уряд все таки розробляв стратегії щодо іноземців які знаходились на території країни. Можемо сказати, що перші інтеграційні моменти вже містилися у законі Фоскі прийнятому в 1986 році, де обмежено згадувалася можливість об'єднання сімей та курсів вивчення мови.³⁰⁴ Вже в законі Турко-Наполітано,³⁰⁵ запропонованому лівоцентристським урядом Романо Проді в 1998 році міститься більш розлога частина про інтеграційну політику. Особливої уваги заслуговує стаття 42 «Заходи соціальної інтеграції»³⁰⁶.

³⁰² Дані автора які базуються на аналізі Dossier Statistico Immigrazione, 1996, 1995, 1998, 2002, 2006, 2007, 2009

³⁰³ Dossier statistico immigrazione. (2018). Centro Studi e Ricerche IDOS.

³⁰⁴ Legge 30 dicembre 1986, n. 943 Norme in materia di collocamento e di trattamento dei lavoratori extracomunitari immigrati e contro le immigrazioni clandestine. (1986). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1987/01/12/086U0943/sg>. Ultimo accesso: 15 ottobre 2024.

³⁰⁵ Legge 6 marzo 1998, n.40 Disciplina dell'immigrazione e norme sulla condizione dello straniero. (1998). Gazzetta Ufficiale. Art. 42 Disponibile su: https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaDettaglioAtto/originario?atto.dataPubblicazioneGazzetta=1998-03-12&atto.codiceRedazionale=098G0066&elenco30giorni=false. Ultimo accesso: 22 novembre 2024.

³⁰⁶ Ibidem, art. 42

В ній передбачається розподіл відповідальності за інтеграцію іноземців між державою, регіонами та асоціаціями мігрантів. У цьому документі яскраво прослідковується мультикультурний підхід. З одного боку, декларувалося створення спеціальних курсів, які б надали іноземцям більше інформації про італійське суспільство, з іншого – планувалося створення програм, які б інформували італійців про особливості тієї чи іншої групи мігрантів. Також, закон передбачав, що при уряді Італії, мала бути створена рада, яка б займалася проблемами іммігрантів, та їхніх сімей. Це було важливим зрушенням адже іммігрант вже не сприймався тільки як іноземний робітник. Вже розглядалася присутність іноземців в довготривалій перспективі, та необхідність включення їх у суспільство.

Тут варто наголосити, що мультикультурний підхід, в цьому випадку, оцінюється не однозначно з одного боку позитивно тому, що мігранти могли зберегти свою мову та культуру, а толерантне ставлення приймаючого суспільства створювало позитивний клімат, допомагало адаптації, особливо коли мова йшла про вихідців з кардинально інших культур. З іншого боку, зокрема дослідниця Цінконе³⁰⁷ вбачає в цьому підході штучну сегрегацію та намагання відділити іноземців від місцевого населення. Часто в італійському випадку він набуває негативного забарвлення, саме щодо ісламської міграції. Зазвичай критики позиціонували цю спільноту як мусульман в Європі, а не як європеїзованих мусульман.³⁰⁸ Ця ситуація створювала складне становище.

Важливо підкреслити, що закон Турко-Наполітано було прийнято на хвилі єврооптимістичних стратегій уряду Італії. Адже дані реформи були необхідним для повноцінної інтеграції в Шенгенську зону. Проте, не всі політичні сили були згодні з цим рішенням, як наслідок, зростає популярність правих партій з антимиграційними позиціями. І вже у 2001 році, до влади приходять правоцентристський уряд Берлусконі. В цей момент склалася досить

³⁰⁷ Zincone, G. (2006). The Making of Policies: Immigration and Immigrants in Italy, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(3), 347-375. <https://doi.org/10.1080/13691830600554775>.

³⁰⁸ Johansson, T. (2022). In defence of multiculturalism – theoretical challenges. *International Review of Sociology*, 34(1), 75–89. <https://doi.org/10.1080/03906701.2022.2045141>.

вдала міжнародна ситуація для того, щоб впровадити вкрай жорстку міграційну політику.

Основною стратегією взаємодії з іноземцями для урядів Берлусконі з 2001 по 2006 рік був функціоналістський підхід до інтеграції.³⁰⁹ Цей підхід характеризувався тим, що дозволи на імміграцію мали надаватися виключно спираючись на економічні, фінансові та демографічні потреби країни, саме в цей період Італія ввела планування «міграційних хвиль», яке мало забезпечити суворий контроль іноземної присутності на території країни. Основна ідея полягала в тому, що мігрант мав знаходитись на території країни виключно на час терміну свого контракту. А коли потреба в робочій силі зникала, то іноземець мав повернутись в країну походження. Тут не йшлося про можливість об'єднання сім'ї, або інтеграцію адже присутність мігранта мала тимчасовий та, виключно, економічний характер. Ці ідеї були формально затверджені у законі Боссі-Фіні, який прийняли влітку 2002 року.³¹⁰

Незважаючи на те, що даний нормативно-правовий мав дати чіткий сигнал того, що Італія є закритою країною для міграції, він оцінюється контроверсійно. Адже поряд з декларованою жорсткістю, було оголошено амністію для тих хто вже знаходився в країні нелегально. Це дозволило отримати легальний статус понад 600 тис. мігрантів, та стало найбільш масовою амністією в історії Італії.³¹¹ Таким чином велика частина «невидимих» для країни мігрантів, отримала більше можливостей до інтеграції.

Проте справедливо буде зауважити, що у період правління правих сил не надавалося належної уваги інтеграційній проблемі на національному рівні. Разом з тим, на цьому етапі важливу роль відігравала стаття 42 закону Турко-Наполітано, яка залишалася чинною, та відповідно до якої відповідальність за

³⁰⁹ Zincone, G. (2006). The Making of Policies: Immigration and Immigrants in Italy, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(3), 347-375. <https://doi.org/10.1080/13691830600554775>.

³¹⁰ La legge 30 luglio 2002, n. 189 Modifica alla normativa in materia di immigrazione e di asilo. (2002). *Gazzetta Ufficiale*. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2002/08/26/002G0219/sg>. Ultimo accesso: 11 ottobre 2024.

³¹¹ Colucci, M. (2018). Per una storia del governo dell'immigrazione straniera in Italia: dagli anni sessanta alla crisi delle politiche. on *JSTOR*. *Meridiana*, 91, 9-36. Disponibile su: <http://www.jstor.org/stable/90022015>. Ultimo accesso: 9 novembre 2024.

інтеграцію розподілялася на національний та регіональний рівень.³¹² Таким чином, в Італії саме регіональні адміністрації відігравали дуже важливу роль, у визначенні стратегії взаємодії з мігрантами. Як наслідок, в деяких регіонах, не дивлячись на зміну центральної влади, активно продовжувалися програми щодо залучення мігрантів до суспільного життя. Тут визначальним чинником було саме, те хто здійснював політичне керівництво у регіоні.

Підтвердження даної теорії знаходимо в роботі Франчески Кампоморі.³¹³ Аналізуючи інтеграційну політику в Ломбардії з традиційно правою адміністрацією та Емілії-Романії, з лівоцентристською адміністрацією. Авторка доходить висновків, що Ломбардія рухалася шляхом асиміляції, даючи доступ до курсів мови та інтеграції. При цьому мінімально враховуючи походження мігрантів. Іммігранти були під відповідальністю адміністрації, яка займалася питаннями соціального неблагополуччя під загальною назвою «імміграція, ув'язнення та бідність». В той же час в регіоні Емілії-Романії адміністрація ставилася до іноземців, як до потенційних громадян,³¹⁴ надаючи мігрантам можливості для участі в соціальному житті, звертаючи увагу на їх культурні особливості. У даному регіоні було створено спеціальний офіс «прийому мігрантів та соціальної інтеграції». Такий приклад не є поодиноким, адже проблема великого та погано скоординованого бюрократичного апарату прослідковувалася в багатьох сферах італійської політики. Таким чином, національне законодавство імплементувалося різним чином у всіх 20 регіонах Італії. Тому, досить складно говорити про спільну інтеграційну політику в країні.

Не дивлячись на те, що уряд Берлусконі оголосив своєрідну війну міграції, станом на 2006 рік, під кінець своєї каденції, стало чітко зрозуміло, що Італія

³¹² Legge 6 marzo 1998, n.40 Disciplina dell'immigrazione e norme sulla condizione dello straniero. (1998). Gazzetta Ufficiale. Art. 42 Disponibile su: https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaDettaglioAtto/originario?atto.dataPubblicazioneGazzetta=1998-03-12&atto.codiceRedazionale=098G0066&elenco30giorni=false. Ultimo accesso: 22 novembre 2024.

³¹³ Campomori, F. & Caponio, T. (2017) Immigrant Integration Policymaking in Italy: Regional Policies in a Multi-Level Governance Perspective. *International review of administrative sciences*, 83(2), 303–321. <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/0020852315611238>

³¹⁴ Ibidem, p. 312

економічно потребує мігрантів, тому прем'єр-міністр підписав Декрет від 15 лютого 2006 року³¹⁵, якій встановлював значно вищі річні квоти на прийом для роботи іноземних громадян, так планувалося прийняти 170 тис. мігрантів, що було більш ніж вдвічі більше в порівнянні з попередніми роками. Безсумнівно декларована закритість італійського політичного курсу до міграції в 2001 – 2006 роках, негативно впливала на інтеграційні програми, адже уряд не був в цьому зацікавлений і розглядав мігранта виключно як тимчасового робітника.

В 2006 році до влади повертається лівоцентристський уряд Романо Проді, з амбітною метою знову змінити вектор міграційної політики до більш поміркованої. Важливим було і те, що нова влада готова була впроваджувати інтеграційні програми навіть для тих хто знаходився у країні нелегально. Ліві сили мали чітку ціль позбутися нововведень періоду Берлусконі, та зробити законодавство більш лояльним до мігрантів. Але відсутність згоди в парламенті, надала можливість тільки оголосити нову амністію.³¹⁶ Тому цей період не характеризується кардинальними змінами.

Повернення правої коаліції до влади після виборів 2008 року ознаменувало черговий етап керування міграцією з позиції сили. Четвертий уряд Берлусконі з 2008 по 2011 рік намагався відійти від системи, за якої регіони могли приймати власні рішення щодо інтеграції мігрантів і встановити більш централізований державний контроль над ситуацією. Поряд з тим, що було прийнято «Пакет безпеки»,³¹⁷ який мав досить очевидний каральний характер, і мав на меті переслідувати мігрантів навіть у звичайних побутових ситуаціях для того щоб

³¹⁵ Decreto del presidente del Consiglio dei ministri 15 febbraio 2006, Programmazione dei flussi d'ingresso dei lavoratori extracomunitari nel territorio dello Stato, per l'anno 2006. (2006). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2006/03/07/06A02169/sg>. Ultimo accesso: 21 ottobre 2024.

³¹⁶ Perlmutter, T. (2022). Italy: Immigration Policy: A Comparative Perspective, in J. F. Hollifield et al. (Eds.), Controlling immigration. A Comparative Perspective. (4th ed.). Stanford University Press. P. 510

³¹⁷ Legge 15 luglio 2009, n. 94, Disposizioni in materia di sicurezza pubblica. (2009). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: [https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2009/07/24/009G0096/sg#:~:text=%2D%20\(Oltraggio%20a%20pubblico%20ufficiale\),reclusione%20fino%20a%20tre%20anni](https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2009/07/24/009G0096/sg#:~:text=%2D%20(Oltraggio%20a%20pubblico%20ufficiale),reclusione%20fino%20a%20tre%20anni). Ultimo accesso: 3 novembre 2024.

максимально знизити нелегальну присутність, яка для Італії традиційно була високою. Водночас, в розумінні правих сил ті мігранти, що вже були на території країни легально, або ті які легально намагалися в'їхати мали ставати частиною інтеграційної моделі, яка все більше нагадувала асиміляцію.

Цей етап італійської імміграційної політики можемо характеризувати підходом збереження ідентичності.³¹⁸ В своїй основі ця стратегія мала ідею того, що приймаюча сторона відчувала певний страх щодо імміграції. Цей страх пов'язаний з тим, що імміграція могла принести негативні наслідки та погано вплинути на збереження національної культури. Тому прихильники даного підходу дотримувалися ідеї, що міграція повинна бути строго регульованою з культурно та географічно близьких регіонів, населення яких вже знайоме з італійською мовою, традиціями та звичаями і може бути легко асимільоване. Як наслідок уряд намагався виправдати іноземну присутність на території країни, апелюючи до того, що трудові мігранти яких потребує економіка за короткий термін мали ставати непомітними та інтегруватися в суспільство.

Таким чином, спочатку в 2010 році було запроваджено План інтеграції в сфері безпеки,³¹⁹ в якому передбачалося крім культурної інтеграції, також, створення тренінгів, які мігранти мали проходити ще в країнах походження, для того, щоб засвоїти початковий рівень мови та ознайомитися з суспільним устроєм. Декларувався контроль за ринком житла, щоб не створювати анклавів, де б знаходилися виключно мігранти, а також пропонувалося об'єднання державних та регіональних стратегій. Згодом в 2011 році було прийнято, Договір інтеграції,³²⁰ в якому містились норми, що зобов'язували мігранта відвідувати курси італійської мови, і за дворічний термін отримати принаймні рівень А2.

³¹⁸ Zincone, G. (2006). The Making of Policies: Immigration and Immigrants in Italy, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(3), 347-375. <https://doi.org/10.1080/13691830600554775>.

³¹⁹ Piano per l'integrazione nella sicurezza. (2010). Ministero del Lavoro, Ministero dell'Interno, Ministero dell'Istruzione e delle Politiche Sociali dell'Università e della Ricerca. Disponibile su: https://www1.interno.gov.it/mininterno/export/sites/default/it/assets/files/19/0538_Pianointegrazioneesicurezzaidentitaincontro.pdf. Ultimo accesso: 5 ottobre 2024.

³²⁰ Accordo di integrazione. (n.d.). Ministero dell'interno. Disponibile su: https://www1.interno.gov.it/mininterno/export/sites/default/it/assets/files/22/0185_Accordo_di_Integrazione_Italiano.pdf. Ultimo accesso: 3 novembre 2024.

Вимагалось також, засвоїти базові знання про Італійську конституцію. А діти мігранти віком до 16 років повинні були відвідувати школу. Якщо цього не відбувалося, то посвідка на проживання могла бути відкликана, а мігрант репатрійований.

Необхідно зупинитися на мовній проблемі, яку підіймав план інтеграції, адже для отримання постійної посвідки на проживання достатньо було володіти італійською мовою на рівні A2 або мати початковий рівень. Система державних центрів освіти для дорослих(CPIA)³²¹ пропонувала безкоштовні курси для іноземців для вивчення мови, але ці курси обмежувалися рівнем B1, подальше вивчення мови було досить дорого вартісним. Такий рівень дозволяв виконувати певні типи низькокваліфікованих робіт. Але цього було недостатньо щоб отримувати необхідну освіту в Італії, або виконувати висококваліфіковану роботу. В багатьох випадках, саме мовний чинник ставав фактором стримування, у зв'язку з чим мігранти не могли повністю інтегруватися. Це впливало і на отримання роботи, яка часто не відповідає рівню їх знань та навичок. Чинник знання мови був інструменталізований в соціальній політиці, як своєрідний «лінгвістичний сторож»,³²² який мав служити протекціоністським фактором для місцевого населення. Дослідники часто наголошують, що Італія мала чи не найбільше число освічених мігрантів, які були вимушені виконувати низькооплачувану та низькокваліфіковану роботу, у зв'язку з мовною проблемою та складною системою визнання кваліфікацій.³²³

Досить важко оцінити практичні наслідки впровадження вищезазначених стратегій, адже вже в 2011 році розпочинається міграційна криза, тому значним чином змінюються міграційні потоки і проблематика інтеграції знову на довгий

³²¹ I centri provinciali per l'istruzione degli adulti. (n.d.). Mi - Ministero Dell'istruzione. Disponibile su: <https://www.mim.gov.it/i-centri-provinciali-per-l-istruzione-degli-adulti>. Ultimo accesso: 13 novembre 2024.

³²² Hogan-Brun, G., Mar-Molinero, C. & Stevenson, P. (2009). Testing regimes. Introducing cross-national perspectives on language, migration and citizenship in *Discourses on language and integration*. John Benjamins Publishing Company. Pp. 1-13. <https://doi.org/10.1075/dapsac.33>.

³²³ Kosic, A., & Triandafyllidou, A. (2007). Italy. In *European Immigration A Sourcebook*. Routledge. Pp. 185–198. <https://doi.org/10.4324/9781315580920>

час відходить на другий план. Адже з'явилася якісна різниця між хвилями міграції та прибуттями в Італію до міграційної кризи та під час цієї кризи. Оскільки, до кризи люди прибували в Італію легальним чи нелегальним чином, щоб залишитися в країні. Під час міграційної кризи, у зв'язку з переважаністю італійської системи прийому, багато мігрантів розглядали Італію, як проміжну країну на шляху до інших держав ЄС. Саме тому прослідковувалась незначна зацікавленість, як зі сторони мігрантів, так і зі сторони влади у довготривалих та комплексних інтеграційних проектах. Самі мігранти часто вже володіли однією з глобальних іноземних мов (англійською, іспанською чи французькою), і це не спонукало їх до вивчення італійської.

В цей період на перший план виходять спеціальні центри утримання мігрантів, адже масштаби прибуття стають неконтрольованими, і якщо раніше питання пошуку житла на взаємодії з суспільством вирішувалося в окремих групах іноземців. То міграційна криза з огляду на різноманітність походження мігрантів, утворила тиск на державну систему прийому.

Підхід розселення новоприбулих мігрантів у центри прийому зазнав невдачі, адже він створював, так звані, зони бідності та девіації,³²⁴ які в очах суспільства формували образ імміграції, як небезпеки. Станом на 2010-ті роки це державне житло було переповнено та стало доступними лише для шукачів притулку, або людей з визнаним статусом біженця. Перехід від тимчасових центрів прийому до постійного житла був проблематичним у зв'язку з відсутністю належної кількості соціального житла, неналежним його утриманням та невеликою кількістю персоналу, які працювали в цій сфері.³²⁵ Додатковою проблемою було саме розташування житла, яке, як правило, знаходилося у проблемних частинах міста. Додавання до цього ландшафту ще однієї вразливої групи, з різним соціальним та культурним сприйняттям, створювало ще більше проблем. У зв'язку з цією надзвичайною ситуацією,

³²⁴ OECD. (1998). *Immigrants, Integration and Cities*. OECD Publishing, 1998. <https://doi.org/10.1787/9789264162952-en>.

³²⁵ OECD. (2019). *Working Together for Local Integration of Migrants and Refugees in Rome*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/ca4d491e-en>.

інтеграційні програми відбувалися через неурядові організації та мали обмежений характер.³²⁶

Єдиним важливим інтеграційним питанням яке знайшло висвітлення на державному рівні у період 2010-х років, була проблема інтеграції другого покоління мігрантів. А саме дітей, що вже народилися на території Італії. Була запропонована нова законодавча ініціатива під назвою *ius culturale*, або культурне право. Пропонувалося надати право дітям з іноземним громадянством, які прибули на територію Італії до набуття ними 12 річного віку і які навчалися на території країни щонайменше 5 років, та якщо один з батьків мав постійну посвідку на проживання отримати громадянство.³²⁷ Але дана ініціатива була відхилена Сенатом Республіки у 2017 році, оскільки не набрала необхідної кількості голосів. Це ще один раз підтверджувало те, що італійське суспільство не було готовим забезпечити повну інтеграцію мігрантів.

Отже, розглянувши досить фрагментовані підходи Італії щодо створення інтеграційної стратегії 1986–2018 років ми дійшли висновку, що для італійської моделі наріжним каменем була відсутність централізованого державного підходу до інтеграції мігрантів. Хоча відбувалися спроби включити інтеграційну проблематику в закони Турко-Наполітано та Боссі-Фіні, але створити спільну національну стратегію не вдалося. Багато в чому це було спричинено переходами від правих до лівих урядів, які мали кардинально різні бачення даної проблеми. Крім того, значну роль зіграла присутність широкого тіньового сектору в країні, що дозволяло мігрантам знаходитися в Італії нелегально протягом довгого часу, а це негативно позначалося на їх інтеграції.

Інтеграційна модель була охарактеризована, як південноєвропейська модель, для якої нормою була значна нелегальна присутність та мінімальне

³²⁶ Numerato, D., Èada, K., & Hoøení, K. (2023). Civil society organisations and labour market integration: barriers and enablers in seven European countries in S. Baglioni & F. Calò (Eds.). *Migrants and Refugees in Europe: Work Integration in Comparative Perspective*. Pp. 83–100. Bristol University Press. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/j.ctv36mk8ms.10>. Date of access: 7 November 2024.

³²⁷Le proposte della riforma della cittadinanza. (2018). Camera dei deputati. Disponibile su: https://www.camera.it/leg17/465?tema=integrazione_cittadinanza. Ultimo accesso: 10 novembre 2024.

державне втручання. Тому інтеграція мігрантів багато в чому залежала від ініціатив на місцях. Регіональний підхід створював диспропорцію, тому що іммігрантський досвід міг варіюватися в залежності від того, в якій частині країни знаходилася людина, адже регіональні адміністрації часто брали на себе ініціативу у вибудовуванні стратегій інтеграції мігрантів. Як результат, багато мігрантів залишалися ізольованими в національних групах, без доступу до можливостей, які пропонувала держава. Можна констатувати, що інтеграційний досвід змінювався в залежності від того, до якої національної общини належав мігрант і яким чином відбувалася комунікація та співпраця в середині групи, наскільки ця група позитивно, чи негативно сприймалася італійським суспільством.

Італійська інтеграційна політика в досліджуваний період була доволі невпорядкованою. Це було спричинено тим, що країна стала новим осередком імміграції, та тим, що у зв'язку з своїм географічним положенням Італія історично приймала значні хвилі нелегальної міграції. Тому у зв'язку з відсутністю чітких норм регулювання з боку держави, різні групи іноземців напрацьовували власну логіку співіснування в італійському суспільстві, виходячи зі свого досвіду та національних особливостей. Тому важливим є розглянути інтеграційний шлях окремих найбільш чисельних груп.

4.2. Особливості інтеграції албанської діаспори в Італії

Албанська діаспора займає особливе місце в історії імміграційної політики Італії. В першу чергу це пов'язано з тим, що албанці протягом століть проживали на Півдні Італії зберігаючи свою мову та традиції, тому ця громада не була повністю новою для італійського суспільства. Крім того, у новітній історії, саме албанська міграційна криза, завдяки активному висвітленню в ЗМІ, сформувала стійке усвідомлення для громадськості, що Італія здійснила перехід до країни масової імміграції. Також, необхідно наголосити, що станом на 2018 рік албанська громада стала найбільш чисельною серед діаспор³²⁸ в Італії, її загальна кількість була близько 440 тис. осіб, що становило 11 відсотків від загальної кількості іноземців на території країни.³²⁹ Тому, на наш погляд слід розглянути її першочергово.

Сучасна албанська спільнота на Апеннінах починає формуватися переважно в 1990-х роках, у результаті масових прибуттів морським шляхом, її можна розділити на три хвилі. Починаючи з 1991 року, після падіння комуністичного режиму в Албанії, прибувають перші албанські мігранти, вони отримують можливість гуманітарної допомоги та особливий тип посвідки на проживання. Згодом в 1997 році відбувається наступна масова хвиля, яка була зумовлена економічною нестабільністю в Албанії, мігранти в цьому випадку часто перебували в Італії нелегально. Остання хвиля 1999 року стала наслідком війни в Косово, албанське населення цієї країни, також, направлялося в пошуку притулку в Італію.

Варто наголосити, що процес інтеграції для цих хвиль мігрантів був досить проблематичним, адже в італійському суспільстві існувало багато стереотипів. В цей період албанці отримували не найкращі характеристики у засобах масової

³²⁸ Dossier Statistico Immigrazione. (2019). Centro Studi e ricerche IDOS. p. 15

³²⁹ La comunità albanese in Italia. Rapporto annuale sulla presenza dei migranti (2021). Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali. Disponibile su: <https://www.lavoro.gov.it/documenti-e-norme/studi-e-statistiche/Documents/Rapporti%20annuali%20sulle%20comunità%20migranti%20in%20Italia%200-%20anno%202021/Albania-rapporto-2021.pdf>. Ultimo accesso: 2 dicembre 2024.

інформації, а це сприяло їх стигматизації та криміналізації в суспільстві. Візьмемо, для прикладу, декілька газетних заголовків з основних італійських ЗМІ 1990-х років. Так, *La Repubblica* в серпні 1991 року вийшла під заголовком «Албанське вторгнення, повертаються зневірені з моря»,³³⁰ який явно надає негативний контекст. Трохи раніше, в березні того ж року, інша національна газета *Corriere della Sera* опублікувала статтю «Напад 10 тис. біженців».³³¹ Тут албанці зображувалися, як зневірені люди, які атакують італійське узбережжя. Цитувалася урядова заява про те, що країна не може всіх прийняти тому мігранти мають повернутися додому.

Справедливим буде наголосити, що ЗМІ дуже спрощено висвітлювали албанські прибуття. Дійсно на початку 1990-х років, у зв'язку з критичною ситуацією в Албанії міграція була хаотично. В цей час мігрували різні групи населення. В публічному полі пропагувалася ідея про «албанське вторгнення»,³³² активно використовувалися кадри зі стадіону Арена делла Вітторія в Барі, де було розміщено тисячі албанців, які прибули на узбережжя Апулії в 1991 році. Поряд з цим майже непоміченою залишалася висококваліфікована міграція. Так, наприклад, у період між 1990 та 1998 роками близько 40 відсотків професорів Тіранського університету покинули країну, більшість з них опинилися в Італії.³³³ Таким чином, однобоке медійне висвітлення сприяло формуванню стереотипізованого уявлення про албанську міграцію як виключно кризову й некваліфіковану, ігноруючи її соціальну та професійну різноманітність.

Для повнішого розуміння цього явища, варто також звернути увагу не лише на те, як албанська міграція була представлена, але й на те, чому саме Італія стала

³³⁰ *Invasione albanese, tornano i disperati del mare.* (8 Agosto 1991). *La Repubblica*.

³³¹ *Diecimila profughi all'assalto.* (8 Marzo 1991). *Corriere della Sera*.

³³² *Moscatelli, G.* (4 agosto 2021). *I 30 anni della Vlora. "I migranti chiusi nello stadio la notte ci affidarono i bambini: si fidarono di Bari."* *La Repubblica*. Disponibile su: https://bari.repubblica.it/cronaca/2021/08/04/news/vlora-312853689/#google_vignette_di_riammissione_sullimmigrazione.pdf. Ultimo accesso: 23 novembre 2024.

³³³ *Mapping and profiling of Albanian diaspora.* (2020). IOM UN Migration. Retrieved from: https://www.cespi.it/sites/default/files/documenti/mapping_and_profiling_of_albanian_diaspora_research.pdf. Date of access: 30 novembre 2024.

одним із головних напрямків для албанців. Крім звичних причин географічної близькості та спільного історичного минулого, важливу роль тут зіграв і культурний чинник. Албанія була закритою країною протягом десятків років і єдиним зв'язком із зовнішнім вільним світом були італійські телеканали. Історик Нікола Маї, наводить статистику, за якою близько 97 відсотків іммігрантів, які прибували з Албанії в 1991 році дивилися італійське телебачення, а 87 відсотків завдяки ньому вивчали мову. Більшість опитаних заявляли, що були вражені матеріальним рівнем та якістю життя італійців, які вони бачили на екрані. Телебачення сконструювало для них образ Заходу, як «уніфікованої утопічної конструкції».³³⁴ Саме в пошуках цього рівня життя, який вони не могли забезпечити в рідній країні, багато албанців наважувалися на небезпечну подорож через Адріатику. В цьому контексті доцільною є теорія, Рассела Кінга та Ніколо Маї, які стверджують, що албанська міграція мала унікальний характер. Адже на противагу традиційній серед албанців італофільії, обожнюванням італійської культури, прагненням стати частиною італійського суспільства протиставлялося повне італійське несприйняття албанців.³³⁵

Разом з тим, албанську спільноту часто характеризують, як успішний приклад інтеграції. Адже за 30 років вона пройшла шлях від негативного сприйняття італійцями до досить помітного і вдалого включення у суспільство. Даний перехід був спричинений, багато в чому тим, що початок нового тисячоліття для Албанії ознаменував період відносної політичної, соціальної та економічної стабільності. Це значно сповільнило темпи албанської міграції. Станом на кінець 1990-х років становище албанської діаспори стабілізувалося і до неї не приділялася такої значної суспільної уваги, адже міграція, переважно відбувалася легальним шляхом. Також, важливу роль зіграв значний потенціал албанських мігрантів до адаптації в нових умовах проживання.

³³⁴ Mai, N. (2004). 'Looking for a More Modern Life...': the Role of Italian Television in the Albanian Migration to Italy. *Westminster Papers in Communication and Culture*, 1, 3-22. <https://doi.org/10.16997/wpcc.200>.

³³⁵ King, R. & Mai, N. (2009). Italoophilia meets Albanophobia: paradoxes of asymmetric assimilation and identity processes among Albanian immigrants in Italy, *Ethnic and Racial Studies*, 32(1), 117-138. <https://doi.org/10.1080/01419870802245034>.

Багато в чому процесу нормалізації сприяла співпраця між Італією та Албанією. Таки чином, ще у 1995 році було укладено двосторонній договір про дружбу та співробітництво, а станом на травень 1998 року він був ратифікований та оформлений у вигляді закону 170/1998.³³⁶ Цей закон стосувався ряду економічних, культурних та політичних сфер. В документі йшлося про співробітництво у сфері освіти, науки та культури. Зокрема, це стосувалося міжуніверситетської співпраці та активного пропагування вивчення італійської мови.³³⁷ Також декларувалося, що «сторони погоджуються надавати першочергове значення тісній та активній співпраці з метою регулювання міграційних потоків відповідно до чинного законодавства».³³⁸ Згідно даного положення була утворена спільна робоча група. Також передбачалося об'єднання зусиль у боротьбі з наркотрафіком та організованою злочинністю.³³⁹

Для подальшого регулювання міграційного питання та контролю албанської міграції згодом було підписано ще дві спрощені урядові угоди в 1997 та 2008 роках. Договір 1997 року³⁴⁰ потрапив під сильну критику, адже був підписаний в період кризової ситуації та нової хвилі масових нелегальних прибуттів албанців в Італію морським шляхом. І мав на меті забезпечити механізм примусових повернень мігрантів в Албанію.

Треба зазначити, що станом на 2000 рік близько 72 відсотків албанців перебували на території країни нелегально. У 2001 році кількість звернень у поліцію проти албанських громадян становила близько 12 відсотків від загальної

³³⁶ Legge 21 maggio 1998, n. 170 Ratifica ed esecuzione del trattato di amicizia e collaborazione tra la Repubblica italiana e la Repubblica di Albania, con scambio di lettere esplicative dell'articolo 19, fatto a Roma il 13 ottobre 1995. (1998). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1998/06/03/098G0216/sg>. Ultimo accesso: 18 ottobre 2024.

³³⁷ Ibidem, art. 17

³³⁸ Ibidem, art. 19

³³⁹ Ibidem, art. 22

³⁴⁰ Accordo tra il Governo della Repubblica Italiana e il Governo della Repubblica d'Albania sulla riammissione delle persone alla frontiera. (1997). Ambasciata d'Italia Tirana. Disponibile su: https://ambtirana.esteri.it/wp-content/uploads/2023/11/23492_f_alb055_accordo_di_riammissione_sullimmigrazione.pdf. Ultimo accesso: 14 novembre 2024.

кількості звернень щодо іноземних громадян.³⁴¹ Той факт, що дане співвідношення не змінилося навіть після того, як велика частина громади легалізувалася під час амністії 2001 року, свідчить про належне включення албанської діаспори в італійське суспільство. Крім того, італійці все менше розглядали албанців, як загрозу суспільному порядку.

Аналізуючи статистичні досьє Карітасу можемо стверджувати що вже в період початку 2000-их – 2010-ті роки, албанська спільнота стабілізується та не відбувається значних стрибків у збільшенні чисельності діаспори. Кількість албанців в Італії становила близько 400 тис.³⁴² представників. Як правило, незначні коливання в чисельності пояснювалися тим, що албанці досить часто набували італійське громадянство.³⁴³ Помітна однорідність спільноти та довгий період перебування на території країни дало хороший потенціал албанцям для інтеграції. Розселення «нової албанської громади» відбувалося досить рівномірно між північчю та центром Італії, що, до речі, не співпадає з історичною традицією, за якою албанська діаспора зосереджувалася, як правило, на півдні країни. Нові мігранти обирали більш економічно перспективні регіони.

Додатково в цей період поглиблюється співпраця між Італією та Албанією на державному рівні, що позитивно відзначається на сприйнятті албанських мігрантів. В 2008 році було прийнято чергову угоду³⁴⁴ акцент в ній зміщувався від нелегальних прибуттів та потенційної кримінальної діяльності до

³⁴¹ Pittau, F., Ricci, A., & Urso, G. (2009). Gli albanesi in Italia: un caso di best practice di integrazione e sviluppo. *Revista Interdisciplinar Da Mobilidade Humana*, 17(33), 153-173. Disponibile su: <https://www.redalyc.org/pdf/4070/407042010008.pdf>. Ultimo accesso: 17 ottobre 2024.

³⁴² Pittau, F., Ricci, A., & Urso, G. (2009). Gli albanesi in Italia: un caso di best practice di integrazione e sviluppo. *Revista Interdisciplinar Da Mobilidade Humana*, 17(33), 153-173. Disponibile su: <https://www.redalyc.org/pdf/4070/407042010008.pdf>. Ultimo accesso: 17 ottobre 2024.

³⁴³ The Albanian community in Italy. *Migrant Population Annual report*. (2022). Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali. Disponibile su: <https://integrazionemigranti.gov.it/AnteprimaPDF.aspx?id=6139>. Ultimo accesso: 13 novembre 2024.

³⁴⁴ Accordo bilaterale in materia di lavoro tra il governo della Repubblica Italiana e il Consiglio dei ministri della Repubblica di Albania. (2008). Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali. Disponibile su: <https://www.lavoro.gov.it/temi-e-priorita/immigrazione/focus-on/accordi-bilaterali/Documents/Accordo-02122008-Albania.pdf>. Ultimo accesso: 6 dicembre 2024.

регулювання робочих відносин. Угодою передбачалося квотне регулювання кількості албанських робітників. Даний стрімкий розвиток кооперації між двома державами надав більше можливостей до легального в'їзду та інтеграції албанських громадян в італійське суспільство. Все більше закріплюється уявлення про албанців, як відповідальних працівників та власників бізнесу.

Станом на середину 2000-их років албанській громаді вдалося позбутися значної кількості негативних стереотипів. В історіографії даний процес змальовується, як позитивна метаморфоза.³⁴⁵ Такі зміни були зумовлені поступовою легалізацією албанських громадян, надійністю їх на роботі та здатністю албанських еліт представляти свою громаду у позитивному вигляді, будуючи, таким чином, умовний міст між країною походження та країною прибуття.

Варто зазначити, що албанська діаспора досить швидко інтегрувалася в італійське суспільство. Це сталося завдяки тому, що більшість мігрантів вивчили мову, і робили це ще перебуваючи в країні походження. Спираючись на численні інтерв'ю, дослідник Маї робить висновок, що більшість опитаних албанців говорили про те, що саме оцінка медіа стала основною проблемою, у зв'язку з якою, їм складно було знайти роботу, місце для проживання та загалом інтегруватися.³⁴⁶

Поступово образ албанців у ЗМІ також зазнає позитивних змін, що підтверджує, одна із статей *Il Messaggero* від травня 2009, під заголовком «Від нелегального мігранта до підприємця».³⁴⁷ В цій статті показана типова історія успіху, одного з албанських мігрантів, який в юному віці потрапляє до Італії нелегально, важко працює і досягає успіху, відкриваючи свою власну справу. Очевидною стає кардинальна зміна риторики. Від ненадійного, зневіреного,

³⁴⁵ King, R. & Mai, N. (2009). *Italophilia meets Albanophobia: paradoxes of asymmetric assimilation and identity processes among Albanian immigrants in Italy*, *Ethnic and Racial Studies*, 32(1), 117-138. <https://doi.org/10.1080/01419870802245034>.

³⁴⁶ Mai, N. (2005), *The Albanian Diaspora-in-the-Making: Media, Migration and Social Exclusion*. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(3), 543-561. <https://doi.org/10.1080/13691830500058737>.

³⁴⁷ *Io, da clandestino, a imprenditore*. (27 marzo 2009). *Il Messaggero*.

бідного мігранта, який намагається нелегально заїхати в країну, до людини, яка змогла всього досягти завдяки, зокрема приймаючій країні. Крім того, важливу роль у даному перетворенні відіграла відкритість албанської громади до комунікації та інтеграції, що, на нашу думку, дозволило албанцям уникнути долі, так званих, «замкнених общин».³⁴⁸

З іншого боку албанська громада заслуговує певної критики, адже у зв'язку з їх схильністю до включення в суспільство, відбулася «соціальна мімікрія». Албанці, які довгий час проживали в Італії все більше намагалися асимілюватися в італійському суспільстві. Як наслідок, албанська діаспора майже не представлена локальними організаціями, за винятком представників меншини арбреш, або албанців, які проживають на території півдня Італії вже понад 300 років. Як правило, друге покоління нової албанської імміграції ставало італійцями, станом на 2016 рік албанці були першою в рейтингу групою мігрантів, яка отримувала найбільше італійських громадянств,³⁴⁹ часто вони здобували вищу італійську освіту.

На нашу думку, цікавими є і спостереження албанського дослідника Лека, який аналізує ситуацію, з точки зору мігранта, та наголошує, що албанці досить швидко вивчали іноземні мови, але знання мови це тільки початковий етап, за ним йшла юридична, економічна та соціальна інтеграція, слідом за якою автор вважає відбувалася духовна інтеграція в європейський простір, яку завершувало вже друге покоління.³⁵⁰ Наголосимо, що Албанія є мусульманською країною, але в міграційному дискурсі щодо албанських мігрантів дана тема майже не підіймається. Це пояснюється тим, що країна є досить секуляризованою, а

³⁴⁸ Sanna, V. S., Coletti, R., & Ferro, A. (2021). La Comunità Albanese in Italia: caratteristiche e sfide tra immigrazione e integrazione. Il caso della Lombardia e dei lavoratori altamente qualificati. *Annali del Dipartimento di Metodi e modelli per l'economia, il territorio e la finanza*, 81-105. Disponibile

su: https://memotef.web.uniroma1.it/sites/default/files/Sanna_Coletti_Ferro_onlinefirst_2021.pdf. Ultimo accesso: 30 novembre 2024.

³⁴⁹ Colucci M. (2019). Foreign immigration to Italy: crisis and the transformation of flows, *Journal of Modern Italian Studies*, 24(3), 427-440, <https://doi.org/10.1080/1354571X.2019.1605721>.

³⁵⁰ Leka, A. (2013). Albanian migration during the post communist transition and the European integration in global era. *Academicus International Scientific Journal*, 8, 201-220. <https://doi.org/10.7336/academicus.2013.08.13>.

мігранти які знаходилися на території Італії не так часто сповідували радикальні течії ісламу. Більше того, в деяких випадках вони були християнами, або приймали християнство в процесі своєї інтеграції.

Повертаючись до питання кримінальної складової, то кількість ув'язнених албанських мігрантів, наприклад, станом на 2008 рік була 2 568 осіб поступаючись лише мароканській діаспорі. Карітас³⁵¹ в своєму щорічному досьє за цей самий рік зазначає, що більшість ув'язнених мігрантів відбували покарання за злочини проти власності та підкреслює певну упередженість пенітенціарної системи щодо мігрантів. Разом з тим, досить позитивною була динаміка на ринку праці. Станом на кінець 2017 року в Італії було зареєстровано близько 32 тис. албанських підприємців. Таким чином, албанська община займала 3 місце за підприємницькою діяльністю серед мігрантів.³⁵² Переважна більшість діяльності албанських мігрантів зосереджувалася у сфері будівництва, що складало близько половини. Також, частково албанська діаспора була представлена в сфері комерції та надання послуг, а незначний відсоток працював в сільському господарстві. Спостерігався значний гендерний дисбаланс, оскільки серед чоловіків працювало майже 80 відсотків, в той час, коли для жінок ця статистика була трохи більше 30 відсотків.³⁵³

Екс прем'єр-міністр Романо Проді у своїй статті для *Il Messaggero* у 2020 році, підсумовуючи 30 років італійсько-албанської співпраці, наголошує, що це унікальний приклад тісного співробітництва між країною походження та країною прибуття. Він вказує, що близько 200 тисяч осіб мали подвійне італійсько-албанське громадянство, а враховуючи загальну кількість населення

³⁵¹ XVIII Dossier Statistico Immigrazione. (2008). Centro Studi e Ricerche IDOS.

³⁵² Mapping and profiling of Albanian diaspora. (2020). IOM UN Migration. Retrieved from: https://www.cespi.it/sites/default/files/documenti/mapping_and_profiling_of_albanian_diaspora_research.pdf. Date of access: 30 novembre 2024.

³⁵³ La comunità albanese in Italia. Rapporto annuale sulla presenza dei migranti (2021). Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali. Disponibile su: <https://www.lavoro.gov.it/documenti-e-norme/studi-e-statistiche/Documents/Rapporti%20annuali%20sulle%20comunità%20migranti%20in%20Italia%200-%20anno%202021/Albania-rapporto-2021.pdf>. Ultimo accesso: 2 dicembre 2024.

Албанії, яка складає 2,8 млн. це є дуже значний відсоток.³⁵⁴ Поряд з особливим типом відносин, який виник між двома країнами починаючи з кінця ХХ ст., станом на 2010-ні роки спостерігається значний спад нових прибуттів. В цей час мотивами для міграції є об'єднання сім'ї або навчання. Тому є всі підстави, на сьогодні, вважати албанську діаспору консолідованою групою, яка досить вдало інкорпоровалася в італійське суспільство.

Провівши аналіз розвитку албанської діаспори в Італії можемо прослідкувати ряд факторів, які вплинули на те, що албанську громаду прийнято вважати однією з найбільш інтегрованих в італійське суспільство. Першочергово тут значну роль зіграла історична тяглість та порівняна географічна близькість двох країн. Значне поширення та популярність італійських медіа в Албанії на початкових етапах в 1990-х роках зробили італійське суспільство вкрай привабливим та зрозумілим для албанських мігрантів. Тут важливим є підкреслили фактор вивчення мови.

Албанська діаспора однозначно заслуговує на увагу, адже за 30 років вона змогла змінити негативні уявлення про себе в суспільстві та вдало інтегруватися в італійську громаду та ринок праці. Варто зазначити, що вагому роль в цьому процесі відіграла співпраця з країною походження. Ряд двосторонніх угод між Італією та Албанією дозволили врегулювати ситуацію, значно зменшити кількість нелегальної міграції, що позитивно вплинуло на інтеграцію албанців в італійське суспільство.

Албанський приклад часто називають мовчазною інтеграцією. Можемо оцінювати цей процес з різних точок зору, але однозначно можна сказати, що албанська община є зразком найбільш вдалого співіснування з італійським суспільством. Вона є однією з перших у рейтингу отримання італійського громадянства, дана національна група змогла за досить короткий час побороти

³⁵⁴ Prodi, R. (2020, August 14). Il caso Albania. I rapporti nel Mediterraneo che servono al Meridione. Il Messaggero. Disponibile su: https://www.ilmessaggero.it/editoriali/primopiano/romano_prodi_il_caso_albania_i_rapporti_nel_mediterraneo_che_servono_al_meridione-5405655.html?refresh_ce. Ultimo accesso: 5 ottobre 2024.

стереотипи приймаючого суспільства. Поряд з тим, справедливим буде підкреслити, що інтеграційний процес у албанському випадку мав більше вигляд асиміляції.

4.3 Особливості інтеграції української діаспори в Італії

Українську діаспору в нашому дослідженні можемо виділити, як досить молоду, адже початок масової міграції українців в Італію припадає на середину та кінець 1990-х років. Разом з тим, помітною українська присутність стає тільки на початок 2000-их років. Це вже традиційно пояснюється великою амністією після прийняття закону Боссі-Фіні, тобто автор допускає, що вже в 1990-х роках частка української присутності була досить високою, але їхній нелегальний статус робив українців невидимими для державної статистики. Підтвердженням даного припущення може слугувати той факт, що українська діаспора зовсім не згадується в статистичних досьє аж до 2004 року, а вже саме в цьому році в звіті Карітасу зазначається, що в Італії налічується 112 тисяч українців.³⁵⁵ Очевидним є і те, що такий масовий вплив не стався одночасно.

Відштовхуючись від цієї першої згадки про українців, необхідно зазначити, що українська діаспора була досить константною у своєму зростанні. Так у 2008 році вона вже налічує 153 тис., а станом на 2018 рік, спираючись на річний звіт Idos, знаходимо дані про 237 тис. українців,³⁵⁶ які постійно проживали в Італії, що зробило цю спільноту третьою за чисельністю громадою іноземців, які не були громадянами ЄС (після албанців та марокканців).

Трудова зайнятість українських мігрантів була багато в чому спричинена змінами, які відбувалися на італійському ринку. Зростання частки працевлаштування серед італійських жінок в поєднанні зі старінням населення, викликало значний попит на платну допомогу в домашньому господарстві. Ми бачимо, що італійські жінки часто не могли поєднувати роботу та ведення господарства. Це заохочувало використовувати дешеву міграційну робочу силу.³⁵⁷ Зайнятість українців саме в цьому секторі свідчить про високу довіру до

³⁵⁵ XIV Dossier Statistico Immigrazione. (2004). Centro Studi e Ricerche IDOS. p.135

³⁵⁶ Dossier statistico immigrazione. (2018). Centro Studi e Ricerche IDOS. p. 13

³⁵⁷ Vianello, F. (2016). Migration of Ukrainian Nationals to Italy: Women on the Move in Ukrainian Migration to the European Union. Pp. 163-178. Retrieved from: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-41776-9_10. Date of access 15 October 2024.

них та відсутність значної кількості упереджень, адже специфіка роботи часто полягала у догляді за людьми похилого віку, та проживанні безпосередньо з сім'єю. Як показує статистика, італійці були досить прискіпливими у наданні такого типу роботи і, в переважній більшості, віддавали перевагу вихідцям з Центрально-Східної Європи. Робили вони це тому, що вважали їх культурно більш близькими.

На відміну від масового прибуття першої хвилі албанської діаспори, прибуття українців довгий час залишалося непомітним для суспільного дискурсу в Італії. Це пояснюється тим, що прибуття українців відбувалося в індивідуальному порядку. Дуже мало людей вдавалися до нелегального перетину кордону. Нелегальність у більшості випадків наставала тоді, коли термін дії дозволів на роботу закінчувався, а людина не поверталася назад, або коли іммігрант заїжджав з туристичною візою і починав працювати, що було незаконно. Вказані бюрократичні незручності були більше проблемою поліції, ніж загальносуспільним станом небезпеки, спричиненим масовим напливом мігрантів, як часто змальовувались масові нелегальні прибуття через море. Це давало набагато кращі стартові позиції українцям для інтеграції, позбавляючи їх від початкових упереджень.

У зв'язку з особливістю зайнятості та ринку праці, примітним для української діаспори в Італії було і розселення їх в різних частинах країни без помітного дисбалансу між північними та південними регіонами. Проте, найбільша присутність спостерігалась в регіонах Ломбардії, Кампанії, Лаціо і Венето.³⁵⁸ Крім того, проживання в італійських родинх унеможлиблювало створення закритої національної общини.

Основною характеристикою української діаспори в Італії за всі роки було значне домінування жінок, у віці від 40 до 65 років. Слід відзначити і не дуже помітну тенденцію до об'єднання сімей, у порівнянні з іншими діаспорами.³⁵⁹ На

³⁵⁸ Di Bartolomeo, A., Gabrielli, G., Strozza, S., & CEDEM. (2015). The Migration and Integration of Moroccan and Ukrainian migrants in Italy: Policies and Measures. INTERACT Research Report, Corridor Report, 2015/08. <https://doi.org/10.2870/870237>

³⁵⁹ Ibidem

нашу думку, це було зумовлено тим, що для більшості еміграція планувалася, як короткотермінове рішення, з метою заробітку. Але згодом, через низку причин, міграція стала довготривалою для української спільноти.

Згідно з опитуванням, проведеним у 2003 році західноукраїнським центром «Жіночі перспективи», типовий українець-іммігрант в Італії – це була заміжня жінка віком від 36 до 45 років, більше 30 відсотків серед яких мали вищу освіту і, в основному, походили з Західної України.³⁶⁰ Дана динаміка залишилася незмінною протягом наступних років. Станом на 2019 рік, українці стали найбільш фемінізованою групою серед іммігрантів в Італії. Частка жінок в загальній вже статистиці перевищувала 70 відсотків.³⁶¹

Дослідники наголошують, що українки опинилися у більш привілейованому становищі, в плані сприйняття суспільством, ніж інші мігрантські групи. Адже, переважно це були дорослі жінки, часто з вищою освітою, які мали дітей та сім'ї, що залишилися в Україні. В зв'язку з цим вони виглядали більш позитивно в очах італійського суспільства.³⁶²

Тому і не дивно, що на той час склалося досить хороше уявлення про українську діаспору, багато в чому спричинене мінімальною причетністю представників спільноти до кримінальної діяльності, а також, позитивною репутацією на ринку праці. Але певні стереотипи все таки існували. Так, дослідниця Федюк³⁶³ аналізуючи жіночу міграцію з країн Східної Європи на предмет стереотипів у італійському суспільстві, дійшла до висновку, що деякими засобами масової інформації мігранти змальовувалися досить негативно. Наприклад, говорили про жінок, що вони намагаються вийти заміж за італійських чоловіків для того, щоб залишитися в Італії. Оскільки часто ці жінки

³⁶⁰ Montefusco, C. (2008). Ukrainian Migration to Italy. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 6(3), 344-355. <https://doi.org/10.1080/15362940802371507>.

³⁶¹ Dossier statistico immigrazione. (2019). Centro Studi e Ricerche IDOS. p. 121

³⁶² DeMaria Harney, N. (2012), Migrant strategies, informal economies and ontological security: Ukrainians in Naples, Italy. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 32(1/2), 4-16. <https://doi.org/10.1108/01443331211201725>.

³⁶³ Fedjuk, O. (2021). *Moral Economies of Intimacy: Narratives of Ukrainian Solo Female Migrants in Italy in Intimacy and Mobility in the Era of Hardening Borders*. Manchester University Press. Pp. 33-50. <https://doi.org/10.7765/9781526150226.00009>.

працювали по догляду за людьми похилого віку, то на думку ЗМІ, часто так званою «жертвою» ставав саме роботодавець. Але це були поодинокі публікації в пресі і вони не могли змінити, в цілому, позитивного сприйняття українок в італійському суспільстві.

Повертаючись до питання тяглості інтеграційних процесів, то до 2003 року, коли велика кількість мігрантів перебувала на території Італії нелегально, на нашу думку, це негативно відбилося на інтеграції в суспільстві. Без належного знання мови та з постійним страхом бути впійманим поліцією, мігранти обмежували своє життя майже виключно робочим місцем, яке водночас було і домом.³⁶⁴

Оскільки переважна більшість українських мігрантів, що належали до вище згаданої хвилі переслідували саме економічні мотиви, прослідковується досить слабе включення у інтеграційні процеси, як по відношенню до італійського суспільства, так і в середині українських груп. У 1990-х роках, як правило, українська міграція сприймається досить спрощено, з точки зору розуміння її, як пострадянської чи російської.³⁶⁵

На відміну від інших діаспор в цей час не спостерігалось значних взаємозв'язків між Італією та Україною в напрямку регулювання міграційних хвиль. Ще в 1995 році між двома країнами було підписано Договір про дружбу і співробітництво.³⁶⁶ Цей договір був досить типовим і декларативним документом про наміри співпрацювати в різних сферах. За наступні більше ніж двадцять років було підписано ще кілька десятків документів між двома державами, але жоден з них не стосувався українців, які знаходилися в Італії. Це, на наш погляд, було досить промовистим фактом і може свідчити про те, що українська присутність в Італії не сприймалася, як стан небезпеки, яку потрібно адресувати до країни походження.

³⁶⁴ Годованська, О. (2011). Новітня українська діаспора. Трудові мігранти в Італії, Іспанії та Португалії. Львів: Ін-т народознавства НАН України. ст. 23

³⁶⁵ Ibidem, ст. 17

³⁶⁶ Договір про дружбу і співробітництво між Італійською республікою та Україною. (1996). Офіційний портал Верховної Ради України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380_384#Text. Дата звернення: 11 листопада 2024.

Особливістю української діаспори було і те, що в порівнянні з іншими групами, які перебували на території Італії досить довгий час, українці зберігали тісний зв'язок з батьківщиною. Станом на 2010-ті роки, коли відбулося набуття багатьма українськими мігрантами легального статусу та постійних дозволів на працевлаштування, все більше прослідковувалася тенденція «циркулюючої міграції»,³⁶⁷ за якої мігранти проводили частину року в Італії, а частину в Україні. Як наслідок, ця особливість української діаспори отримала визначення, як транснаціональна подвійна присутність.³⁶⁸ З одного боку, мігранти працювали в Італії, а з іншого розробляли нові стратегії, щоб не втрачати зв'язку з домом. Це пояснюється тим, що, як було зазначено вище, більшу частину української діаспори в Італії складали жінки середнього віку, які на момент імміграції вже, як правило, мали сім'ї та дорослих дітей і, зрозуміло вони не хотіли втрачати контакти з ними.

Це створило унікальний феномен. В цей час, коли інші мігранти тяжіли до об'єднання сімей та певної інтеграції в італійське суспільство, українська група, хоча і не була виключеною, а навпаки, досить добре інтегрована, не бажала довготривалої перспективи в Італії. Це пояснюється в першу чергу, типом робіт які виконували українські жінки. Робота яку вони виконували не була високооплачувана, і надавалася їм як правило у сфері догляду та допомоги по дому. В більшості випадків українські мігранти проживали з сім'ями у яких вони працювали, а це дозволяло уникати проблем та дискримінації на ринку оренди житла, набувати певних соціальних контактів та вивчати мову. Разом з тим це унеможливило ідею об'єднання сім'ї.

Варто наголосити, що повномасштабне російське вторгнення 2022 року, докорінно змінило ситуацію, адже відбулась нова хвиля прибуття українців. Як правило, біженці обирали Італію у тому випадку, якщо у них там були контакти.

³⁶⁷ Годованська, О. (2011). Новітня українська діаспора. Трудові мігранти в Італії, Іспанії та Португалії. Львів: Ін-т народознавства НАН України. ст. 18

³⁶⁸ Vianello, F. (2013). A Transnational Double Presence: Circular Migration between Ukraine and Italy in A. Triandafyllidou (Ed.). *Circular Migration between Europe and its Neighbourhood: Choice or Necessity?* Oxford University Press. Pp. 187-211. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199674510.003.0009>

За неповні три роки майже подвоїлась українська присутність в країні. Станом на грудень 2023 року в Італії було зареєстровано 167 тис. осіб з тимчасовим захистом.³⁶⁹ В цей час вже відбувалося об'єднання сімей. Наприклад, типовою була ситуація, коли в Італії знаходилась мати вже не одне десятиліття і до неї приїжджали діти з внуками. Але тут треба зазначити, що цей процес пояснюється кризовою ситуацією в Україні. Автор припускає, що за інших обставин українська громада Італії продовжила б існувати в орбіті економічної міграції, яка кінцевою своєю метою мала б повернення в Україну, не дивлячись на порівняну інтегрованість українського іммігранта в італійське суспільстві.

Щодо громадського життя української спільноти, то в монографії Петра Гаврилишина знаходимо інформацію про те, що станом на 2011 рік в Італії існувало від 40 до 70 різних українських організацій, але вони не мали спільної координації, і були представлені далеко не у всіх містах де проживали українці.³⁷⁰ Значну роль в об'єднанні української діаспори відігравала, досить поширена структура української греко-католицької церкви, яка була представлена в Італії ще після Другої світової війни. Як правило, саме церква створювала майданчик для об'єднання громади. Також УГКЦ тісно співпрацювала з італійською католицькою церквою та Карітасом, що в багатьох випадках дозволяло вирішувати певні гуманітарні питання без залучення італійських державних ресурсів.

Значне пожвавлення та спільна координація дій української громади прослідковується вже під час Євромайдану, коли українські асоціації проводять публічні акції, мітинги та флешмоби в різних містах Італії, намагаючись донести до італійського суспільства правдиву інформацію про події, які відбувалися в Україні. Також, проводилися акції по збору гуманітарної допомоги.³⁷¹

³⁶⁹ La comunità ucraina in Italia. Rapporto annuale sulla presenza dei migranti. (2023). Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali. Disponibile su: <https://www.lavoro.gov.it/temi-e-priorita-immigrazione/studi-e-statistiche/summary-presenza-migranti-2023-ucraina>. Ultimo accesso: 11 novembre 2024.

³⁷⁰ Гаврилишин, П. (2014). Українська трудова імміграція в Італії. (1991 – 2011 pp.). Брустурів: Discursus. ст. 136

³⁷¹ Сухобокова, О. (2019). Гуманітарна допомога Італії Україні в 2014-2018 pp. Європейські історичні студії, 12, 107-124. <https://doi.org/10.17721/2524-048x.2019.12.107-124>.

Важливість соціальних євроінтеграційних процесів, що відбувалися в Україні демонструвало іншу тенденцію, яка ще більше прослідковується після 2022 року. А саме, залучення італійців до асоціацій на підтримку України. Можемо навести приклад Європейської культурної асоціації «Майдан Італія – Україна», президентом якої був італієць Фабіо Преведелло. Створенню даної організації дали поштовх протести на Майдані Незалежності в Києві. Початково вона мала на меті інформувати італійське суспільство про події, що відбувалися в Україні. Згодом вони почали долучатися до збору їжі та одягу для протестувальників. Президент асоціації у 2015 році був нагороджений українським орденом «За заслуги» 3-го ступеня». Цей факт дозволяє говорити про певну включеність українського державного апарату до підтримки ініціатив в діаспорі. Асоціація «Майдан Італія -Україна» об'єднала небайдужих італійців та українців, які збирали гуманітарну допомогу та медичне обладнання для тих, кому це було необхідно в Україні зокрема для дитячих будинків та лікарень.³⁷² Починаючи з 2010-х років прослідковується все більша увага дипломатичних представництв. Так, за сприяння Посольства України в Римі та Генерального консульства в Мілані починають проводитися різні заходи, як на підтримку України, так і української діаспори в Італії.

В цей час українська діаспора, також, виступає певним медіатором та голосом українських ідей у Ватикані, використовуючи різні типи комунікацій. Наприклад, у 2019 році українська громада виступила зі спільною подякою Папі Римському за допомогу для України.³⁷³ Така активність діаспори може бути додатковим свідченням сприйняття українськими мігрантами свого статусу через призму тимчасовості, і більшу приналежність до України. В дослідженнях знаходимо висновки про те, що значне відчуття потягу до країни походження, є

³⁷² Dorosh, L. (2019). Migrant workers as the subjects of Ukraine's civil diplomacy (on example of Ukrainian-Italian relations). *Humanitarian Vision*, 5(2). <https://doi.org/10.23939/shv2019.02>.

³⁷³ Сухобокова, О. (2020). «Папа для України»: Гуманітарна допомога Ватикану Україні в умовах російської агресії. *Європейські історичні студії*, 16, 170–184. <https://doi.org/10.17721/2524-048x.2020.16.13>.

маркером української спільноти та перешкодою на шляху до активної культурної та соціальної інтеграції в італійське суспільство.

Українська діаспора в італійському суспільстві представляє унікальний феномен, адже, в першу чергу, є гендерно не збалансованою, що створює ситуацію, коли мігранти живуть між двома країнами. Як наслідок, виникає особлива модель співіснування в італійському суспільстві. З одного боку можемо вважати українців, як таку групу, що є вдало інтегрованою, а з іншої сторони, не дивлячись на те, що мігранти живуть в Італії інколи десятиліттями, вони сприймають статус мігранта, як тимчасовий.

Необхідно сказати і про те, що серед українців немає підвищеного інтересу до питання отримання італійського громадянства. Це підтверджує думку про відсторонення українців від процесів політичної інтеграції. Залученість італійської спільноти до проектів на підтримку України, зокрема після подій Євромайдану, свідчить про підтримку, та позитивне ставлення до української діаспори. Разом з тим, це може бути підтвердженням ідеї автора про те що, італійська спільнота сприймає українців, як тимчасових гостей які переслідують виключно економічні мотиви.

Процес української інтеграції в італійському суспільстві не має особливих суперечностей, які можна було б виділити. Можна зробити висновок, що у випадку з українцями не відбувається асиміляційного процесу, як це відбулося, наприклад, з албанською діаспорою. Це, на нашу думку, сталося тому, що українська спільнота не виявляла бажання рухатися у напрямку інкорпорації в італійське суспільство, сприймаючи стан міграції, як тимчасовий і зберігаючи тісні зв'язки з Україною.

4.4. Особливості інтеграції марокканської діаспори в Італії

Марокканська діаспора є другою неєвропейською групою за представництвом в Італії. Але, за історичною тяглістю, марокканська діаспора посідає перше місце. Марокканці почали прибувати в Італію в 1970-х роках, коли ця країна ще не була популярним напрямком для міграційних потоків. У 80-х роках ХХ ст. даний процес інтенсифікується. І вже на період 1990-х – 2000-х років починається період об'єднання сімей та народження дітей на італійській території.

В порівнянні з українською та албанською діаспорами, марокканська зіткнулася з більшими труднощами в інтеграційних процесах. Адже, на відміну від інших ця діаспора традиційно сприймалася більш культурно далекою, в першу чергу, у зв'язку із сповіданням ісламу. Можемо стверджувати, що саме це стало причиною певного дистанціювання італійців від марокканської діаспори. При цьому твердження про те, що марокканці є кардинально відмінними не витримує критики, адже культурно вони є представниками Середземноморського простору, який має багато спільного і марокканці не мали б відчувати значних труднощів в адаптаційних процесах.³⁷⁴

На відміну від української діаспори марокканська у 70 – 80-х роках ХХ ст. складалася майже виключно з чоловіків. Це були, як правило, мігранти з низькою кваліфікацією, які виїжджали, щоб фінансово підтримувати свої сім'ї вдома. Початково більш привабливими регіонами для перебування був південь Італії, але згодом марокканська громада починає бути помітною і на півночі. Станом на 2018 рік найбільше представництво марокканців спостерігалось в більш економічно розвинених районах півночі Ломбардії, Емілії Романії, П'ємонті та Венето.³⁷⁵

³⁷⁴ Tineke, F. & De Haas, H. (2015). Pre- and Post-Migration Determinants of Socio-Cultural Integration of African Immigrants in Italy and Spain. *International migration*, 53(6), 3-26. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2435.2011.00687.x>.

³⁷⁵ Dossier statistico immigrazione. (2018). Centro Studi e Ricerche IDOS.

Спектр робіт де були задіяні марокканські мігранти був досить широким. Це і сільське господарство, і будівництво, робота на фабриках, торгівля та інша фізично важка праця. Характерним було те, що певну частину мігрантів складали студенти.³⁷⁶ В процесі свого інтеграційного шляху відчутна частина марокканців обирала відкриття власного невеликого бізнесу. На 2019 рік в Італії налічувалося близько 70 тисяч підприємств відкритих марокканцями, що є дуже високим показником серед іноземців³⁷⁷.

Станом на 2012 рік кількість марокканських чоловіків все ще перебільшувала кількість жінок. Але вже чітко спостерігалася тенденція до об'єднання сімей та народження дітей. Найбільш представленою віковою групою були діти до 10 років та молоді люди 25 – 40 років. Це свідчило про те, що Італія ставала особливо привабливою для молодих сімей працездатного віку.³⁷⁸ У 2018 році в Італії проживало 433 тис. марокканців, серед яких було 45 відсотків жінок і 55 відсотків чоловіків.³⁷⁹

Прибуття мігрантів з Марокко ще у 1980-х роках стало для Італії справжнім потрясінням, адже, на відміну від албанського масового одномоментного прибуття в 1990-х роках, марокканське відбувалося з постійною частотою. Мігранти обирали морський шлях через Туніс, перед цим пересікаючи територію Алжиру. Така подорож була часто небезпечною, а в деяких випадках і трагічною. Про масовість та небезпечність даного шляху може свідчити те, що у 2001 році в Марокко була створена ініціатива під назвою «Асоціація друзів та сімей жертв

³⁷⁶ Breve storia dell'immigrazione marocchina in Italia. (2002). Associazione per gli Studi Giuridici sull'Immigrazione. Disponibile su: <http://briguglio.asgi.it/immigrazione-e-asilo/2015/marzo/iprit-immigr-marocco.pdf>. Ultimo accesso: 28 ottobre 2024.

³⁷⁷ Una panoramica delle migrazioni per lavoro in Italia. (2022). Organizzazione Internazionale del Lavoro. Disponibile su: <https://www.ilo.org/it/media/367366/download>. Ultimo accesso 22 dicembre 2024.

³⁷⁸ Di Bartolomeo, A., Gabrielli, G., Strozza, S., & CEDEM. (2015). The Migration and Integration of Moroccan and Ukrainian migrants in Italy: Policies and Measures. INTERACT Research Report, Corridor Report, 2015/08. <https://doi.org/10.2870/870237>

³⁷⁹ Dossier statistico immigrazione. (2018). Centro Studi e Ricerche IDOS.

нелегальної імміграції». Ця група займалася дослідженням даного питання, і допомагала повертати тіла загиблих додому.³⁸⁰

Характерним для марокканської спільноти в цей час була сильна приналежність до громади, тому часто інтеграційні питання, які виникали вирішувалися безпосередньо в межах цієї групи. Дослідження підтверджують той факт, що марокканська діаспора була однією з найпотужніших у створенні неформальних мереж допомоги. Багато мігрантів стверджували, що знайшли житло або роботу саме за допомогою співвітчизників.³⁸¹ Це може пояснюватися тим, що італійське суспільство було вкрай дискримінативним щодо іммігрантів арабського походження. Наприклад, знайти житло на італійському ринку оренди мігрантам-арабам було дуже важко. Така ж ситуація склалася стосовно пошуку роботи, і це не зважаючи на те, що мігранти не претендували на робочі місця де була необхідною висока кваліфікація. Але, знайти навіть просту роботу було досить складно.³⁸²

Наступним підтвердженням значної дискримінації марокканської групи в італійському суспільстві було те, що сам термін *marocchino* (марокканець) в італійській мові означає не тільки національність. В залежності від контексту він може бути насмішливим, чи зневажливим і використовується, як збірне поняття для позначення широкого числа мігрантів зокрема темношкірих африканців, арабів, південноамериканців, як правило, вихідців з неєвропейських бідних країн. В 2005 році Верховний суд засудив використання терміну марокканець, і

³⁸⁰ Pittau, F., et al. (2013). *La comunità marocchina in Italia: Un ponte sul Mediterraneo*. Centro Studi e Ricerche IDOS. Disponibile su: https://www.comune.arezzo.it/sites/default/files/legacy/statistica-censimenti/files/pdf/IDOS._La_comunita_marocchina_in_Italia._Un_ponte_sul_Mediterraneo._2013.p.pdf. Ultimo accesso: 12 ottobre 2024.

³⁸¹ OECD. (1998). *Immigrants, Integration and Cities*. OECD Publishing, 1998. <https://doi.org/10.1787/9789264162952-en>.

³⁸² OECD. (2014). *Politiche per l'integrazione degli immigrati in Italia. Lavoro per gli immigrati: L'integrazione nel mercato del lavoro in Italia*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264216570-8-it>.

визнав його використання, в негативному контексті як расову дискримінацію, відповідно до кримінального кодексу.³⁸³

Якщо торкнутися теми державних мовних інтеграційних курсів, які пропонувалися центрами освіти для дорослих (CPIA),³⁸⁴ то треба сказати, що найбільша група на них була саме з Марокко. Ці курси, переважно, відвідували жінки. Це пояснюється тим, що вони потрапляли у країну за схемою об'єднання сім'ї та мали певний час для вивчення мови. Чоловіки, як правило, не мали на це часу, адже працювали, щоб утримувати сім'ю.³⁸⁵ Участь у мовних курсах може свідчити про бажання представників марокканської спільноти рухатися на зустріч приймаючому суспільству.

Необхідно наголосити, що марокканська діаспора тяжіла до об'єднання сімей, що, у свою чергу, створювало певні питання у інтеграції вже другого покоління мігрантів, які народилися в Італії. Маючи батьків-іноземців, згідно італійського законодавства, такі діти не могли претендувати на громадянство до настання повноліття. Дослідження показують, що марокканські сім'ї тяжіли до методів виховання прийнятних у країні походження.³⁸⁶ При цьому, вони не були повністю закритими і приймали певні локальні звичаї, тобто вдавалися до моделі селективної асиміляції, щоб надати можливість дітям бути більш інтегрованими в приймаюче суспільство. Разом з тим, часто спостерігалася дискримінація марокканської молоді і сприйняття їх виключно як дітей мігрантів. Це викликало зворотню реакцію. Тут можемо погодитись з думкою дослідниці Ларенцоні, яка стверджує, що це штовхало марокканців приймати все більше «мусульманську

³⁸³ La Suprema Corte, Cassazione, sez. V penale, sentenza 20.05.2005 n° 19378 (2005). Ristretti. Disponibile su: <http://www.ristretti.it/areestudio/stranieri/leggi/ingiuria.htm>. Ultimo accesso: 13 ottobre 2024.

³⁸⁴ I centri provinciali per l'istruzione degli adulti. (n.d.). Mi - Ministero Dell'istruzione. Disponibile su: <https://www.mim.gov.it/i-centri-provinciali-per-l-istruzione-degli-adulti>. Ultimo accesso: 13 novembre 2024.

³⁸⁵ OECD. (2014). Politiche per l'integrazione degli immigrati in Italia. Lavoro per gli immigrati: L'integrazione nel mercato del lavoro in Italia. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264216570-8-it..>

³⁸⁶ Lannutti, V. (2019). Giovani albanesi e marocchini a confronto sui riferimenti culturali d'origine e italiani, fondamentali per la loro costruzione identitaria. Studi Di Sociologia, 57(3), 259–274. Disponibile su: <https://www.jstor.org/stable/26840946>. Ultimo accesso: 5 novembre 2024.

ідентичність».³⁸⁷ Також, дослідники наголошують, що релігійний чинник відігравав значну роль. В даному випадку це спричиняло суперечності між соціальною та релігійною ідентичністю.³⁸⁸

Склалася певна особливість марокканської діаспори, за якої мігрант проживав на території іншої країни, але, разом з тим, підтримував тісний зв'язок з батьківщиною та намагався законсервувати свою ідентичність. Професор римського університету Луїсс Мохаммед Хашас зазначав: «Марокканцю часто важко визначити себе тому, що він хоче зберегти безліч особливостей, які відрізняють його, а саме зв'язок між різними культурними ідентичностями: арабською, африканською, середземноморською та міжнародною».³⁸⁹

Необхідно підкреслити, що іноземці другої хвилі намагалися штучно позбутися рис, які робили їх об'єктами дискримінації. Спостерігалася тенденція до зміни типових арабських імен на більш зрозумілі місцеві.³⁹⁰ Часто арабське прізвище або ім'я призводило до ситуації, коли людина, яка прожила все життя в Італії постійно асоціювалася з країною походження батьків. Це накладало певні перешкоди у питаннях адаптації в італійське суспільство.

Щодо питання мусульманської ідентичності, то Королівство Марокко, маючи досить чисельні діаспори в різних країнах Європи на державному рівні регулювало відносини з діаспорою. Існувало ряд державних програм, спрямованих на збереження культури, мови та традицій.³⁹¹ Дані ініціативи країни походження створювали значне протиріччя між політикою інтеграції в

³⁸⁷ Lorenzoni, E. (2009). Donne di origine marocchina fra riconoscimento e inclusione nella sfera pubblica. *Lares*, 75(3), 533–550. Disponibile su: <http://www.jstor.org/stable/26230291>. Ultimo accesso: 11 novembre 2024.

³⁸⁸ Rizzo, M. (2020). Religione e identità multiculturali nelle seconde generazioni di musulmani in Italia. *Ricerche di psicologia*, 1, 111-134. <https://doi.org/10.3280/rip2020-001006>.

³⁸⁹ Hashas, M. (28 febbraio 2020). Cosa significa essere marocchino in Italia. *Reset*. Disponibile su: <https://www.reset.it/caffè-europa/cosa-significa-essere-marocchino-in-italia>. Ultimo accesso: 2 ottobre 2024.

³⁹⁰ Lorenzoni, E. (2009). Donne di origine marocchina fra riconoscimento e inclusione nella sfera pubblica. *Lares*, 75(3), 533–550. Disponibile su: <http://www.jstor.org/stable/26230291>. Ultimo accesso: 11 novembre 2024.

³⁹¹ Di Bartolomeo, A., Gabrielli, G., Strozza, S., & CEDEM. (2015). The Migration and Integration of Moroccan and Ukrainian migrants in Italy: Policies and Measures. *INTERACT Research Report, Corridor Report*, 2015/08. <https://doi.org/10.2870/870237>

приймаючому суспільстві та самоідентифікацією мігрантів з країною походження. При цьому, дана політика не була направлена на повернення громадян додому, швидше вона впливала на створення групи впливу. Так, виступаючи перед Італійським Парламентом в 2014 році Посол Марокко в Італії Хассан Абоуб сказав: «Відповідаючи на питання про повернення додому треба зазначити, що марокканці в Італії для нас будуть італійцями. І в цьому немає жодного сумніву. Ми бачимо майже 90 тис. марокканських дітей, які не володіють іншою мовою крім італійської... Для мене це очевидний факт: це частина італійської мультикультурної моделі майбутнього ... Ми запропонували італійському уряду угоду інтеграції де попросили їх поставитися до цієї реальності культурно та гуманно.»³⁹²

Беручи до уваги те, що марокканська міграція, в першу чергу, була економічною, то і тут країна походження була досить активною. Існувало ряд двосторонніх угод між Італією та Марокко, які декларували кооперацію в регулюванні міграції та встановлення квот. Як наслідок, досить вдалою була пілотна ініціатива щодо введення тренінгів ще в країні походження, коли працівники мали можливість ознайомитися з культурою, мовою, звичаями країни куди вони прямують. В рамках «Європейського фонду для інтеграції громадян третіх країн 2007 – 2013» італійське міністерство праці та соціальної політики підготувало з марокканськими інституціями ряд тренінгів, щоб підготувати працівників для сезонної роботи у сфері туризму та сільського господарства. Таку ініціативу, на наш погляд, слід розглядати, як досить позитивну практику.³⁹³

Новий поштовх до міграції відбувся в 2011 році. На хвилі неконтрольованих прибуттів з Африки, зокрема марокканці намагалися скористатися шляхом через

³⁹²Indagine conoscitiva sui flussi migratori in Europa attraverso l'Italia, nella prospettiva della riforma del sistema europeo comune d'asilo e della revisione dei modelli di accoglienza. (2014). Camera dei Deputati. Disponibile su: https://documenti.camera.it/leg17/resoconti/commissioni/stenografici/html/30/indag/c30_flussi/2014/10/08/indice_stenografico.0013.html. Ultimo accesso: 11 ottobre 2024.

³⁹³ Di Bartolomeo, A. et al. (2017). Integration in Italy Among Selected Migrant Communities: Does Country of Origin Matter? in *Migrant Integration Between Homeland and Host Society*. Vol. 2. Springer International Publishing AG. Pp. 169–186. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-56370-1>.

море. Треба зазначити, що в порівнянні з іншими представниками Північної Африки їх відсоток був незначний і не входив у першу десятку країн походження мігрантів.³⁹⁴ Але тут зіграло певну роль збірне уявлення в італійському суспільстві про північноафриканські країни, тобто мігрантів не розділяли за країнами походження, а створювалася збірна картинка про вторгнення значної кількості мігрантів з Африки.

Разом з тим, королівство Марокко виступало важливим стратегічним партнером, як Італії, так і Європейського Союзу у питанні регулювання нелегальної міграції, адже країна була на той час однією з найбільших транзитних зон на Африканському континенті. Між Марокко і Європейським Союзом 7 червня 2013 року було підписано договір,³⁹⁵ який мав би зупинити нелегальну міграцію та ефективно боротися з торгівлею людьми. У документі пріоритетним було питання контролю кордону, але, поряд з тим, надавалися певні преференції і для громадян Марокко. Таким чином, ситуація змінилася кардинально, коли Європейський Союз почав змінювати ставлення до країни походження, як надійного партнера в регулюванні міграційних хвиль. В документі знаходимо крім положень про міждержавну співпрацю у питаннях охорони кордону, також, і положення, які стосувалися інтеграції марокканських громадян у ЄС.

Варто зазначити, що таке бачення не було унікальною практикою. Досить часто ЄС, або окремі держави Союзу, йшли на послаблення міграційних обмежень чи візової політики, коли хотіли перекласти відповідальність за регулювання неконтрольованих хвиль міграції на іншу країну. Отже, необхідно підкреслити, що даний документ передбачав таку практику, коли країни-підписанти намагалися досягти створення однакових з громадянами ЄС умов для

³⁹⁴ Papavero, G. & Fondazione ISMU. (2023). Sbarchi e accoglienza di migranti in Italia negli anni 1997-2022. Fondazione ISMU. Disponibile su: <https://www.ismu.org/wp-content/uploads/2023/03/Report-sbarchi-e-accoglienza-1997-2022.pdf>. Ultimo accesso: 1 novembre 2024.

³⁹⁵ Accordo euromediterraneo che istituisce un'associazione tra le comunità europee e i loro stati membri, da una parte, e il Regno del Marocco. (2019). An official website of the European Union. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu>. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/IT/TXT/?uri=celex%3A22000A0318%2801%29>. Date of access: 13 October 2024.

робітників марокканців, які знаходилися легально на території ЄС. Також, передбачалося встановлення порядку повернення громадян, які перебували в ЄС нелегально. Зверталася увага і на покращення умов життя та праці. Зокрема, було згадано про необхідність введення програм, які б дозволяли сприяти рівному ставленню, як до громадянами союзу, так і до марокканців, Це мало робитися через створення програм взаємного пізнання, розвитку толерантності та боротьби з дискримінацією.³⁹⁶ На нашу думку, треба звернути увагу на статтю 70 цього документу. У цій статті мова йде про створення належних умов в країнах походження для запобігання міграції. У пункт G передбачалося фінансування спільних програм обмінів між європейською молоддю та молоддю марокканського походження, що проживали в країнах ЄС. Все це робилося задля двостороннього пізнання культур та заохочення толерантності.³⁹⁷

Враховуючи вищесказане, можна зробити висновок, що марокканська спільнота мала найбільш тривалу історію із проаналізованих нами груп. З огляду на це процеси інтеграції стикалися з проблемами різного типу, адже група не була однорідною. Між мігрантами, які прибули в 1970-х та 2010-х рр. існувала значна різниця в підходах та уявленнях про приймаюче суспільство. Тут варто не забувати про те, що з'являється окрема група – марокканці другої генерації, які вже народилися і вирости в Італії.

Необхідно наголосити, що важливу роль в інтеграції марокканської спільноти відігравала країна походження. Марокко, як країна, була досить помітним гравцем у європейській міграційній політиці. Тому не дивно, що існувало ряд угод, щодо регулювання урядом Марокко нелегальних хвиль мігрантів які проходили через їх територію. Країна намагалася тримати діаспору в орбіті своїх інтересів. Для цього було запроваджено дозвіл на отримання подвійного громадянства, фінансувалися курси арабської мови та культури. При цьому, у двосторонніх та багатосторонніх угодах згадувалося про інтеграцію громадян. Так, як і у випадку з Албанією, бачимо, що посилення ролі країни

³⁹⁶ Ibidem, Art. 69

³⁹⁷ Ibidem, Art. 70, G

походження на міжнародній арені, відбивається значним чином і на сприйнятті іммігрантів з цієї країни. Підписання угод часто супроводжувалося значним медійним інтересом, який здебільшого фокусувався на позитивних моментах, що, у свою чергу, дозволяло формувати краще уявлення про мігрантську групу в приймаючому суспільстві.

Процес інтеграції будь-якої групи мігрантів групи був складним. Це пов'язано з традиціями країни походження, що зумовлювало відкидання певних норм італійського суспільства та робило існування групи досить автономним. Крім того, щодо оцінки марокканської діаспори в італійському суспільстві то тут існувало ряд стійких упереджень, історія яких починалася ще з 1980-х років. І хоча такий підхід засуджувався, але він існував у суспільній свідомості.

Підсумовуючи загальну історію трьох проаналізованих нами діаспор, доходимо висновку, що Італія не мала єдиної узагальненої політики інтеграції мігрантів. Досвід інтеграції міг варіюватися в залежності від багатьох чинників. Часто на цей досвід впливали вже існуючі в суспільстві стереотипи. Також, варто брати до уваги вікову та гендерну модель іноземної групи і стратегію співіснування з суспільством, яку обирала кожна окрема група. Серед проаналізованих нами спільнот якраз найбільше проблем з інтеграцією прослідковувалося в марокканській групі. Це, на наш погляд, можна пояснити довгою історією присутності, стійкими упередженнями приймаючого суспільства та традиційністю самої діаспори, яка досить вибірково була готова приймати норми італійського суспільства

Крім того, необхідно підкреслити, що всі три групи мали значний інтерес до вивчення італійської мови. Албанська та марокканська діаспори, як правило, бачили свою присутність на території Італії на постійній основі. Тому і не дивно, що у цих групах спостерігалися значні тенденції до об'єднання родин та набуття громадянства. В той же час українська діаспора не була схильна до довгострокових перспектив і бачила свою присутність, виключно, як економічну та тимчасову.

Отже, Італії, як порівняно новій країні імміграції, ще належить побудувати більш конструктивні та всеохоплюючі підходи до інтеграції та включення мігрантів у своє суспільство. Дана політика має бути оформлена у загальнонаціональну стратегію, яка б, у свою чергу, гармонійно впроваджувалася на території всієї країни, в незалежності від регіону.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи проведенне дослідження можемо зробити висновки, що проаналізоване коло джерел та літератури дало нам можливість всебічно охарактеризувати імміграційну політику Італії в період з 1986 до 2018 року та дати обґрунтовану оцінку переходу Італійської Республіки від країни еміграції до країни імміграції. Завдяки цьому автору вдалося вирішити поставлені завдання та зробити наступні висновки.

1. Джерельна база роботи є достатньо широкою для проведення даного дослідження. Джерела які було опрацьовано можна розділити на дев'ять груп. Першу групу становлять нормативно-правові акти Італії. В першу чергу це закони, декрети, постанови та інші нормативні акти, прийняті урядом та парламентом Італії, які регулювали питання міграції, інтеграції іноземців та правові засади, щодо цієї сфери. Другу групу складають нормативно-правові акти Європейського Союзу: директиви, регламенти та інші документи ЄС, що регулювали міграційну політику країн-членів, зокрема те, що стосувалося візової, прикордонної та імміграційної політики, а також політики щодо притулку та безпеки на зовнішніх кордонах ЄС. Третя група джерел це міжнародні конвенції, які містять зобов'язання держави щодо політики надання притулку, та гарантування рівних можливостей працівників-мігрантів. До четвертої групи джерел відносимо двосторонні угоди. Це, зокрема, угоди між Італією та країнами походження мігрантів, які стосувалися контролю міграційних потоків, реадмісії осіб, що незаконно перебували на території Італії, а також документи, які регулювали співпрацю в сфері трудової міграції та інтеграції. П'яту групу складають судові рішення національних та міжнародних судів, які визначали важливі аспекти міграційної політики Італії. Шоста група – статистичні звіти підготовані організацією Карітас, що містять важливі данні щодо чисельності та соціального становища мігрантів. Сьома група це публікації у пресі, зокрема матеріали, що публікувалися у провідних італійських газетах («La Repubblica», «Corriere della Sera», «La Stampa») та інших медіа, які

висвітлювали питання міграції, політики уряду щодо іноземців та суспільну дискусію з цієї теми. Восьма група це матеріали засідань Італійського Парламенту, сюди входять стенограми та протоколи парламентських дебатів, що стосувалися прийняття законів та обговорення питань міграційної політики. До дев'ятої групи відносимо архівні дані, що містять інформацію про прийняття нормативно-правових актів, внутрішні дискусії, стратегії міграційної політики. Даний обсяг джерел, на нашу думку, дозволяє комплексно проаналізувати проблему.

Під час роботи над дисертацією було проаналізовано дослідження італійських, українських, британських, німецьких та нідерландських дослідників. Ми дійшли висновків, що тематика італійської імміграційної політики висвітлюється з позицій різних напрямів дослідження. Найбільший інтерес складають історичні, юридичні та соціологічні праці. Дана тема особливо є популярною серед італійських авторів. Значне зростання інтересу можемо бачити і в українських науковців у період міграційної кризи. Також, присутні англійські дослідження, як британських так і німецьких авторів, які стосуються проблеми створення спільної європейської міграційної політики. Окрему групу досліджень складають розвідки присвячені вивченню різних діаспор. Не зважаючи на наявність широкого кола наукових праць, тема італійської імміграційної політики все ще потребує комплексного і всебічного історичного аналізу, що враховує, як правові зміни, так і їхнє практичне втілення, суспільні реакції, міжнародний контекст, зокрема, взаємодію в межах Європейського Союзу та аналіз найбільш чисельних груп іммігрантів.

2. У дослідженні було проаналізовано еволюцію італійської імміграційної політики в період із 1986 по 2018 рік. Вивчення цього процесу здійснювалося за допомогою поділу на чотири основні хронологічні етапи, які відображають зміну політичного курсу внаслідок прийняття ключових законодавчих актів. Перший етап це 1986–1990 роки, він ознаменувався зародженням політики у цій сфері та прийняттям Закону Фоскі – першої спроби встановити нормативно-правову базу для захисту прав іноземних працівників.

Другий етап охоплює період формування початкової законодавчої системи, зокрема прийняття Закону Мартеллі у 1990 році та Закону Турко-Наполітано у 1998 році. В цих законах вперше поєднали підхід до контролю міграційних потоків із заходами, спрямованими на інтеграцію та захист прав біженців. Третій етап, який припадає на 1999–2007 роки, характеризується посиленням безпекового дискурсу, зокрема через впровадження Закону Боссі-Фіні, що ускладнив процедури в'їзду та перебування мігрантів в Італії. Четвертий етап припадає на період від 2008 по 2018 роки і відзначається значною політизацією теми міграції, в цей час відбувається активізація популістських сил і зростання уваги до безпеки. Загалом, італійська міграційна політика у досліджуваний період була уривчастою. Це спричинено тим, що законодавство приймалося часто вже як реакція на існуючу реальність, або кризову ситуацію. Хоча значна увага приділялася контролю над потоками мігрантів, але питання інтеграції, соціального включення та громадянства залишалися на периферії у кожному періоді.

3. З'ясовано, що італійська законодавча база є досить широкою, але їй бракує послідовності. Закон Фоскі, Мартеллі та Турко-Наполітано, можемо вважати основоположними для творення імміграційної політики Італії. Закон Фоскі прийнятий у 1986 році зробив видимою присутність іноземних робітників, в той час, як закон Мартеллі 1990 року ввів в широкий обіг поняття біженців та супутні з ним гарантії та обов'язки. Закон Турко-Наполітано затверджений у 1998 році, це вже приклад комплексного законодавства, яке передбачало постійну присутність на території Італії іноземців. Прийняттям цього закону було зроблено спробу попередження надзвичайних ситуацій. Разом з тим, цей документ був прийнятий з позиції політичного консенсусу між всіма партіями, що зробило його досить розлогим і не конкретним. Важливим кроком у бік жорсткого регулювання міграції був закон Боссі-Фінні прийнятий у 2002 році, який мав би сприяти скороченню нелегальної іноземної присутності та діяти в питаннях міграції з позиції сили. Спроба лівого уряду у вигляді закону Амато-Ферреро у 2007 році провалилися, як наслідок Італія продовжила рухатися в бік

політизації та стримування міграції. Останніми важливими документами в період дослідження став «Пакет безпеки» 2009 року та декрет Сальвіні 2018 року. Обидва законодавчі акти були запропоновані праворадикальною партією Ліга Півночі та спрямовані на максимальне обмеження міграції. Можемо зробити висновок, що на початковому етапі у 1980-х – 1990-х роках до питання врегулювання міграційного законодавства проявляли інтерес майже всі політичні сили, при тому законодавство цього періоду було ініційоване лівими силами виходячи з ліберальних позицій. Коли станом на початок 2000-х та 2010-х роки лідерство повністю перейшло до правих партій, що призвело до все більшого тиску на мігрантів. Тому можемо зробити висновок про систематичний рух італійського законодавства у бік більш обмежувальних норм щодо міграції.

4. Було встановлено, що євроінтеграційні процеси мали значний вплив на формування імміграційної політики в Італії. У зв'язку з бажанням країни брати активну участь в Євроінтеграційних процесах та бути частиною Шенгенської зони для Італії було необхідним упорядкувати імміграційну політику. Приналежність Італії до ЄС створювало унікальну динаміку, за якої державне законодавство змушене було бути у згоді з наднаціональними угодами. Було зроблено висновок, що багато в чому італійський законодавчий процес йшов синхронно з процесами, що відбувалися в ЄС. Особливо помітною така тенденція була в 1990-х роках, на перших етапах вступу в Шенгенську зону, коли вже в наступні десятиліття Італія почала вводити більш жорсткі заходи, за що була критикована у зв'язку з недотриманням прав людини. Не дивлячись на те, що існувала спільна нормативна база, в ході дослідження було з'ясовано, що її впровадження було проблематичним. Період міграційної кризи продемонстрував недосконалість принципів, які були закладені в європейському законодавстві. Не дивлячись на те, що принцип спільного посилення кордону було включено в ряд договорів про функціонування ЄС починаючи від Амстердамського договору 1997 року, під час кризи виявилось, що це поняття є досить ілюзорним, адже в момент надзвичайної ситуації країни ЄС могли швидко поновити свої внутрішні кордони. Це створило несприятливу ситуацію

для Італії. Звідси випливає що ідея спільного імміграційного контролю не була ефективною. А імміграційний контроль залишався в межах відповідальності держави.

5. З'ясовано, що екстерналізація кордонів була основним важелем контролю щодо регулювання та превенції кризових ситуацій у сфері міграції. Таким чином Італія ще з початку 2000-х років оточила себе кордоном з країн, які мали вберегти її від неконтрольованих міграційних потоків. В ці роки Лівія, у зв'язку з географічною близькістю, спільним історичним минулим та важливою роллю в патрулюванні Середземного моря стала основним партнером Італії. Незважаючи на те, що дана кооперація досягла певної мети, а саме скорочення міграції через Середземне море, дії Італії у даному питанні піддавалася неодноразовій критиці у зв'язку з недотриманням своїх міжнародних зобов'язань, адже уряд Лівії не вважався демократичним і, таким чином, мігранти могли потрапляти в небезпечні ситуації. Не дивлячись на успішність даних механізмів можна зробити висновок, що подібні угоди варто розглядати як оплату третім країнам за стримування мігрантів. Італія була змушена вдаватися до такої стратегії, оскільки принцип солідарності не був ефективним інструментом в межах ЄС.

6. Доведено, що Європейська міграційна криза стала серйозним випробуванням для Італії. Це пояснюється тим, що країни була змушена самотужки відповідати за спільний європейський кордон. Не маючи змоги управляти сотнями тисяч мігрантів, які припливали до берегів Італії в період між 2011 та 2018 роками, а особливо у піковий 2015 рік, уряд намагався апелювати до принципу солідарності з іншими країнами ЄС, який виявився суто декларативним. Неефективною була і система охорони спільного кордону ЄС, а Дублінський регламент створив катастрофічну ситуацію для прикордонних країн, адже зупиняв на їх території всіх шукачів притулку. Для Італії міграційна криза стала значною проблемою, що змусила країну розширити свої гуманітарні програми, зокрема через операцію *Mare Nostrum*, яка тривала з 2013 по 2014 рік, дана ситуація була фінансово обтяжливою для бюджету держави. А криза

загалом продемонструвала, що, країни-учасниці ЄС ставили національні інтереси вище європейських норм, та принципу солідарності. Тому не є дивним те, що кооперація щодо міграційного питання в рамках Євросоюзу не була успішною.

7. Вивчено розвиток політизації міграційного питання. Окреслено, що роль провідника ідей політизації міграції традиційно брали на себе праворадикальні партії, а ліві сили долучатися до дискусії у відповідь, та не були сильно зацікавлені в питанні. Визначено, що питання політизації міграції стає актуальним вже у 1990-х роках, але активного поширення набуває у 2000-х роках. Саме з того часу, коли у 2001 році Берлусконі перемагає на виборах зробивши наголос на антиімміграційні гасла. Починаючи з цього часу, імміграція стає ключовим елементом у політиці правих партій, як всередині Італії, так і на Європейському рівні. Найбільшої популярності така риторика набуває в період Європейської міграційної кризи. З огляду на те, що не дивлячись на широкий законодавчий апарат Європейського Союзу, країни Європи продемонстрували відсутність солідарності, а Італія залишилася наодинці з не вирішеними проблемами, які мали б бути загальноєвропейськими, це призвело до ще більшого зростання негативного уявлення про міграцію та політизацію даного питання, як на європейському, так і на національному рівнях.

8. Щодо моделей інтеграції мігрантів, нами було визначено, що Італійський уряд мав досить фрагментовані підходи до цього питання. Основною особливістю тут була відсутність централізованого державного підходу. Хоча і відбувалися спроби включити інтеграційну проблематику в закони Турко-Наполітано 1998 року та Боссі-Фіні 2002 року, але створити спільну національну стратегію не вдалося. Багато в чому це було спричинено переходами від правих до лівих урядів, які мали кардинально різні бачення даної проблеми. Крім того, значну роль зіграла присутність широкого тіньового сектору економіки в країні, що дозволяло мігрантам знаходитися в Італії нелегально протягом довгого часу, а це негативно позначалося на їх інтеграції. Регіональний підхід створював диспропорцію, тому що іммігрантський досвід міг варіюватися в залежності від

того, в якій частині країни знаходилася людина, адже регіональні адміністрації часто брали на себе ініціативу у розробці стратегій інтеграції мігрантів. Як результат, багато мігрантів залишалися ізольованими в національних групах, без доступу до можливостей, які пропонувала держава. Таким чином підсумовуємо, що італійська інтеграційна політика в досліджуваний період була несистемною.

9. На прикладі аналізу албанської, української та марокканської діаспори було зроблено висновок, що у зв'язку з відсутністю жорстких та структурованих підходів з боку держави у питанні інтеграції, різні групи мігрантів обирали різні шляхи взаємодії у італійському суспільстві. Албанська діаспора пройшла шлях від несприйняття італійським суспільством до майже повної асиміляції, в той час, коли марокканська та українська спільноти зберігали більший зв'язок з країною походження. З огляду на тенденції, щодо об'єднання сімей, було прослідковано наміри марокканської та албанської діаспори залишатися на території Італії протягом довгого часу. Українські мігранти, переважну більшість яких становили жінки, як правило, розглядали ситуацію міграції, як тимчасову. Було зафіксовано, що на інтеграцію негативно впливали стереотипи, які існували в італійському суспільстві. Таким чином, вихідцям з марокканської діаспори було дуже важко адаптуватися в Італії. Поряд з тим, автор зазначає, що відсутність централізованих, обов'язкових державних програм, щодо вивчення мови та культури, робило мігрантів відрізаними від приймаючого суспільства та ускладнювало процес інтеграції.

10. Дане дослідження може стати основою для подальших наукових розвідок. Було встановлено, що імміграційна політика є досить динамічною сферою вивчення. Розробка міграційного законодавства все ще продовжується. Італійський уряд весь час шукає партнерів для підписання угод щодо екстерналізації кордонів. Потребує вивчення угода між Італією і Албанією підписана в 2024 році, де було запропоновано новий механізм стримування мігрантів. Країна вже має досить успішний досвід прийому значної кількості іноземців. Це можна прослідкувати на прикладі українців, які отримали тимчасовий захист після 2022 року. На загальноєвропейському рівні

напрацьовується новий пакт про надання притулку та міграцію, що може кардинально змінити підходи в майбутньому. Також, в рамках цього дослідження, ми доходимо висновків, що в майбутньому Італії доведеться гармонізувати політику інтеграції, адже кількість іноземців зростає кожного року. Вже з'явилося друге покоління мігрантів, які народилися в Італії, але вони все одно сприймаються, як громадяни інших країн. Варто зазначити, що останнім часом відбуваються активні політичні обговорення щодо інтеграційних механізмів та змін італійського законодавства, особливо в частині про громадянство, що може бути перспективною темою для подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

1. Нормативно-правові акти Італії

1. Accordo di integrazione. (2011). Ministero dell'interno. Disponibile su: https://www1.interno.gov.it/mininterno/export/sites/default/it/assets/files/22/0185_Accordo_di_Integrazione_Italiano.pdf. Ultimo accesso: 3 novembre 2024.
2. Camera dei deputati n. 2976, Delega al Governo per la modifica della disciplina dell'immigrazione e delle norme sulla condizione dello straniero. (2007). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.astrid-online.it/static/upload/protected/15-A/15-AC-2976.pdf>. Ultimo accesso: 25 novembre 2024.
3. Decreto 14 luglio 2003, Ministero dell'intero. (2003). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaDettaglioAtto/originario?atto.dataPubblicazioneGazzetta=2003-09-22&atto.codiceRedazionale=03A10516&elenco30giorni=false. Ultimo accesso: 22 novembre 2024.
4. Decreto del presidente del Consiglio dei ministri 15 febbraio 2006, Programmazione dei flussi d'ingresso dei lavoratori extracomunitari nel territorio dello Stato, per l'anno 2006. (2006). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2006/03/07/06A02169/sg>. Ultimo accesso: 21 ottobre 2024.
5. Decreto-Legge 30 ottobre 1995, n. 451, Disposizioni urgenti per l'ulteriore impiego del personale delle Forze armate in attività di controllo della frontiera marittima nella regione Puglia. (1995). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1995/12/30/095A7853/sg>. Ultimo accesso: 13 novembre 2024.

6. Decreto-legge 4 ottobre 2018, n.113, Disposizioni urgenti in materia di protezione internazionale e immigrazione, sicurezza pubblica, nonché misure per la funzionalità del Ministero dell'interno e l'organizzazione e il funzionamento dell'Agenzia nazionale per l'amministrazione e la destinazione dei beni sequestrati e confiscati alla criminalità organizzata. (2018). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2018/10/04/18G00140/sg>. Ultimo accesso: 12 novembre 2024.

7. Le proposte della riforma della cittadinanza. (2018). Camera dei deputati. Disponibile su: https://www.camera.it/leg17/465?tema=integrazione_cittadinanza. Ultimo accesso: 10 novembre 2024.

8. Regio decreto 18 giugno 1931, n. 773 “Testo unico delle leggi di pubblica sicurezza”. (1931). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1931/06/26/031U0773/sg>. Ultimo accesso: 3 ottobre 2024.

9. Gazzetta Ufficiale. (22 febbraio 1963). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/gu/1963/02/22/51/sg/pdf>. Ultimo accesso: 5 novembre 2024.

10. Legge 30 dicembre 1986, n. 943 Norme in materia di collocamento e di trattamento dei lavoratori extracomunitari immigrati e contro le immigrazioni clandestine. (1986). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1987/01/12/086U0943/sg>. Ultimo accesso: 15 ottobre 2024.

11. Legge 28 febbraio 1990, n. 39 Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 30 dicembre 1989, n. 416, recante norme urgenti in materia di asilo politico, di ingresso e soggiorno dei cittadini extracomunitari e di regolarizzazione dei cittadini extracomunitari ed apolidi già presenti nel territorio dello Stato. Disposizioni in materia di asilo. (1990). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1990/02/28/090G0075/sg>. Ultimo accesso: 5 novembre 2024.

12. Legge 5 febbraio 1992, n. 91 Nuove norme sulla cittadinanza. (1992).
Gazzetta Ufficiale. Disponibile su:
<https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1992/02/15/092G0162/SG>. Ultimo accesso: 12 novembre 2024.

13. Testo del decreto-legge 14 giugno 1993, n. 187 coordinato con la legge di conversione 12 agosto 1993, n. 296, recante: "Nuove misure in materia di trattamento penitenziario, nonché sull'espulsione dei cittadini stranieri". (1993). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su:
https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaDettaglioAtto/originario?atto.dataPubblicazioneGazzetta=1993-08-12&atto.codiceRedazionale=093A4595.
Ultimo accesso: 2 dicembre 2024.

14. Gazzetta Ufficiale. (18 novembre 1995). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1995/11/18/095G0539/sg>. Ultimo accesso: 3 ottobre 2024.

15. Legge 6 marzo 1998, n.40 Disciplina dell'immigrazione e norme sulla condizione dello straniero. (1998). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaDettaglioAtto/originario?atto.dataPubblicazioneGazzetta=1998-03-12&atto.codiceRedazionale=098G0066&elenco30giorni=false. Ultimo accesso: 22 novembre 2024.

16. Legge 21 maggio 1998, n. 170 Ratifica ed esecuzione del trattato di amicizia e collaborazione tra la Repubblica italiana e la Repubblica di Albania, con scambio di lettere esplicative dell'articolo 19, fatto a Roma il 13 ottobre 1995. (1998).
Gazzetta Ufficiale. Disponibile su:
<https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1998/06/03/098G0216/sg>. Ultimo accesso: 18 ottobre 2024.

17. La legge 30 luglio 2002, n. 189 Modifica alla normativa in materia di immigrazione e di asilo. (2002). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2002/08/26/002G0219/sg>. Ultimo accesso: 11 ottobre 2024.

18. Testo coordinato del Decreto-Legge 23 maggio 2008, n. 92, «Misure urgenti in materia di sicurezza pubblica». (2008). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: [https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaDettaglioAtto/originario?atto.dataPubblicazioneGazzetta=2008-07-](https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaDettaglioAtto/originario?atto.dataPubblicazioneGazzetta=2008-07-25&atto.codiceRedazionale=08A05392&elenco30giorni=false)

25&atto.codiceRedazionale=08A05392&elenco30giorni=false. Ultimo accesso: 16 novembre 2024.

19. Legge 24 luglio 2008, n. 125, Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 23 maggio 2008, n. 92, recante misure urgenti in materia di sicurezza pubblica. (2008). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: [https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaDettaglioAtto/originario?atto.dataPubblicazioneGazzetta=2008-07-](https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaDettaglioAtto/originario?atto.dataPubblicazioneGazzetta=2008-07-25&atto.codiceRedazionale=008G0149&elenco30giorni=false)

25&atto.codiceRedazionale=008G0149&elenco30giorni=false. Ultimo accesso: 30 ottobre 2024.

20. Legge 15 luglio 2009, n. 94, Disposizioni in materia di sicurezza pubblica. (2009). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: [https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2009/07/24/009G0096/sg#:~:text=%2D%20\(Oltraggio%20a%20pubblico%20ufficiale\),reclusione%20fino%20a%20tre%20anni](https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2009/07/24/009G0096/sg#:~:text=%2D%20(Oltraggio%20a%20pubblico%20ufficiale),reclusione%20fino%20a%20tre%20anni). Ultimo accesso: 3 novembre 2024.

21. Legge 13 aprile 2017, n. 46, Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 17 febbraio 2017, n. 13, recante disposizioni urgenti per l'accelerazione dei procedimenti in materia di protezione internazionale, nonché per il contrasto dell'immigrazione illegale. (2017). Gazzetta Ufficiale. Disponibile su: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2017/04/18/17G00059/sg>. Ultimo accesso: 2 ottobre 2024.

22. Piano per l'integrazione nella sicurezza. (2010). Ministero del Lavoro, Ministero dell'Interno, Ministero dell'Istruzione e delle Politiche Sociali dell'Università e della Ricerca. Disponibile su: https://www1.interno.gov.it/mininterno/export/sites/default/it/assets/files/19/0538_PianoIntegrazioneSicurezzaIdentitaIncontro.pdf. Ultimo accesso: 5 ottobre 2024.

2. **Нормативно-правові акти Європейського Союзу**

23. Barcelona Process: Union for the Mediterranean | EUR-Lex. (2008). Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/barcelona-process-union-for-the-mediterranean.html>. Date of access: 5 November 2024.

24. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union (2012). Official Journal of the European Union. Retrieved from: http://data.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj. Date of access: 2 October 2024.

25. Council Decision 2015/1523 of 14 September 2015 Establishing Provisional Measures in the Area of International Protection for the Benefit of Italy and of Greece. (2015, September 14). Council of the European Union. Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/dec/2015/1523/oj>. Date of access: 9 December 2024.

26. Council Decision 2015/1601 of 22 September 2015 Establishing Provisional Measures in the Area of International Protection for the Benefit of Italy and Greece. (2015, September 22). Council of the European. Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/dec/2015/1601/oj>. Date of access: 4 October 2024.

27. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. (2001) The Council of the European Union. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/55/oj>. Date of access: 17 October 2024.

28. Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council. (2013, June 26). <https://eur-lex.europa.eu>. Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/dir/2013/32/oj>. Date of access: 27 October 2024.

29. Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on a Union Code on the Rules Governing the Movement of Persons Across Borders (Schengen Borders Code). (2016, March 9). European Parliament and Council of the European Union. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu>. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32016R0399>. Date of access: 5 December 2024.

30. Regulation No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person. (2013, June 26). European Parliament and Council of the European Union. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013R0604>. Date of access: 23 November 2024.

31. Schengen Agreement of 14 June 1985 between the Governments of the States of the Benelux Economic Union, the Federal Republic of Germany and the French Republic on the gradual abolition of checks at their common borders. (1985, June 14). European Economic Community. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A133020>. Date of access: 28 October 2024.

32. Tampere European Council 15-16.10.1999: Conclusions of the Presidency - European Council Tampere 15-16.10.1999: Conclusions of the Presidency. (n.d.). Retrieved from: https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm. Date of access: 13 November 2024.

33. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. (1997). Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/treaty/ams/sign>. Date of access: 17 October 2024.

34. Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community. (2007). Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/treaty/lis/sign>. Date of access: 11 October 2024.

35. Treaty on European Union. (1992). Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/treaty/teu/sign1>. Date of access: 21 October 2024.

3. Міжнародні конвенції

36. Загальна декларація прав людини. (1948). Офіційний Вебпортал Парламенту України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. Дата звернення: 7 грудня 2024.

37. Конвенція про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення N 143. (1975). Офіційний портал Верховної Ради України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_163#Text. Дата звернення: 6 жовтня 2024.

38. Конвенція про статус біженців. (1951). Офіційний портал Верховної Ради України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text. Дата звернення: 5 грудня 2024.

4. Двосторонні угоди

39. Accordo bilaterale in materia di lavoro tra il governo della Repubblica Italiana e il Consiglio dei ministri della Repubblica di Albania. (2008). Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali. Disponibile su: <https://www.lavoro.gov.it/temi-e-priorita/immigrazione/focus-on/accordi-bilaterali/Documents/Accordo-02122008-Albania.pdf>. Ultimo accesso: 6 dicembre 2024.

40. Accordo euromediterraneo che istituisce un'associazione tra le comunità europee e i loro stati membri, da una parte, e il Regno del Marocco. (2019). An official website of the European Union. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu>. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/IT/TXT/?uri=celex%3A22000A0318%2801%29>. Date of access: 13 October 2024.

41. Accordo tra il Governo della Repubblica Italiana e il Governo della Repubblica d'Albania sulla riammissione delle persone alla frontiera. (1997). Ambasciata d'Italia Tirana. Disponibile su: https://ambtirana.esteri.it/wp-content/uploads/2023/11/23492_f_alb055_accordo_di_riammissione_sullimmigrazione.pdf. Ultimo accesso: 14 novembre 2024.

42. Memorandum of understanding on cooperation in the fields of development, the fight against illegal immigration, human trafficking and fuel

smuggling and on reinforcing the security of borders between the State of Libya and the Italian Republic. (2017). Retrieved from: https://eumigrationlawblog.eu/wp-content/uploads/2017/10/MEMORANDUM_translation_finalversion.doc.pdf. Date of access: 14 October 2024.

43. Protocollo aggiuntivo tecnico operativo al protocollo di collaborazione tra la Repubblica Italiana e la Gran Giamahiria Araba Libica Popolare Socialista. (2007). Associazione per gli Studi Giuridici sull'Immigrazione. Disponibile su: <https://www.asgi.it/banca-dati/protocollo-aggiuntivo-tecnico-operativo-al-protocollo-di-collaborazione-tra-la-repubblica-italiana-e-la-gran-giamahiria-araba-libica-popolare-socialista-per-fronteggiare-il-fenomeno-della-immigrazion/>. Ultimo accesso: 10 ottobre 2024.

44. Trattato di amicizia, partenariato e cooperazione tra la Repubblica italiana e la Grande Giamahiria araba libica popolare socialista. (2008). Camera Dei Deputati. Disponibile su: https://documenti.camera.it/_dati/leg16/lavori/schedela/apritelecomando_wai.asp?codice=16p dl0017390. Ultimo accesso: 20 ottobre 2024.

45. Договір про дружбу і співробітництво між Італійською республікою та Україною. (1996). Офіційний портал Верховної Ради України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380_384#Text. Дата звернення: 11 листопада 2024.

5. Судові рішення

46. ECHR. S.S. and Others v. Italy. (2019). Retrieved from: <https://borderviolence.eu/legal%20actions/s-s-and-others-v-italy-21660-18/>. Date of access: 23 October 2024.

47. ECJ. Hassen El Dridi alias Soufi Karim, C-61/11 PPU. (first chamber). (2011, April 28). Refworld. Retrieved from: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ecj/2011/en/75853>. Date of access: 2 November 2024.

48. La Suprema Corte, Cassazione, sez. V penale, sentenza 20.05.2005 n° 19378 (2005). Ristretti. Disponibile

su: <http://www.ristretti.it/areestudio/stranieri/leggi/ingiuria.htm>. Ultimo accesso: 13 ottobre 2024.

49. ECHR. *Hirsi Jamaa and Others v. Italy*. (2012, February 23). Retrieved from: <https://www.unionedirittiumani.it/wp-content/uploads/2018/06/CASE-OF-HIRSI-JAMAA-AND-OTHERS-v.-ITALY.pdf>. Date of access: 6 November 2024.

6. Статистичні звіти

50. Caritas Italiana. (2005). 35 anni di immigrazione in Italia. Disponibile su: https://briguglio.asgi.it/immigrazione-e-asilo/2005/maggio/anticip-dossier-caritas.html?utm_source=chatgpt.com. Ultimo accesso: 7 ottobre 2024.

51. Dossier Statistico Immigrazione “Lavoratori e cittadini” (2002). Caritas Italiana. 480 p.

52. Dossier Statistico Immigrazione (1998). Caritas di Roma. 352 p.

53. Dossier statistico immigrazione. (2018). Centro Studi e Ricerche IDOS. 485 p.

54. Dossier statistico immigrazione. (2019). Centro Studi e Ricerche IDOS. 493 p.

55. Dossier statistico sull’immigrazione (1995). Caritas di Roma. 340 p.

56. Immigrazione Dossier statistico (1996). Caritas di Roma. 351 p.

57. Pittau, F. & Ricci, A. (2010). Rimpatri assistiti, i conti non tornano. Italia Caritas, 43(5), 13.

58. XIV Dossier Statistico Immigrazione. (2004). Centro Studi e Ricerche IDOS. 496 p.

59. XIX Rapporto Immigrazione Dossier Statistico (2009). Caritas Italiana. 512 p.

60. XV Dossier Statistico Immigrazione. (2005). Centro Studi e Ricerche IDOS. 512 p.

61. XVI Dossier Statistico Immigrazione (2006). Centro Studi e Ricerche IDOS. 490 p.

62. XVII Rapporto Immigrazione Dossier Statistico (2007). Caritas Italiana. 502 p.

63. XVIII Dossier Statistico Immigrazione. (2008). Centro Studi e Ricerche IDOS. 512 p.

7. Публікації у пресі

64. Alla Libia cinque miliardi di dollari. (30 agosto 2008). La Stampa. Disponibile su: <https://www.lastampa.it/politica/2008/08/30/news/alla-libia-cinque-miliardi-di-dollari-1.37093653/>. Ultimo accesso: 7 ottobre 2024.

65. Diecimila profughi all'assalto. (8 Marzo 1991). Corriere della Sera.

66. Elbagir, N., Razek, R., Platt, A., & Jones, B. (2017, November 15). People for sale: Where lives are auctioned for \$400. CNN. Retrieved from: <https://edition.cnn.com/2017/11/14/africa/libya-migrant-auctions/index.html>. Date of access: 13 November 2024.

67. Giornata mondiale del rifugiato, Mattarella: "Italia, sente forte dovere della solidarietà". (20 giugno 2015). La Repubblica. Disponibile su: https://www.repubblica.it/solidarieta/profughi/2015/06/20/news/giornata_mondiale_del_rifugiato_mattarella_italia_sete_forte_dovere_della_solidarieta_-117282212/. Ultimo accesso: 12 novembre 2024.

68. Hashas, M. (28 febbraio 2020). Cosa significa essere marocchino in Italia. Reset. Disponibile su: <https://www.reset.it/caffe-europa/cosa-significa-essere-marocchino-in-italia>. Ultimo accesso: 2 ottobre 2024.

69. Invasione albanese, tornano i disperati del mare. (8 Agosto 1991). La Repubblica.

70. Io, da clandestino, a imprenditore. (27 marzo 2009). Il Messaggero.

71. Italy threatens to release refugees into EU unless help increases. (2014, May 13). Reuters. Retrieved from: <https://www.reuters.com/article/world/italy-threatens-to-release-refugees-into-eu-unless-help-increases-idUSKBN0DT154/>. Date of access: 23 October 2024.

72. La mappa degli accordi contro i migranti. Progetto Melting Pot Europa. (2017). Disponibile su: <https://www.meltingpot.org/2017/02/la-mappa-degli-accordi-contro-i-migranti/>. Ultimo accesso: 26 ottobre 2024.

73. Le frontiere dell’Austria di nuovo chiuse dopo più di 17 anni. (16 settembre 2015). UdineToday. <https://www.udinetoday.it/cronaca/austria-chiude-frontiere-da-15-settembre-2015.html>. Ultimo accesso: 22 ottobre 2024.

74. Mediterranean crossing still world’s deadliest for migrants. (2017). UN News. Retrieved from: <https://news.un.org/en/story/2017/11/637162>. Date of access: 8 October 2024.

75. Moscatelli, G. (4 agosto 2021). I 30 anni della Vlora. “I migranti chiusi nello stadio la notte ci affidarono i bambini: si fidarono di Bari.” La Repubblica. Disponibile su: https://bari.repubblica.it/cronaca/2021/08/04/news/vlora-312853689/#google_vignette_di_riammissione_sullimmigrazione.pdf. Ultimo accesso: 23 novembre 2024.

76. Musco, S. (5 giugno 2018). Salvini, guerra alla Tunisia (e la flat- tax è già slittata?). ACE Times. Disponibile su: <https://www.ildubbio.news/politica/salvini-guerra-alla-tunisia-e-la-flat-tax-e-gia-slittata-rdm1cg88>. Ultimo accesso: 10 ottobre 2024.

77. Panella, C. (2023, September 28). Precedenti sinistri. Il successo di Prodi nel contenere i migranti e la ritrosia di Schlein a imitarlo. Linkiesta. Disponibile su: <https://www.linkiesta.it/2023/09/migranti-pd-schlein-piano-mattei-governo/> Ultimo accesso: 5 ottobre 2024.

78. Prodi, R. (2020, August 14). Il caso Albania. I rapporti nel Mediterraneo che servono al Meridione. Il Messaggero. Disponibile su: https://www.ilmessaggero.it/editoriali/primopiano/romano_prodi_il_caso_albania_i_rapporti_nel_mediterraneo_che_servono_al_meridione-5405655.html?refresh_ce. Ultimo accesso: 5 ottobre 2024.

79. Santoro, G. (26 ottobre 2006). Prodi: “Puntare sulla cittadinanza”. Il Manifesto. Disponibile su: <https://www.antigone.it/news/76-archivio/499-prodi-puntare-sulla-cittadinanza-il-manifesto-261006>. Ultimo accesso: 2 novembre 2024.

80. Santos, A. (2024, January 3). Italy fails to reduce sea crossings across via the Mediterranean. InfoMigrants. Retrieved from:

<https://www.infomigrants.net/en/post/54274/italy-fails-to-reduce-sea-crossings-across-via-the-mediterranean>. Date of access: 12 November 2024.

81. Tondo, L. (2018, August 21). Standoff in Italian port as Salvini refuses to let refugees disembark. *The Guardian*. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/world/2018/aug/21/italy-refugees-salvini-refuses-coastguard-ship-docks-diciotti>. Date of access: 18 October 2024.

82. Tria, L. (11 giugno 2018). Gli accordi con la Libia e la lotta ai trafficanti. *Questione Giustizia*. Disponibile su: https://www.questionegiustizia.it/articolo/gli-accordi-con-la-libia-e-la-lotta-ai-trafficanti_11-06-2018.php. Ultimo accesso: 22 ottobre 2024.

8. Materiali засідань Італійського Парламенту

83. Indagine conoscitiva sui flussi migratori in Europa attraverso l'Italia, nella prospettiva della riforma del sistema europeo comune d'asilo e della revisione dei modelli di accoglienza. (2014). Camera dei Deputati. Disponibile su: https://documenti.camera.it/leg17/resoconti/commissioni/stenografici/html/30/indag/c30_flussi/2014/10/08/indice_stenografico.0013.html. Ultimo accesso: 11 ottobre 2024.

84. Resoconto sommario 214a seduta pubblica. (25 maggio 2009). Senato della Repubblica. Disponibile su: <https://www.senato.it/service/PDF/PDFServer/BGT/00424000.pdf> Ultimo accesso: 5 ottobre 2024.

9. Документи з історичних архівів Сенату Республіки та Палати депутатів

85. Archivio storico Camera dei Deputati, Proposta di Legge Costituzionale, Riconoscimento del diritto di voto ai cittadini stranieri non comunitari, Roma, 17 ottobre 2003. XIV legislatura, p. 4397

86. Archivio storico del Senato, Fondazione Craxi, Spazio senza frontiere. Protezione di una società civile aperta (controlli alle frontiere, terrorismo, immigrazione clandestina, droga), 1986, p. 62

87. Archivio storico del Senato, Fondazione Gorla, Immigrati, (30 dicembre 1989 – marzo 1991), p. 334
88. Archivio storico del Senato, Fondi Federati, Fondazione Spirito, Immigrazione. Decreto legge e regolamento (2004-2005), p. 600
89. Archivio storico del Senato, Fondi Federati, Istituto di Studi Sindacali - UIL, Stranieri (3 febbraio 1987 – 19 aprile 1988), p. 50

ЛІТЕРАТУРА

1. Монографії, колективні видання, розділи монографій

90. Ambrosini, M. (2017). *Europe: No Migrant's Land?* (ISPI). 122 p.
91. Ambrosini, M. (2018). *Irregular Immigration in Southern Europe: Actors, Dynamics and Governance (Migration, Diasporas and Citizenship)*. (1st ed.). Palgrave Macmillan. 163 p.
92. Ambrosini, M. (2020). *Sociologia delle Migrazioni*. Il Mulino. 388 p.
93. Ambrosini, M. & Berti, F. (2003). *Immigrazione e lavoro*. Franco Angeli. 208 p.
94. Bonifazi, C. (2007). *L'immigrazione straniera in Italia: evoluzione e caratteristiche recenti*. Ed. 2. Il Mulino. 268 p.
95. *Breve storia dell'immigrazione marocchina in Italia*. (2002). Associazione per gli Studi Giuridici sull'Immigrazione. Disponibile su: <http://briguglio.asgi.it/immigrazione-e-asilo/2015/marzo/iprit-immigr-marocco.pdf>. Ultimo accesso: 28 ottobre 2024.
96. Bulli, G., & Soare, S. C. (2021). La politicizzazione della questione migratoria tra vecchi e nuovi attori. In *Migrazioni in Italia: oltre la sfida. Per un approccio interdisciplinare allo studio delle migrazioni*. Pp. 191–228. <https://doi.org/10.36253/978-88-6453-965-2.10>
97. Campani, G. (2018). The migration crisis between populism and post-democracy in *Populism and the Crisis of Democracy*. Vol. 3. Routledge. Pp. 29-47. <https://doi.org/10.4324/9781315108056>.

98. Carrera, S., Den Hertog, L. & Panizzon, M. (2018). *The External Faces of EU External Migration Law and Policy: An introduction in The EU External Migration Policies in an Era of Global Mobilities: Intersecting Policy Universes*. Brill. Pp. 1-18.
99. Chiaromonte, W. (2013). *Lavoro e diritti sociali degli stranieri. Il governo delle migrazioni economiche in Italia e in Europa*. Giappichelli. 301 p.
100. Ciliberto, D. (2005). *Flessibilità del mercato del lavoro – rigidità dei permessi di soggiorno*. Disponibile su: <https://www.adir.unifi.it/rivista/2005/ciliberto/>. Ultimo accesso: 22 novembre 2024.
101. Coccia, B. & Di Scullo, L. (Eds.). (2020). *L'integrazione dimenticata. riflessioni per un modello italiano di convivenza partecipata tra immigrati e autoctoni*. Centro Studi e Ricerche IDOS. 144 p. Disponibile su: <http://www.piemonteimmigrazione.it/images/materiali/LINTEGRAZIONE-DIMENTICATA-11.pdf>. Ultimo accesso: 3 novembre 2024.
102. Colucci, M. (2018). *Storia dell'immigrazione straniera in Italia Dal 1945 ai nostri giorni*. Carocci. 243 p.
103. Devole, R. et al. (2008). *Gli albanesi in Italia. Conseguenze economiche e sociali dell'immigrazione*. Centro Studi e Ricerche IDOS. 191 p.
104. Di Bartolomeo, A. et al. (2017). *Integration in Italy Among Selected Migrant Communities: Does Country of Origin Matter?* in *Migrant Integration Between Homeland and Host Society*. Vol. 2. Springer International Publishing AG. Pp. 169–186. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-56370-1>.
105. Diodato, E. (2017). *L'Italia e la crisi di Schengen: Implicazioni sull'integrazione europea in Antico mare e identità migranti: un itinerario interdisciplinare*. Giappichelli editore. Pp. 47-63
106. Einaudi, L. (2007). *Le politiche dell'immigrazione in Italia dall'Unità a oggi*. Laterza. 448 p.
107. Fedyuk, O. (2021). *Moral Economies of Intimacy: Narratives of Ukrainian Solo Female Migrants in Italy in Intimacy and Mobility in the Era of*

Hardening Borders. Manchester University Press. Pp. 33-50.
<https://doi.org/10.7765/9781526150226.00009>.

108. Fredda, B. et al. (2013). We Are Not Racists, but We Do Not Want Immigrants: How Italy Uses Immigration Law to Marginalize Immigrants and Create a (New) National Identity in Migrant Marginality. A Transnational Perspective. Routledge. 114–129. <https://doi.org/10.4324/9780203549704>.

109. Garau, E. (2015). Politics of National Identity in Italy immigration and 'Italianità'. Routledge. 256 p.

110. Geddes, A., & Scholten, P. (2016). The Politics of Migration and Immigration in Europe. (2nd ed.). SAGE Publications Ltd. 290 p.
<https://doi.org/10.4135/9781473982703>

111. Gianfreda, S. (2021). Where do the parties stand? Political Competition on Immigration and the EU in National and European Parliamentary Debates. Springer. 193 p. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-77588-9>

112. Grillo, R. (2006). Le politiche del riconoscimento delle differenze. Multiculturalismo all'italiana. Guaraldi. 368 p.

113. Haas, H. D., Castles, S., & Miller, M. J. (2019). The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. (6th ed.). Red Globe Press. 443 p.

114. Hammar, T. (1985). European Immigration Policy: A Comparative Study. Cambridge. Cambridge University Press.

115. Hogan-Brun, G., Mar-Molinero, C. & Stevenson, P. (2009). Testing regimes. Introducing cross-national perspectives on language, migration and citizenship in Discourses on language and integration. John Benjamins Publishing Company. Pp. 1-13. <https://doi.org/10.1075/dapsac.33>.

116. King, R. & Mai, N. (2008). Out of Albania: From Crisis Migration to Social Inclusion in Italy. Berghahn Books. 281 p.

117. King, R., Mai, N., & Schwandner-Sievers, S. (2005). The New Albanian Migration. Sussex Academic Press. 218 p.

118. Klusmeyer, D. & Papademetriou, D. (2009). *The Amsterdam Treaty and the Emergent EU Migration Policy in Immigration Policy in the Federal Republic of Germany: Negotiating Membership and Remaking the Nation*. Berghahn Books. Pp. 216-226. <https://doi.org/10.1515/9781845459697-026>.

119. Kosic, A., & Triandafyllidou, A. (2007). Italy. In *European Immigration A Sourcebook*. Routledge. Pp. 185–198. <https://doi.org/10.4324/9781315580920>

120. Mingione, E. (1996). *Urban Poverty in the Advanced Industrial World: Concepts, Analysis and Debates in Urban Poverty and the Underclass. A Reader*. Pp. 3-40. Retrieved from: <http://reparti.free.fr/mingione1996.pdf>. Date of access: 31 October 2024.

121. Niemann, A., & Bloeser J. (2021). *Migration and the Mediterranean: The EU's response to the European refugee crisis. Transnational Security Cooperation in the Mediterranean*. Palgrave Macmillan. Pp. 75-113. https://doi.org/10.1007/978-3-030-54444-7_5.

122. Numerato, D., Èada, K., & Hoøení, K. (2023). Civil society organisations and labour market integration: barriers and enablers in seven European countries in S. Baglioni & F. Calò (Eds.). *Migrants and Refugees in Europe: Work Integration in Comparative Perspective*. Pp. 83–100. Bristol University Press. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/j.ctv36mk8ms.10>. Date of access: 7 November 2024.

123. Paoli, S. (2018). *Frontiera Sud. L'Italia e la nascita dell'Europa di Schengen*. Le Monnier. 365 p.

124. Paoli, S. (2020). *The challenge of interdependence. International migration in Euro-Mediterranean relations in Europe between Migrations, Decolonization and Integration (1945-1992)*. Routledge. Pp. 39-52. <https://doi.org/10.4324/9780429269011>.

125. Paoli, S. (2021). *Le origini della politica migratoria italiana nel contesto europeo e mediterraneo: il nesso nazionale-internazionale in una prospettiva storica in Migrazioni in Italia: oltre la sfida. Per un approccio interdisciplinare allo studio delle migrazioni*. Pp. 41-59. <https://doi.org/10.36253/978-88-6453-965-2.04>.

126. Paparusso, A. (2021). *Immigrant integration in Europe: A Subjective Well-Being Perspective*. Springer Nature. Retrieved from: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-030-78505-5.pdf>. Date of access: 12 November 2024.
127. Perlmutter, T. (2022). Italy: Immigration Policy: A Comparative Perspective, in J. F. Hollifield et al. (Eds.), *Controlling immigration. A Comparative Perspective*. (4th ed.). Stanford University Press. Pp. 497–550.
128. Pittau, F. (2015). *The other side of Italy: Immigration in a Changing Country*. Nova Science Publishers. 201 p.
129. Savino, M. (2017). *La crisi migratoria tra Italia e Unione Europea: Diagnosi e prospettive*. Editoriale Scientifica. 354 p.
130. Thym, D. (2023). *European Migration Law*. Oxford University Press. 720 p. <https://doi.org/10.1093/oso/9780192894274.001.0001>.
131. Triandafyllidou, A., Gropas, R. & Vogel, D. (2007). Introduction in European immigration: A Sourcebook. Ashgate. Pp. 1-17. <https://doi.org/10.4324/9781351158640>
132. Vianello, F. (2013). A Transnational Double Presence: Circular Migration between Ukraine and Italy in A. Triandafyllidou (Ed.). *Circular Migration between Europe and its Neighbourhood: Choice or Necessity?* Oxford University Press. Pp. 187-211. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199674510.003.0009>
133. Vianello, F. (2016). Migration of Ukrainian Nationals to Italy: Women on the Move in Ukrainian Migration to the European Union. Pp. 163-178. Retrieved from: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-41776-9_10. Date of access 15 October 2024.
134. Vitiello, D. (2018). Agencification as a Key Component of the EU Externalisation Toolkit. Observations on a Silent Escape from the Rule of Law. In Brill | Nijhoff eBooks (pp. 125–152). https://doi.org/10.1163/9789004354234_007

135. Zaiotti, R. (2011). *Selecting a New Culture of Border Control: Schengen. Cultures of border control: Schengen and the evolution of European frontiers.* University of Chicago Press, 91 – 116. <https://doi.org/10.7208/9780226977881-007>
136. Zincone, G. (1994). *Uno schermo contro il razzismo.* Donzelli. 142 p.
137. Zincone, G. (2012). The case of Italy in G. Zincone, R. Penninx, & M. Borkert (Eds.). *Migration Policymaking in Europe: The Dynamics of Actors and Contexts in Past and Present.* Amsterdam University Press. Pp. 247–290. <https://doi.org/10.1515/9789048515165-008>
138. Гаврилишин, П. (2014). Українська трудова імміграція в Італії. (1991 – 2011 pp.). Брустурів: Discursus. 246 с.
139. Годованська, О. (2011). Новітня українська діаспора. Трудові мігранти в Італії, Іспанії та Португалії. Львів: Ін-т народознавства НАН України. 191 с.
140. Малиновська, О. (2018). Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. Національний інститут стратегічних досліджень. 472 с.

2. Статті

141. Abbondanza, G. (2017). Italy's Migration Policies Combating Irregular Immigration: from the Early Days to the Present Times. *The International Spectator*, 52(4), 76-92. <https://doi.org/10.1080/03932729.2017.1384606>
142. Ambrosini, M. (2012). Migrants' entrepreneurship in transnational social fields: research in the Italian context, *International Review of Sociology*, 22(2), 273-292. <https://doi.org/10.1080/03906701.2012.696970>.
143. Ambrosini, M. (2014). Migration and Transnational Commitment: Some Evidence from the Italian Case. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(4), 619-637. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.830883>.
144. Ambrosini, M. (2019). Un anno di governo: immigrazione. *Lavoce.info*. Disponibile su: www.lavoce.info/articoli/-immigrazione/pagina1001095.html. Ultimo accesso: 2 ottobre 2024.

145. Andall, J. (2007). Immigration and the Italian Left Democrats in government (1996–2001). *Patterns of Prejudice*, 41(2), 131-153. <https://doi.org/10.1080/00313220701265502>.

146. Antonsich, M. (2016). International migration and the rise of the ‘civil’ nation. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(11), 1790-1807. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1155980>

147. Barbulescu, R. & Beaudonnet, L. (2014). Protecting Us, Protecting Europe? Public Concern about Immigration and Declining Support for European Integration in Italy. *Perspectives on European Politics and Society*, 15(2), 216-237. <https://doi.org/10.1080/15705854.2014.885765>

148. Bernard, S. (2007). L’immigrazione in Italia: un’indagine sulle politiche emergenziali. *Storicamente*, 3. <https://doi.org/10.1473/stor350>.

149. Bonifazi, C. & Sabatino, D. (2003). Albanian migration to Italy: what official data and survey results can reveal. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29(6), 967-995. <https://doi.org/10.1080/1369183032000171320>.

150. Boswell, C. (2003). The ‘external dimension’ of EU immigration and asylum policy. *International Affairs*, 79(3), 619-638. <https://doi.org/10.1111/1468-2346.00326>

151. Bruno, O. (2019). I decreti ‘Salvini’: profili di diritto penale sostanziale, processuale e securitari. *New Criminal Provisions on Public Security. Processo penale e giustizia*, 5, 1230-1320. Disponibile su: https://images.processopenaleegiustizia.it/f/articoli/687_articolo_yWosq_ppg.pdf. Ultimo accesso: 12 novembre 2024.

152. Buonfino, A. (2004). Between Unity and Plurality: The Politicization and Securitization of the Discourse of Immigration in Europe. *New political science* 26(1), 23-49. <https://doi.org/10.1080/0739314042000185111>

153. Byrne, R., Noll, G., & Vedsted-Hansen, J. (2020). Understanding the crisis of refugee law: Legal scholarship and the EU asylum system. *Leiden Journal of International Law*, 33(4), 871- 892. <https://doi.org/10.1017/s0922156520000382>.

154. Campomori, F. & Caponio, T. (2017) Immigrant Integration Policymaking in Italy: Regional Policies in a Multi-Level Governance Perspective. *International review of administrative sciences*, 83(2), 303–321. <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/0020852315611238>
155. Caponio, T. (2018). Immigrant integration beyond national policies? Italian cities' participation in European city networks. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(12), 2053-2069. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1341711>.
156. Ceccorulli, M. (2021). Triangular migration diplomacy: the case of EU–Italian cooperation with Libya. *Italian Political Science Review/Rivista Italiana Di Scienza Politica*, 52(3), 328–345. <https://doi.org/10.1017/ipo.2021.47>
157. Cento Bull, A. (2010). Addressing contradictory needs: the Lega Nord and Italian immigration policy. *Patterns of Prejudice*, 44(5), 411-431. <https://doi.org/10.1080/0031322X.2010.527441>.
158. Cetin, E. (2015). The Italian left and Italy's (evolving) foreign policy of immigration controls. *Journal of Modern Italian Studies*, 20:3, 377-397. <https://doi.org/10.1080/1354571X.2015.1026149>.
159. Colombo, A., & Sciortino, G. (2004). Italian immigration: the origins, nature and evolution of Italy's migratory systems. *Journal of Modern Italian Studies*, 9(1), 49–70. <https://doi.org/10.1080/1354571042000179182>.
160. Colucci, M. (2018). Per una storia del governo dell'immigrazione straniera in Italia: dagli anni sessanta alla crisi delle politiche. on JSTOR. *Meridiana*, 91, 9-36. Disponibile su:<http://www.jstor.org/stable/90022015>. Ultimo accesso: 9 novembre 2024.
161. Colucci M. (2019). Foreign immigration to Italy: crisis and the transformation of flows, *Journal of Modern Italian Studies*, 24(3), 427-440, <https://doi.org/10.1080/1354571X.2019.1605721>.
162. D'Alimonte, R. (2019). How the populists won in Italy. *Journal of Democracy*, 30(1), 114-127. <https://doi.org/10.1353/jod.2019.0009>.

163. DeMaria Harney, N. (2012), Migrant strategies, informal economies and ontological security: Ukrainians in Naples, Italy. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 32(1/2), 4-16. <https://doi.org/10.1108/01443331211201725>.
164. Dennison, J., & Geddes, A. (2021). The centre no longer holds: the Lega, Matteo Salvini and the remaking of Italian immigration politics. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(2), 441-460. <https://doi.org/10.1080/1369183x.2020.1853907>.
165. Dorosh, L. (2019). Migrant workers as the subjects of Ukraine's civil diplomacy (on example of Ukrainian-Italian relations). *Humanitarian Vision*, 5(2). <https://doi.org/10.23939/shv2019.02>.
166. Dudley, D. (2017). Challenged Integration: Europe's Refugee Crisis. *Political and Military Sociology: An Annual Review*, 45, 106-121. <https://doi.org/10.4324/9780429463105-8>.
167. Finotelli, C. & Sciortino, G. (2009). The importance of being Southern: the making of policies of immigration control in Italy. *European Journal of Migration and Law*, 11(2), 119-138. <https://doi.org/10.1163/157181609x439998>.
168. Fischer-Lescano, A., Lohr, T., & Tohidipur, T. (2009). Border Controls at Sea: Requirements under International Human Rights and Refugee Law. *International Journal of Refugee Law*, 21(2), 256 - 296. <https://doi.org/10.1093/ijrl/eep008>.
169. Gabrielli, G., Paterno, A. & Dalla-Zuanna, G. (2013). Just a Matter of Time? The Ways in Which the Children of Immigrants become Similar (or not) to Italians. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(9), 1403-1423. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.815389>.
170. Garau, E. (2019). Gli studi sull'immigrazione e il caso italiano. *Rivista Dell'Istituto Di Storia Dell'Europa Mediterranea*, 5, 113-138. <https://doi.org/10.7410/1399>.
171. Geddes, A. (2008). Il rombo dei cannoni? Immigration and the centre-right in Italy. *Journal of European Public Policy*, 15(3), 349-366. <https://doi.org/10.1080/13501760701847416>.
172. Gianfreda S. (2018). Politicization of the Refugee Crisis?: A Content Analysis of Parliamentary Debates in Italy, the UK, and the EU. *Italian Political*

Science Review/Rivista Italiana di Scienza Politica, 48(1), 85-108.
<https://doi.org/10.1017/ipo.2017.20>.

173. Goodwin-Gill, G. S. (2011). The Right to Seek Asylum: Interception at Sea and the Principle of Non- Refoulement. *International Journal of Refugee Law*, 23(3), 443- 457. <https://doi.org/10.1093/ijrl/eer018>.

174. Gülzau, F. (2021). A “New Normal” for the Schengen Area. When, where and why member states reintroduce temporary border controls? *Journal of Borderlands Studies*, 38(5), 785–803.
<https://doi.org/10.1080/08865655.2021.1996260>.

175. Hutter, S., & Kriesi, H. (2021). Politicising immigration in times of crisis. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(2), 341–365.
<https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1853902>

176. Johansson, T. (2022). In defence of multiculturalism – theoretical challenges. *International Review of Sociology*, 34(1), 75–89.
<https://doi.org/10.1080/03906701.2022.2045141>.

177. King, R. (2003). Across the sea and over the mountains: Documenting Albanian migration. *Scottish Geographical Journal*, 119(3), 283-309.
<https://doi.org/10.1080/00369220318737179>.

178. King, R. & Mai, N. (2009). Italophilia meets Albanophobia: paradoxes of asymmetric assimilation and identity processes among Albanian immigrants in Italy, *Ethnic and Racial Studies*, 32(1), 117-138.
<https://doi.org/10.1080/01419870802245034>.

179. King, R., UruçI, E. & Vullnetari, J. (2011). Albanian migration and its effects in comparative perspective. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 13(3), 269-286. <https://doi.org/10.1080/19448953.2011.593335>.

180. Kosic, A. & Triandafyllidou, A. (2003). Albanian immigrants in Italy: migration plans, coping strategies and identity issues. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29(6), 997-1014. <https://doi.org/10.1080/1369183032000171339>.

181. Lannutti, V. (2019). Giovani albanesi e marocchini a confronto sui riferimenti culturali d'origine e italiani, fondamentali per la loro costruzione identitaria. *Studi Di*

Sociologia, 57(3), 259–274. Disponibile su: <https://www.jstor.org/stable/26840946>.
Ultimo accesso: 5 novembre 2024.

182. Lavenex, S., & Kunz, R. (2008). The Migration–Development nexus in EU external Relations. *Journal of European Integration*, 30(3), 439–457. <https://doi.org/10.1080/07036330802142152>

183. Leka, A. (2013). Albanian migration during the post communist transition and the European integration in global era. *Academicus International Scientific Journal*, 8, 201-220. <https://doi.org/10.7336/academicus.2013.08.13>.

184. Longo, F. (2017). Italy and the Refugee Crisis. *The Humanitarian Dilemma. Political and Military Sociology: An Annual Review*, 45, 91-105. <https://doi.org/10.4324/9780429463105>.

185. Lorenzoni, E. (2009). Donne di origine marocchina fra riconoscimento e inclusione nella sfera pubblica. *Lares*, 75(3), 533–550. Disponibile su: <http://www.jstor.org/stable/26230291>. Ultimo accesso: 11 novembre 2024.

186. Mai, N. (2003). The cultural construction of Italy in Albania and vice versa: Migration dynamics, strategies of resistance and politics of mutual self-definition across colonialism and post colonialism. *Modern Italy*, 8(1), 77-93. <https://doi.org/10.1080/1353294032000074098>.

187. Mai, N. (2004). ‘Looking for a More Modern Life...’: the Role of Italian Television in the Albanian Migration to Italy. *Westminster Papers in Communication and Culture*, 1, 3-22. <https://doi.org/10.16997/wpcc.200>.

188. Mai, N. (2005), *The Albanian Diaspora-in-the-Making: Media, Migration and Social Exclusion*. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(3), 543-561. <https://doi.org/10.1080/13691830500058737>.

189. Mangiameli, S. (2018). L’Unione europea e la crisi umanitaria. *Rivista giuridica on-line – ISSiRFA – CNR*, 1, 1-21. Retrieved from: <https://www.ipof.it/wp-content/uploads/2021/06/MANGIAMELI-LUnione-europea-e-la-crisi-umanitaria.pdf>. Date of access: 23 October 2024.

190. Mantovan, C. (2018). 'They treat us like criminals': urban public spaces and ethnic discrimination in Italy. *Patterns of Prejudice*, 52(4), 338-354. <https://doi.org/10.1080/0031322X.2018.1476209>.
191. Marotta, G. (2004). The illegal immigration in Italy: some qualitative and quantitative aspects. *International Review of Sociology*, 14(1), 31-50. <https://doi.org/10.1080/0390670042000186752>.
192. McMahan, S. (2018). The politics of immigration during an economic crisis: analysing political debate on immigration in Southern Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(14), 2415-2434. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1346042>.
193. Melotti, U. (2006). Migration Policies and Political Cultures in Europe: A Changing Trend. *International Review of Sociology/Revue Internationale de Sociologie*, 16(2), 191-208. <https://doi.org/10.1080/03906700600708766>.
194. Montefusco, C. (2008). Ukrainian Migration to Italy. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 6(3), 344-355. <https://doi.org/10.1080/15362940802371507>.
195. Newth, G. (2019). The roots of the Lega Nord's populist regionalism, *Patterns of Prejudice*, 53(4), 384-406. <https://doi.org/10.1080/0031322X.2019.1615784>.
196. Paleologo, F. V. (2008). Nuove intese tra Italia e Libia e salvaguardia dei diritti umani. Centro di ricerca interuniversitario su carcere, devianza, marginalità e governo delle migrazioni. Disponibile su: <http://www.adir.unifi.it/odv/documenti/frontiere/intese.htm>. Ultimo accesso: 25 novembre 2024.
197. Pastore, F. (2000). Italy Facing International Migration: Recent policy developments. *The International Spectator*, 35(2), 29-39. <https://doi.org/10.1080/03932720008458124>.
198. Piro, V. (2020). Politiche migratorie e disfunzioni funzionali. Il caso della legge Martelli on JSTOR. *Meridiana*, 97, 245-260. Disponibile su: <https://www.jstor.org/stable/26918344>. Ultimo accesso: 7 novembre 2024.

199. Pittau, F., Ricci, A., & Urso, G. (2009). Gli albanesi in Italia: un caso di best practice di integrazione e sviluppo. *Revista Interdisciplinar Da Mobilidade Humana*, 17(33), 153-173. Disponibile su: <https://www.redalyc.org/pdf/4070/407042010008.pdf>. Ultimo accesso: 17 ottobre 2024.
200. Quassoli, F. (2004). Making the neighbourhood safer: Social alarm, police practices and immigrant exclusion in Italy. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30(6), 1163-1181. <https://doi.org/10.1080/1369183042000286296>.
201. Ratto Trabucco, F. (2021). La risposta alla crisi migratoria degli Stati membri UE nel quadro dell'apparente immobile Trattato di Dublino. Amministrazione in cammino. Disponibile su: www.amministrazioneincammino.luiss.it/wp-content/uploads/2021/09/RATTO-TRABUCCO-1.pdf. Ultimo accesso: 8 dicembre 2024.
202. Reyneri, E. (2004). Immigrants in a segmented and often undeclared labour market. *Journal of Modern Italian Studies*, 9(1), 71-93. <https://doi.org/10.1080/1354571042000179191>.
203. Rivera Escartin, A. (2020). Populist challenges to EU foreign policy in the Southern Neighbourhood: an informal and illiberal Europeanisation? *Journal of European Public Policy*, 27(8), 1195-1214. <https://doi.org/10.1080/13501763.2020.1712459>.
204. Rizzo, M. (2020). Religione e identità multiculturali nelle seconde generazioni di musulmani in Italia. *Ricerche di psicologia*, 1, 111-134. <https://doi.org/10.3280/rip2020-001006>.
205. Ronzitti, N. (2009). The Treaty on Friendship, Partnership and Cooperation between Italy and Libya: New Prospects for Cooperation in the Mediterranean? *Bulletin of Italian Politics*, 1(1), 125-133. Retrieved from: https://www.gla.ac.uk/media/Media_126121_smxx.pdf. Date of access: 23 November 2024.
206. Sabatino, M. (2015). L'Unione europea e il fenomeno dell'immigrazione: scenario attuale e prospettive. *ResearchGate*, 1-47. Disponibile su:

https://www.researchgate.net/publication/281403837_L'Unione_Europea_e_il_fenomeno_dell'immigrazione_scenari_attuale_e_prospettive. Ultimo accesso: 30 novembre 2024.

207. Sanna, V. S., Coletti, R., & Ferro, A. (2021). La Comunità Albanese in Italia: caratteristiche e sfide tra immigrazione e integrazione. Il caso della Lombardia e dei lavoratori altamente qualificati. *Annali del Dipartimento di Metodi e modelli per l'economia, il territorio e la finanza*, 81-105. Disponibile su: https://memotef.web.uniroma1.it/sites/default/files/Sanna_Coletti_Ferro_onlinefirst_2021.pdf. Ultimo accesso: 30 novembre 2024.

208. Schlegel, S. (2022). Selective Enclosure: An Institutional approach to the history of immigration Law. *Zeitschrift Für Migrationsforschung*, 2(2), 61-92. Retrieved from: https://boris.unibe.ch/175610/1/2022_Schlegel_Selective_Enclosures.pdf. Date of access: 11 November 2024.

209. Sciortino, G., & Armando, V. (2023). L'evoluzione delle politiche immigratorie in Italia. *La Rivista Delle Politiche Sociali*, 1, 19-21. Disponibile su: <https://www.futura-editrice.it/wp-content/uploads/2023/05/01-Sciortino-Vittoria.pdf>. Ultimo accesso: 29 novembre 2024.

210. Temizisler, S., Meyer, T., & Shahin, J. (2023). Politicisation of migration issues during the refugee crisis in the UK and Denmark. *Journal of Contemporary European Studies*, 31(3), 735-753. <https://doi.org/10.1080/14782804.2022.2031133>

211. Tineke, F. & De Haas, H. (2015). Pre- and Post-Migration Determinants of Socio-Cultural Integration of African Immigrants in Italy and Spain. *International migration*, 53(6), 3-26. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2435.2011.00687.x>.

212. Urso, O. (2018). The politicization of immigration in Italy. Who frames the issue, when and how. *Italian Political Science Review/Rivista Italiana Di Scienza Politica*, 48(3), 365–381. <https://doi.org/10.1017/ipo.2018.16>

213. Vari, E. (2020). Italy-Libya Memorandum of Understanding: Italy's international obligations. *Hastings International and Comparative Law Review*, 43(1), 105. Retrieved

from: https://repository.uchastings.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1844&context=hastings_international_comparative_law_review. Date of access: 15 October 2024.

214. Vdovychenko, V. (2015). Simple reasons for complex issues of national vs. European identity in the process of European integration: Italian case. *Človek a Spoločnosť*, 4, 89–95.

215. Vdovychenko, V. (2019). Through the Lenses of Italy's Euroscepticism or a Tale for the Future of the European integration project. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Sectio K – Politologia*, 25(2), 81-97. <https://doi.org/10.17951/k.2018.25.2.81-97>

216. Woods, D. (2009) Pockets of resistance to globalization: the case of the Lega Nord. *Patterns of Prejudice*, 43(2), 161-177. <https://doi.org/10.1080/00313220902793906>.

217. Zincone, G. (1998). Illegality, Enlightenment and Ambiguity: A Hot Italian Recipe. *South European Society and Politics*, 3(3), 45-82. <https://doi.org/10.1080/13608740308539547>.

218. Zincone, G. (2006). The Making of Policies: Immigration and Immigrants in Italy, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(3), 347-375. <https://doi.org/10.1080/13691830600554775>.

219. Вдовиченко, В. (2015). Виклики італійської імміграційної політики в контексті підходів Євросоюзу. *Міжнародні Зв'язки України: Наукові Пошуки І Знахідки*, 24, 251–272.

220. Горобець, І., & Мартинов, А. (2023). Європейський скептицизм і популізм за умов трансформації процесу європейської інтеграції. *Консенсус*, 2, 157–171. <https://doi.org/10.31110/consensus/2023-02/157-171>

221. Малиновська, О. (2021). Сучасний розвиток міграційної політики ЄС та міграційні перспективи України. *Демографія та соціальна економіка*, 2(44), 92-109. <https://doi.org/10.15407/dse2021.02.092>

222. Малиновська, О. (2023). Етнополітика та міграційна політика: до питання взаємозв'язку і взаємовпливу. *Політичні Дослідження*, 5, 178–198. <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2023-1-10>

223. Малиновська, О. (2024). Вірогідні наслідки євроінтеграції для розвитку міграційних процесів в Україні. Демографія та соціальна економіка, 55(1), 94–113. <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.094>
224. Малиновська, О. (2021). Міграція та безпека: до питання взаємозв'язку та взаємовпливу. Міжнародний науковий вісник: зб. наук. праць. Спецвипуск, 1-2 (23-24), 42-52.
225. Мартинов, А. (2015). Спільна зовнішня і безпекова політика Європейського Союзу: основні етапи розвитку. Європейські історичні студії, 1, 43-61. <https://doi.org/10.17721/2524-048X.2015.01.43-61>.
226. Мартинов, А. (2018). Європейські історичні дослідження: теоретичні й концептуальні аспекти. Європейські історичні студії, 9, 21-41. <https://doi.org/10.17721/2524-048x.2018.09.21-41>.
227. Мартинов, А. (2022). Європейський Союз у постмодерній системі міжнародних відносин. Європейські історичні студії, 22, 23–39. <https://doi.org/10.17721/2524-048x.2022.22.2>
228. Мартинов, А. (2025). Концепції інтелектуальної історії європейської інтеграції: від утопії до політичного реалізму. Європейські історичні студії, 30, 19–35. <https://doi.org/10.17721/2524-048x.2025.30.2>
229. Павленко, В., & Саварин, В. (2019). Українська еміграція до Італії (1990-2010 рр.). Наукові Записки Інституту Політичних і Етнопонаціональних Досліджень Ім. ІФ Кураса НАН України, 3–4, 385–393. https://ipriend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/pavlenko_ukrainska.pdf
230. Панченко В., Резнікова Н., & Іващенко О. (2019). Критичний аналіз теоретичних підходів до встановлення макроекономічних ефектів військових витрат. Ефективна економіка. 11. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.11.13
231. Панченко, В., Резнікова, Н., & Іващенко, О. (2024). Форсайт як інструмент відповідального державного управління і стратегування міжнародної економічної політики в умовах загострення глобальних проблем розвитку. Вісник Хмельницького Національного Університету. Серія:

Економічні Науки, 326(1), 350–358. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-55>

232. Панченко, В., Резнікова, Н., Карп, В., & Іващенко, О. (2024). В'єтнам в процесах міжнародної міграції робочої сили у Східній Азії: фінансові аспекти. *Інвестиції: Практика та досвід*, 2, 25–32. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.2.25>

233. Панченко, В., Резнікова, Н., Карп, В., & Іващенко, О. (2024). Вплив міжнародної міграції робочої сили на макроекономічне середовище країн-донорів трудових мігрантів: теоретичні аспекти. *Ефективна Економіка*, 1. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.1.12>

234. Панченко, В., Резнікова, Н., Карп, В., & Іващенко, О. (2024). Міжнародна трудова міграція: історичні закономірності та парадокси впливу на соціально-економічний розвиток країн-реципієнтів грошових переказів. *Інвестиції: Практика та досвід*, 1, 12–21. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.1.12>

235. Панченко, В., Резнікова, Н., Птащенко, О., & Іващенко, О. (2023). Інституційні механізми активізації ринку праці в умовах повоєнного відновлення економіки України. *Інвестиції: Практика та досвід*, 23, 18–23. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.23.18>

236. Пашков, В. О., & Правдін, В. І. (2020). Аналіз міграційних процесів в ЄС та теорія мультикультуралізму: сучасний стан та перспективи. *Public Administration Aspects*, 7(12), 114-124. <https://doi.org/10.15421/151971>

237. Саварин, В. (2018). Італійська військово-гуманітарна операція “Mare Nostrum” (2013-2014 рр.). *Європейські Історичні Студії*, 11, 227–240. http://nbuv.gov.ua/UJRN/eis_2018_11_14

238. Самофатов, М. (2024). Італія після Маастрихту: виклики європейської інтеграції у 1990-ті рр. *European Historical Studies*, 27, 6-17. <https://doi.org/10.17721/2524-048x.2024.27.1>

239. Сминтина, О. (2024). Екологічна політика Італії в рамках європейської інтеграції (1972–2001 рр.) *Європейські історичні студії*, 29, 77–89. <https://doi.org/10.17721/2524-048X.2024.29.6>
240. Сминтина, О. (2024). Європейська інтеграція вищої освіти на прикладі співпраці між ОНУ імені І. І. Мечникова та Італією. *Консенсус*, 4, 177–190. <https://doi.org/10.31110/consensus/2024-04/177-190>
241. Сминтина, О. (2024). G7–Італія: 50 років взаємодії в екологічній політиці. *Вісник Черкаського університету. Серія: історичні науки*, 2, 126–133. <https://doi.org/10.31651/2076-5908-2024-2-126-133>
242. Сухобокова, О. (2019). Гуманітарна допомога Італії Україні в 2014–2018 рр. *Європейські історичні студії*, 12, 107–124. <https://doi.org/10.17721/2524-048x.2019.12.107-124>.
243. Сухобокова, О. (2020). «Папа для України»: Гуманітарна допомога Ватикану Україні в умовах російської агресії. *Європейські історичні студії*, 16, 170–184. <https://doi.org/10.17721/2524-048x.2020.16.13>.
244. Ціватий, В. (2019). Міграційна політика України та інтелектуальна міграція в поліцентричному світі XXI століття: інституціональний і стратегічний дискурси. *Проблеми реалізації Стратегії державної міграційної політики України: зб. наук. статей*. Київ: НІСД, 26 – 31.
245. Ціватий, В. (2020). Типологія третьої хвилі української еміграції та історичні паралелі міграційного сьогодення. *Народна творчість та етнологія*, 1, 66–75. <https://doi.org/10.15407/nte2020.01.066>
246. Ціватий, В., Марцинюк, М. (2021). Зовнішні справи та історичні виклики мондіалізованого світу Європи в контексті поширення пандемії COVID-19: міграційний і діаспоральний аспекти, *Зовнішні справи*, 31(3-4), 5-8. <https://doi.org/10.46493/2663-2675-2021-3-4-1>
247. Ціватий, В., Марцинюк, М. (2021). Міграційна політика України та українська трудова міграція у XXI ст.: інституціональний і стратегічний дискурси в контексті поширення пандемії COVID-19. *Економічний вісник*

Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», 18, 9-12. <https://doi.org/10.20535/2307-5651.18.2021.231978>

248. Ціватий, В., Марцинюк, М. (2021). Публічний вимір міграційної політики в умовах мондіалізації: парадигми української та європейської дипломатичних і діаспорних практик XXI ст. Україна дипломатична, Випуск XXII, 717-723. <https://doi.org/10.37837/2707-7683-2021-37>

3. Дисертаційні дослідження

249. Cecchetti F. (2010). *L'immigrazione tra politica, media e opinione pubblica*. Università di Pisa. Disponibile su: <https://core.ac.uk/download/pdf/14700442.pdf>. Ultimo accesso: 15 ottobre 2024.

4. Матеріали наукових конференцій

250. Саварин, В. (2021). Закон Фоскі – перша спроба врегулювання італійського імміграційного законодавства. Шевченківська весна – 2021 (секція «історія»): Матеріали XIX міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 26 березня 2021 р.). Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. С. 419-421.

251. Саварин, В. (2021). Імміграційне питання у політичних програмах партій на парламентських виборах 2018 року в Італії. Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 74-ї Міжнародної наукової конференції (м. Харків, 2021 р.). Харків ХНУ імені В. Н. Каразіна. С. 136–138.

252. Саварин, В. (2022). «Імміграційний закон Турко-Наполітано: перепустка Італії до Шенгенської зони». Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 75-ї Міжнародної наукової конференції (м. Харків, 2022 р.). Харків ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 87-89

5. Аналітичні публікації

253. Conclude Mare Nostrum, al via Triton. (2014, October 31). Ministero dell'Interno. Disponibile su: <https://www.interno.gov.it/it/notizie/conclude-mare-nostrum->

260. Mapping and profiling of Albanian diaspora. (2020). IOM UN Migration. Retrieved from: https://www.cespi.it/sites/default/files/documenti/mapping_and_profiling_of_albanian_diaspora_research.pdf. Date of access: 30 novembre 2024.
261. Menonna, A. (2017). Aspetti differenziali nelle richieste di asilo in Italia e nell'Unione Europea. Fondazione ISMU. Disponibile su: https://www.ismu.org/wp-content/uploads/2018/07/Menonna_FS_Aspetti-differenziali-asilo_nov-2017.pdf. Ultimo accesso: 12 dicembre 2024.
262. OECD. (1998). Immigrants, Integration and Cities. OECD Publishing, 1998. <https://doi.org/10.1787/9789264162952-en>.
263. OECD. (2014). Politiche per l'integrazione degli immigrati in Italia. Lavoro per gli immigrati: L'integrazione nel mercato del lavoro in Italia. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264216570-8-it>.
264. OECD. (2019). Working Together for Local Integration of Migrants and Refugees in Rome. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/ca4d491e-en>.
265. Orsini, G., & Roos, C. (2017). EU hotspots, relocation and absconded migrants in Italy. How to save Schengen within a failing Dublin system? Retrieved from: <https://www.researchgate.net/publication/321797520>. Date of access: 30 November 2024.
266. Papavero, G. & Fondazione ISMU. (2023). Sbarchi e accoglienza di migranti in Italia negli anni 1997-2022. Fondazione ISMU. Disponibile su: <https://www.ismu.org/wp-content/uploads/2023/03/Report-sbarchiI-e-accoglienza-1997-2022.pdf>. Ultimo accesso: 1 novembre 2024.
267. Pittau, F., et al. (2013). La comunità marocchina in Italia: Un ponte sul Mediterraneo. Centro Studi e Ricerche IDOS. Disponibile su: https://www.comune.arezzo.it/sites/default/files/legacy/statistica-censimenti/files/pdf/IDOS._La_comunita_marocchina_in_Italia._Un_ponte_sul_Mediterraneo._2013.p.pdf. Ultimo accesso: 12 ottobre 2024.

268. Saving lives at sea. (2023, April 30). Council of the European Union. Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/saving-lives-sea/>. Date of access: 22 November 2024.

269. The Albanian community in Italy. Migrant Population Annual report. (2022). Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali. Disponibile su: <https://integrazionemigranti.gov.it/AnteprimaPDF.aspx?id=6139>. Ultimo accesso: 13 novembre 2024.

270. Una panoramica delle migrazioni per lavoro in Italia. (2022). Organizzazione Internazionale del Lavoro. Disponibile su: <https://www.ilo.org/it/media/367366/download>. Ultimo accesso 22 dicembre 2024.

271. UNHCR report: Desperate Journeys Refugees and migrants arriving in Europe and at Europe's borders. (2018). UNHCR. Retrieved from: <https://www.unhcr.org/desperatejourneys/>. Date of access: 3 October 2024.

272. Zucchini, F. (1999). La genesi in Parlamento della legge sull'immigrazione. Fondazione Cariplo-Ismu (a cura di). Quarto rapporto sulle migrazioni, 1998. Franco Angeli.

ДОДАТКИ

Додаток А. Список опублікованих наукових праць автора за темою дисертації

Фахові українські видання:

1. Саварин В. Європейська міграційна криза (2015 – 2016 рр.) та її вплив на процеси співробітництва всередині Європейського Союзу (на прикладі Італії) / Саварин В. // Європейські історичні студії. – 2025. – №31. – С. 18–30. DOI <https://doi.org/10.17721/2524-048X.2025.31.2>

2. Саварин В. Еволюція італійського законодавства щодо інтеграції мігрантів (1998 – 2011 рр.) / Саварин В. // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки. – 2024. – Т. 45 – С. 49–60. DOI <https://doi.org/10.32626/2309-2254.2024-45.49-60>

3. Павленко В., Саварин В. Екстерналізація кордону ЄС: кооперація Італії та Лівії у сфері міграції (2000 – 2010ті) / Павленко В., Саварин В. // Європейські історичні студії. – 2024. – №27. – С. 18–29. DOI <https://doi.org/10.17721/2524-048X.2024.27.2>

4. Саварин В. Албанська імміграція в Італію в 1990-х роках/ Саварин В. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка Історія. – 2020. - № 3(146). – С. 67-71. DOI <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2020.146.12>

Які засвідчують апробацію матеріалів та додатково відображають наукові результати дисертації:

5. Саварин В. Італійська військово-гуманітарна операція «Mare Nostrum» (2013-2014 рр.) / Віра Саварин. // Європейські історичні студії. – 2018. – №11. – С. 227–240.

6. Павленко В., Саварин В. Українська еміграція до Італії (1990-2010 рр.) / В. Павленко, В. Саварин. // Наукові записки Інституту політичних і

етносоціальних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН., – 2019 – №3-4 (99-100), С. 385-393

7. Саварин В. Імміграційний закон Турко-Наполітано: перепустка Італії до Шенгенської зони / Віра Саварин. // Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 75-ї Міжнародної наукової конференції (м. Харків, 2022 р.) – Харків ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2022. – С. 87–89.

8. Саварин В. Імміграційне питання у політичних програмах партій на парламентських виборах 2018 року в Італії / Віра Саварин. // Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 74-ї Міжнародної наукової конференції (м. Харків, 2021 р.) – Харків ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2021. – С. 136–138.

9. Саварин В. Закон Фоскі – перша спроба врегулювання італійського імміграційного законодавства / Віра Саварин // Шевченківська весна – 2021 (секція «історія»): Матеріали ХІХ міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 26 березня 2021 р.) – Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. – С. 419-421

10. Саварин В. Висвітлення італійського колоніалізму в сучасній культурі на прикладі кінематографу / Віра Саварин // Шевченківська весна – 2019 (секція «історія»): Матеріали ХVІІ міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 15 березня 2019 р.) – Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка, 2019. – С. 107-110

11. Саварин В. Італія в контексті міграційної кризи: операція Mare Nostrum / Віра Саварин // Дні науки історичного факультету: матеріали ХІ Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених. – Київ, – 2018. – С. 214 - 216

(in carta da bollo compilare in n. 4 copie)

Allegato n. 1

All'UPLMO di _____

DOMANDA DI REGOLARIZZAZIONE, PRESENTATA AI SENSI DELL'ART. 16, DELLA LEGGE N. 943, DEL 30/12/1986, DI RAPPORTO DI LAVORO CON CITTADINO EXTRACOMUNITARIO.

Il sottoscritto

nome _____ cognome _____ titolare/legale rappresentante della ditta _____
 _____ con sede in _____ via _____ n. _____ tel. _____
 settore produttivo _____ codice NACE _____

Fa domanda di regolarizzazione, ai sensi della legge n. 943 del 30/12/1986, del rapporto di lavoro subordinato iniziato il _____ cessato il _____ attualmente in corso (1) con il cittadino extracomunitario:
 cognome _____ nome _____
 luogo di nascita _____ data di nascita _____
 cittadinanza _____ residenza di origine _____
 Paese di provenienza (2) _____ domicilio in Italia: Comune _____
 Provincia _____ indirizzo _____ telefono _____
 in possesso di permesso di soggiorno rilasciato da _____ il _____ (3)
 qualifica professionale _____ codice SEDOC _____

Il sottoscritto dichiara che le condizioni di lavoro assicurate al dipendente non sono inferiori al trattamento economico e normativo stabilito per i lavoratori italiani dal contratto collettivo di categoria (3).

Dichiara altresì che saranno effettuati gli adempimenti nei confronti degli istituti previdenziali e assicurativi previsti dalle leggi vigenti in materia

data _____ firma del datore di lavoro _____

- 1) Cancellare la dicitura che non interessa.
- 2) Paese di stabile dimora precedente all'ingresso in Italia.
- 3) Solo per i rapporti di lavoro in corso.

RICEVUTA DI DOMANDA DI REGOLARIZZAZIONE DI RAPPORTO DI LAVORO CON CITTADINO EXTRACOMUNITARIO AI SENSI DELL'ART. 16, COMMI 1 e 3, DELLA LEGGE N. 943, DEL 30/12/1986.

data _____ firma del funzionario dell'UPLMO _____

Додаток 1. Заява на легалізацію відповідно до ст. 16, закону 943

Archivio storico del Senato, Fondi Federati, Istituto di Studi Sindacali, Stranieri
 (3 febbraio 1987 – 19 aprile 1988), p. 33

(in carta semplice - compilare in 5 copie)

Allegato n.2

W.identificazione:

sigla	numero	ultime due cifre
provincia	progr	anno in corso
KK		

ALL'UPLMO DI

DOMANDA DI ISCRIZIONE AI SENSI DELL'ART.16, COMMI 1 E 3, DELLA LEGGE N.943 DEL 30.12.1986.

Il sottoscritto,

COGNOME NOME SESSO M. F.
 Surname - Nom de famille First name - Prénom Sex-Sexe Male Female
 Masculin Féminin

LUOGO DI NASCITA DATA DI NASCITA
 Place of birth - Lieu de naissance Date of birth - Date de naissance

CITTADINANZA RESIDENZA DI ORIGINE
 Citizenship - Nationalité Residence of origin - Résidence d'origine

PAESE DI PROVENIENZA (1)
 Country of provenance - Pays de provenance

DOMICILIO IN ITALIA : COMUNE PROVINCIA
 Domicile in Italy - Domicile en Italie: Municipality - Mairie Province - Province

INDIRIZZO TELEFONO
 Address - Adresse Tel. no. - Téléphone

STATO CIVILE (2) N. DELLE PERSONE A CARICO
 Marital status - Etat civil N. of dependents - Numéro des personnes à la charge

IN POSSESSO DI PERMESSO DI SOGGIORNO RILASCIATO DA IL
 With a residence permit issued by - Avec permis de séjour délivré par On - Le

TITOLO DI STUDIO DICHIARATO
 Education stated - Ecole fréquentée

QUALIFICA DICHIARATA CODICE SEDOC
 Occupational qualification - Qualification professionnelle

chiede di essere iscritto nelle liste di collocamento ai sensi dell'art.16, commi 1 e 3, della L.n. 943 del 30.12.86.

DATA FIRMA DEL DICHIARANTE
 Date - Date Signature - Signature

DOCUMENTO NUMERO SCADENZA

RILASCIATO DA

(1) Paese di stabile dimora precedente all'ingresso in Italia - Country where the worker lived before coming to Italy - Pays où le travailleur a résidé avant d'entrer en Italie.

(2) Celibe/ubile; coniugato; vedovo; divorziato - Single ; married; Widow/widower; divorced - Célibataire; marié; veuf; divorcé

RICEVUTA DI DOMANDA DI ISCRIZIONE NELLA LISTA DI COLLOCAMENTO AI SENSI DELL'ART. 16,
 COMMI 1 E 3, DELLA LEGGE N.943 DEL 30.12.86

DATA..... FIRMA DEL FUNZIONARIO DELL'UPLMO

Додаток 2. Заява на легалізацію відповідно до ст. 16, закону 943

Archivio storico del Senato, Fondi Federati, Istituto di Studi Sindacali, Stranieri
 (3 febbraio 1987 - 19 aprile 1988), p. 34